

Görüş

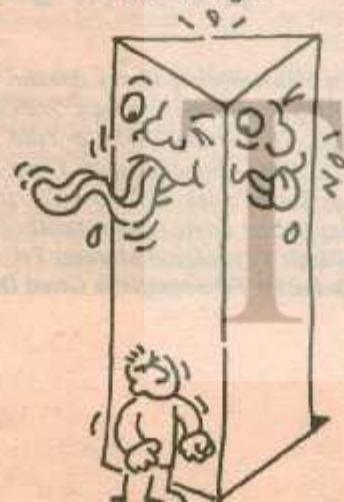
EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIK DERGİ ■ ARALIK 1989 ■

Dogu Avrupa'da "yıkılan duvarlar"ın açtığı mekanda kapitalizmin filizlenmesi belki mümkünür, fakat aynı mekanda sosyalizmin kendini daha insani bir düzen olarak yenilemesinin imkânları cogalmaktadır.

ALAYIN CİDDİYET
KESBETMESİ
Halim Togan

TUTARSIZLIK
BELGELERİ:
1990 BÜTÇESİ
VE PROGRAMI
Doç.Dr.Oğuz Oyan

Liberal burjuvazının en çok kullandığı slogan "bütçe, halkın yoksulluklara karşı silahıdır" olmuştur. Şimdi bütün bu gelişmelerin gerçek anlamının içini boşaltmak, bu arada bütçe ilkelerini geçersiz kılmak için elinden geleni yaparak ve başta fon ekonomisi olmak üzere bütçe dışına çıkışma operasyonunu akıl almadı boyutlara tırmandırarak dikensiz gül bahçesi yaratma eğilimindeki siyasal yönetimin bütçe-

ARSA VE KONUT
SERTİFİKASI
Murat Karayalçın

İÇİNDEKİLER

- 3 ALAYIN CİDDİYET KESBETMESİ
HALİM TOGAN
- 4 DUVARLARI YIKANLARI DÜŞLEMEN
TEVFİK ÇAVDAR
- 6 DE FACTO REJİMİN SONA ERMESİ
M.SEMİH GEMALMAZ
- 8 BAŞBAKANIN SONBAHARI
BAKIR ÇAĞLAR
► BECERİKLİ MAYMUN
ERDAL ATABEK
- 10 DÜŞÜNCE AÇIKLAMAK HÄLÄ SUÇ
HALIT ÇELENK
- 12 "KÜRT KİMLİĞİ" NE GEÇİT YOKI
SERHAT SALİHOĞLU
- 15 ÇALINAN ŞEHİR
TEKTAS AGAOĞLU
- 16 NAMİBIA'DA SEÇİMLER
GÜRHAN UÇKAN
- 17 BİLİM NE Kİ?
TAHIR HATİBOĞLU
- 18 NASIL BİR PARTİ?
SORUŞTURMA
MEHMET EMIN SERT, SARUHAN OLUÇ
- 21 SENDİKAL BİRLİK VE
YENİLENMENİN İSARETİ
GÜL ÇAKIR
- 22 RÜYADAN GERÇEĞE
NURCAN AKÇA
► GREVIN ANLAMINI ÇARPITAN TÜZÜK
MESUT GÜLMEZ
- 25 İŞÇİLERİN YÖNETİME KATILMALARI
DR. İBRAHİM TÜRK
- 26 BİR UYARI
MURAT KARAYALÇIN
- 28 TUTARSIZLIK BELGELERİ
DOÇ.DR. OĞUZ OYAN
- 30 TEFECİLİĞİ ÖZENDİRİYORLAR
VEYSİ SEVİĞ
- 32 KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİ
PROF.DR. AYHAN TAN
- 33 PRATO
FERRUH YAVUZ
- 34 TARİHİN İVME KAZANAN TEKERLEĞİ
ÖMER BEDİR CANATAN
- 35 BERLİN DUVARı
MEHMET DOĞANAY
- 36 RESTORASYON
ÇAĞATAY ANADOL
- 38 SOSYALİZMIN EVRİLİŞİ
AHMET KAÇMAZ

"LAF" VE "İŞ"

Türkiye'nin bugünkü hayatı siyasal sorunu demokratikleşme ise bu gündemin yüzlerce albaşından biri de düşüncenin ve düşündüğünü örgütlemenin özgürlüğünü kazanmaktadır. Bu da, 141 ve 142. maddelerin iptaline bağlı bir sorundur. Türkiye'de "gündel" ve kaldırılamadıkları sürece de güncel kalaçak olan bu maddeleri kimler, nerede kaldırıacaklar?

Başa Cumhurbaşkanı Özal, bu maddeleri kaldırma iktidarında olan iktidar ve muhalefet partileri, herkes Mussolini'nin günümüze düşen bu gögesine "karşı" olduğunu söylemektedir de, her ne hikmetse laftan öteye geçmek mümkün olamamaktadır.

Bu maddeler üzerine söyleyen "laf"la yapılan "ış" arasındaki derin çelişkinin sebebi olmalıdır. 141 ve 142'nin formülasyon olarak ifade ettikleri şeyle, formülé ettikleri şey arasındaki fark, kaldırılmalarından yana olmakla kaldırımları arasındaki farkı belirliyor. 141 ve 142'nci maddeler "düşünceyi" değil, belli bir düşünceni, eylemi değil, belli bir eylemi yasaklıyorlar. Bu maddeler, tarih boyunca özgürlüğün sembolü olmuş "sokağı", siyasal sahneyi fethetmiş gericiliğe karşı insanlara kalan birincik alam, yasaklıyorlar. Öyleyse bu maddeler ancak konuldukları yerde ve kimler için konulmuşsa, onlar tarafından kaldırılacaklardır. "Sokak" bu maddeleri fiilen kaldırıldığından, göreceğiz ki hukuki infazi bir günde gerçekleşecektir, "Sokağın özgürlüğü" gerçek özgürlüğümüz olacaktır.

Kürtlerin kimliğini konuşan bir konferansa katıldıkları için yedi SHP milletvekilinin partilerinden ihraç edilmeleri Kasım ayının "ilginç" ve normal gelişmelerindendi. SHP yönetiminin "Kurt kimliğini" reddetmekle kendisine atfedilen sosyaldemokrat kimliği reddetmiş olduğunu gösteren bu ilginç gelişme, Türkiye'de verilen demokrasi mücadeleci açısından da belli bir zaafi dile getirdiği için, "yararlı" olmasa bile, öğretici olmuştur. Monistik Kemalist kültürün ve milliyetçi resmi ideolojinin ırkçılığa yakın ana varyantının demokratik platformda taşıyıcısı olan SHP ile nereye kadar gidilebileceği de böylece bir kere daha açıklık kazanmıştır. Böyle davranışmakla SHP yönetimi, elbette farkında olmadan (!) Kürt kimliğinin altına kahn bir çizgi daha çekmiş, güttüğü amaca tersine olarak, bu kimliği göze baturmuştur.

Ne ki sorun, SHP Kürt kimliğini reddetmek suretiyle de olsa seslendiriyor diye çözülmüş olmuyor. Kimlik mücadeleci veren Kürt demokratik hareketinin, SHP aracılığıyla açamayaçağı yolu kimlerle ve nasıl açacağına dair çözümün de gerçekleştirilmesi gerekiyor. Bu nokta, demokratizmin ve demokratik ulusal kimliklerin en yakın ve sıcak dostları olan Marksistlerin düşünmeleri, düşünmekle yetinmeyecek çözümleri gereken körduğum bir noktadır. Öyleyse Marksistler kendi kimliklerini bütün zenginliğiyle ortaya koymayıpçırlar ki, başkalarının verdiği kimlik mücadeleşine katkıda bulunabilsinler.

Doğa Avrupa'daki gelişmelerle birlikte sosyalizmin ve sosyalizmin yenilenmesiyle eşzamanlı olarak da dünyanın yenilenmesinin şartları olgunlaşmış oluyor. Bu yenilenme hareketine Türkiye'yi kim katacak? Klasik sağ güçler mi (DYP-ANAP), klasik "sol" güçler mi (DSP-SHP), yoksa bunlardan murekkep herhangi bir kompozisyon mu? Dünyanın kapsamlı bir demokratik yenileşme geçirdiği 2. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye bakarsak, bu klasik güçlerle ne kadar "yenilendiğimizi" görmemiz mümkündür. Bize göre Türkiye'nin geleceğe dünyaeki gelişmeleri ilişkilendirmek bakımından asıl görev kendini bu yenileşme hareketinin asıl sorumlusu olarak yeniden üretmeyi başarmak zorunda bulunan Marksist-sol güçler düşüyor.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüs
AYLIK DERGİ

► Sahibi: Şakir Çelikyapı ► Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ► Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ► Yazışma GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ► Flyatı: Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtiçi 27.000.-TL Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiyat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► Ofset Hazırlık: Gümüş Reproduksiyon ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım GAMEDA

TÜ

ALAYIN CİDDİYET KESBETMESİ

"Gerekirse memlekete komünizmi biz getiririz..." sözü, bir zamanlar belli bir iktidar anlayışıyla alay makamında anlatılır durdurdu. Bugün bu, doğru çıkıyor.

umhurbaşkanı seçimi sahnesi kaçırdı.

T.Ozal, Cumhurbaşkanı!

İyi, güzel de, eski başbakanın yeni C.başkanı, hem de gönülünde yatan türden bir C.başkanı olmasının bir azınlığın "dayatması" olduğu iddiaları yalan. Yeni C.başkanını ANAP Meclis Grubu tek başına "tensip" etmedi. Meclisteki "muhalefet" partileri ve tüm basın ve genel politik kamuoyu bu sonucu eibirliğiyle sağladı. Parti sözcülerinin, Demirellerin, İnhonülerin, Baykalların, vb. dehşeten-giz karşı çıkış, itiraz, tehdit, vb. gürültüsü basına haber kaynağı olmaktan öte hiçbir içerrick ve yönelik taşıymıyordu çünkü. Basın, ardarda soka eden haberleri adeta sehevî bir meslek humumasına tutulmuşçasına şisre şisre değerlendirmekten, biktirici yorumlar ve tahminler dökütmekten öte hiçbir işlev görmedi. Genel politik (!) kamuoyu ise sahne-deki temasayı seyrellemekle yetindi.

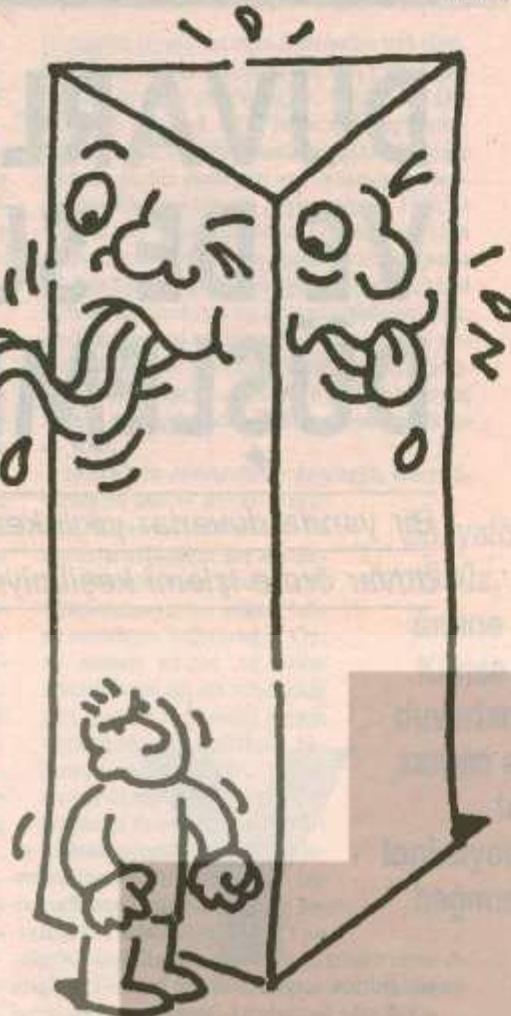
Şimdi sahnedede başka oyun var. H. C. Güzel adlı sadık ve mutabık ANAP'lı "neler" yapacak? Ardındaki şu kadar delege oyu ve bu kadar grup oyu ile eski başbakanın yeni parti başkanını hangi köyelere sıkıştıracak? ANAP içinde kopan "fırtına"nın rüzgarı "muhalefetin" değirmeninde hangi unu öğütce? Yeni hükümet kendi kendini nasıl yaratıp aştıracak? Herkes -siyasi partiler, basın genel politik kamuoyu- hep bununla mesgul.

Öyle görünüyor ki, baştan beri -ve 26 Mart seçiminin kesin sonucuna rağmen- mevcut parlamento içine, yani pozitif hukukun yapay ve uyduruk, aklı ve izan dışı soyut kuraları düzleme hapsolunan sahnedede yine eibirliğiyle mutad üzre icrayı sanat eylenecek. Eldeki oyuncularla daha başka ne olabilir ki? C.başkanı seçimindeki kitabı uydurulmuş acayıplıklar, yeni hükümetin oluşturulmasını-

da gözükara usulsüzlükler, vb., hepsi, parlamentonun 83 "genel seçim"inden bu yana hangi irade doğrultusunda ne gibi bir işlevle yüklenmiş olduğunu son bir kere daha gösterdi. Coğunluk denilen grubun işlevi malum: seçmen iradesinin yerine o başka iradeyi ikame etmek. "Muhalefet" gruplarının da ayını: Öbürüne yardımçılık etmek! Adı sosyal demokrata olmuş bir "ana muhalefet partisi" liderinin 31 Ekimden iki gün önce "C.başkanı seçiminin sonucu belli olmuştur. Bu sonucu ancak ordu müdahalesi önleyebilir. Bır de öyle bir şeye taraftar değiliz" diyecek kadar açık yüreklik gösterebilmesi, yardımçılık işlevinin ne denli ciddiye alındığının göstergesidir. Millete kırk katıla kırk satır arasında başka hiçbir tercih hakkı ve başka bir tercih doğrultusunda herhangi bir işlev tanınmıyor.

Ülkede politikanın yüreği "parlamento" sahnesinin dışına taşmak için çırpinırken tüm "muhalif"ler o yüreği "parlmenter işleyiş" kafesi içerisinde tikip orada tutmak için rejimle ve rejimin yarattığı ANAP'la elbirliği ediyorlar. Ve elbirliğiyle tıknafes edilen politika sahnesinin arka perdesi ardında birileri -is aleminde, ekonomik, sosyal politika uygulamalarında- bildiğini okuyor; hukukun başı gözü yarılarak, ülke çatırma meydan okunarakta tafan, vurgun, kayırma ve satış surdürülmeye.

Sağlı sollu "muhalefet" partilerinin millet iradesini sürekli hice söyle, kitlelerin politik initiativine dayalı aktif muhalefeti israrla dışlayan tavır ve davranışlarının nedeni, kendi lerini rejimin iktidar oluşumu ve mekanizmasının bütüneyici bir parçası saymalarındandır. 12 Eylül "hukuk"unun bekasına yönetilecek her tehdidi kendi varlık nedenlerine yönelik "kural dışı" bir tehlke saymaları da bundandır. Bunu, Türkiye'nin koşullarında, o kadar da olağan dışı görmemek gerekiyor. Lâkin işin acı yanı, adı demokrata çıkmış, lâkat kendini handiye sosyalist ilân ediverecek belli bir kesim politik kamuoyu da, besbelli, özünde aynı tavır ve davranıştı paylaşıyor. Her şeyin, en temel demokratik hak ve özgürlüklerin dahi içerik ve kapsamının, demokratikleşmede "zamanlama"nın iktidar olmasına en tepeden belirlenmesini kabullen-

me, hattâ doğrudan bekleme alışkanlığı o denli illiklere işlemişi! Hiçbir kural nizam tanımayan bir iktidarın her şeye kaadirligine bağlanan bekentilerin yurttalık bilincini nasıl aşındırıp yozlaşdırduğu kimseñin umuru değil.

141., 142., 163. maddeler üzerinde kopan en son fırtına bunun güzel bir örneği. Bu konuda belli bir TV açık oturumunda "Üç parti" -yani ANAP dahil- sözcülerinin "anlaşmış" olmalarının demokrasi özlemci hemen her kesimde uyandırdığı heyecan başka nasıl açıklanabilir?

Nerdeyse 50 yıl öncesinin bir Ankara valisinin ünlu sözü: "Size de ne oluyor! Gerekirse memlekete komünizmi biz getiririz..." - bir zamanlar herkesin paylaşımadığı belli bir iktidar anlayışıyla alay makamında anlatılır durdurdu. Bugün, herifin dediği doğru çıkıyor. Anlayış en haddini bilmez yöneticiden en "bilinçli" yönetilene sırayet etmiş, alay ciddiyet kesbetmiştir.

Bu gidişle, ANAP'lı C.başkanına da, C.başkanının açık uzantısı "parlmenter hükümet" olsunsa da belli ki çok çabuk alıslanacak. Bu olguların daha bugünden en olmadık bekentilerin mihrakı olup çıktıığı bir ortamda soygun, talan ve satışa, insan haklarının çiğnenmesine, millet iradesinin hice sayılmasına seyirci kalma tavrı sürüp gidecek. Başkaları -yeni yeni Tandoğan'lar- bizim istediklerimizi yapmıyoruz ya da isteklerimizi bize çok görüyorlar diye de bize ağlama duvarının dibine çöküp yakınıktan başka yapacak bir şey kalmayacak.

DUVARLARI YIKANLARI VE DE SULTAN REŞAT'I DÜŞLEMEK

Bir yanda duvarlar yıkılırken ülkemizde de 12 Eylül'den beri sürdürülen duvar örme işlemi kesilmiyor, akıl almadan biçimde yaygınlaşıyor.

Yüzyılın son on yılma girmek üzereyiz. Duvarları yıkılmış bir dünya ya doğru doluduzın gidiyor insanlık. Kimse belirli kalıpların arkasında hapsolmak istemiyor. Tüm temel değerler yeniden oluşuyor. Özgürlik, dayanışma, kardeşlik bir kez daha milyonlara bayrak oldu. Glasnost ve perestroika ile başlayan yeni rüzgâr umulmadık bir hızla tüm dünyaya yayıldı. Bu iki kavram sadece sosyalist toplumlara değil bütün insanlığa yol göstermeye başladı. Sık sık başında görmeye alıştığımız "Prag İlkbaharı" vb. başlıklar kapitalist evren içinde söylemeye başlandı. Hızla uluslararası oma özelliğini kazanan ekonominin, yeniden yapılanması ve her şeyin üzerinde açılık... Düşünüyorum da Berlin duvarı sadece Berlin'in doğu yakasını batıdan ayırmadı, batıya da doğrudan ayıryordu.

Duvar tek yanlı değil çift yanlı bir duvardı. Batının tek yanlı propagandaıyla taminan doğu insanını ilk kez bauular yüzüze, göz Gözde tamidiler. Batıya bir yasak meyya albenisiyle bakan doğulu ise, o parlak, bol ışıklı görünüm altında insanca yaşama koşullarının yokluğunu görerek kendi düzenini daha bir gerçekçi değerlendirebilecek artıktır. Nitekim üç milyonu aşkın insan sınırları aştı ama, Batı Almanya'da kalmak isteyenler bunun % 1'i bile değil. Bir Demokratik Almanya vatandaşının Yalçın Doğan'a kendi düzeninin sağlamadığı güvenceleri anlatırken söylemekleri bu anlamda çok ilginç.

Duvar kapitalizmin de duvari idi. Onun arkasındaki sosyalist dünyayı insanların tanımasına engel oluyordu. Tek yanlı işleyen kapitalist propaganda araçlarının etkisini daha bir büyütüyor. Eğitimde fırsat eşitliğinden

yararlanamayan, çocukların yetenekleri doğrultusunda istedikleri gibi eğitemeyen, kentlerini silahlı, uyuşturuculu cehaletin doldurduğu, insanca yaşanabilecek bir konutun zor bulunduğu, kiraların alabildiğine yüksek olduğu, sağlık hizmetinin bütünüyle metaleştığı, her türlü hizmetin tekelleşme nedeniyle pahalıya sağlanabildiği bir kapitalist evrenin insanları bu sivilanların tam aksını sosyalist ülkelerde görebileceklerdir. İki sistemi insanlar kolaylıkla karşılaştırabileceklerdir. Hangisinin insanca yaşama daha uygun olduğunu açık bir biçimde saplayabileceklerdir. Sosyalizmin sarsıldığını her fırsatta söyleyenler gerçek depremin kendi düzenlerinde olduğunu kısa sürede fark edeceklerdir. Konut, eğitim, sağlık vb. yaşamal sorunların çözümlemebildiği yıkılan duvarlar sayesinde görülecektir.

Bir yandan duvarlar yıkılırken, bir yandan da yeni globalizmin istediği doğrultuda, bazı ülkelerde yeni yeni duvarlar örülüyor. Güney Amerika'da hakların kendi sosyal ve ekonomik kaderlerini özgürce belirleyebilmeleri kanla, şiddetle önleniyor. Güney Afrika'da küçük bir azınlık kendi çıkarlarını artırabilme için her türlü baskı yöntemini, tüm insanlığın karşı koymasına rağmen tam bir alırdırmazlık içerisinde sürdürüyor. Ortadoğu'da kan gövdeyi götürüyor. Ülkemizde de 12 Eylül'den bu yana sürdürülen duvar örme işlemi kesilmiyor, akıl almadan biçimde yaygınlaşıyor.

İnsanlara, öncelikle düşünmemeye öğretiliyor. Düşündeden korkma bir karabasan gibisine yaygınlaştırılıyor. Belirli kalıpları ezberleyerek, yineleyerek çevremizdeki sorunlara yanıt aramaya itiliyor. Üniversiteye,

Duvar kapitalizmin de duvari idi. Arkasındaki sosyalist dünyayı insanların tanımasına engel oluyordu.

hatta kolejlere girerken bile kalıplar seçme sınavlarının temelini oluşturuyor. Neredeyse karşılaşlığımız her soruna yanıt ararken şıklar nelerdir diye soracağız. Kitaplar izleniyor; suç aleti olarak TV'de teşhir ediliyor. Çocuklarımıza okuma alışkanlığı yerine çizgi romanların kolay algılama yöntemleriyle yetiniyor. Gazetelerimizde inceleme ya da düz yazı örnekleri okunmuyor. Bunları yayınlayan gazeteler satın alınıyor ya da çok küçük bir grup tarafından izleniyor. Dedikodu yazarları, Amerikan dergilerini animsatılan pahalı, iyi baskı, bol renkli yayınlar piyasayı doldurmuş durumda. Basındaki hızlı tekelleşme eğilimi düşünceli hapseden yeni kalıplar üretiyor. Yasaların, zor kullanımının, düşünsce üzerindeki baskılardan belki de daha etkin olanlar bunlar. Tek düşünme eksersizimiz TV'deki yarışmalarla sınırlıyor. O bilgiler de ansiklopedilerin yansığı kalıpların yine lenmesinden ibaret.

Dinden kaynaklanan kalıplar ise özgürlüğümüzü, yaşamımızın tüm yönlerini biçimlendirmek üzere. Giyimizden el sıkmamaya kadar bu biçimlerin sınırları içerisinde hareket etmeye zorlanıyoruz. Kültürde, sanatta, yanında özgürlüğmenin düşmanları yok. Bir yanıt yasal, diğer yanıt toplumda yaratılan güdümlü kalıpların baskısı, romanda, şiirde, yazının diğer alanlarında kişilikli, özgür yapıtların yazılmasını, yayınlanmasını engelliyor. Ekonomik koşullar düşünün ve anlatım özgürlüğünün önündeki bir başka duvar. 3000 bileyedim 5000 basan yayınlarla nereye gidebilir? Yazar, araştırmacı, özgür çalışma koşularına sahip olabilir mi? Çağdaş anlatım ya da iletişim teknelleri herkesin sesini kışmış durumda. Devlet radyoyu, televizyonu kendi denetimi altına, daha doğrusu egemen sınıf adına kendi denetimi altına almış görüyor. Bunun adı radyo ve TV'de yansızlığı sağlamak! Oysa böyle bir yansızlığı sağlamak-

tan çok tek yanlığın örnekleri sergilenebilir. Bu durumda yansızlığın yerine çok sesliliği isteyenlerin soluğu kesiliyor. Bu bazen devletin yüce çıkarları adına, bazen de sözde devrimcilik ya da devletçilik adına yapılıyor. Özgürlüğü etimizle kemigimize, benliğimize duymamız gereğini unutuyoruz. Bunun sonucu en iyi niyetlileri bile bir hoşgörüsüzlik çemberi içerisinde buluyoruz. Ne kendileri bu çemberi kırıyorlar, ne de başkalarının bu çemberi kırmamasına izin veriyorlar.

Biz de duvarları yıkmak istiyoruz. Doğruları, gerçekleri özgürce haykırmak istiyoruz. Biz de yüz yıl son on yılında oluşmakta olan bu yeni dünyada yerimizi almak istiyoruz. Örgütlenme hakkının hiçbir nedenle kısıtlanmasının istiyoruz. Kimse özgür düşündeden, özgür anlatımdan, özgür örgütlenmeden korkmasın (Bizlerin, ülkemizdeki milyonların böyle bir korkusu yok). Gece yarı gösterilen korku filmleri gibi içimize zorda sindirilmiş bu korku. Polis arabalarının, cankurtaranların, yanın araçlarının yerli yersiz kaldıkları sirenler bu korkunun borazanı gibi üzerrimize geliyor. Yıkalım bu korku duvarını...

Bir duvar da tek adamlar. Seviyoruz tek adamları. Siyasal yaşamımızdan sendikalarımıza kadar tek adam sultası devam ediyor. Birlikte karar almak, bu kararları birlikte uygulamak, birlikte derlemek ürünlerini... Bu kavramları şiirlerde, türkülerde seviyoruz. Uygulamaya gelince kimse yanaşıyor. İnsanın kendi yeteneği ve bilgi dağarı konusunda yeterli bilgiye sahip olması, bu nitelikleyle doğru oranlı görev yüklenmesi hiçbirinin aklına gelmiyor. Herkes, her şeyi yapabileceğini varsayıyor. Gençlik örgütlerinden, devlet yönetimine kadar bu hastalık topluluğu bir kanser gibi sarmış. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne altmış altı yıl geçmiş, övünmüştür her on yılda milyonlarca genç yaratmadı yeni baştan, ama bir de var olan

iki büyük siyasal akımın liderlerine bakalım. Bir yanda Mustafa Kemal, İnönü, Ecevit, gene İnönü; diğer yanda Bayar, Menderes, Demirel ve de Özal. 1980'in büyük depreminden sonra da ayakta kalanlar bunlar. Geçmişe yönelik hiçbir özelestiri yapılmamış, geleceğe yönelik yeni bir şey söylenmeye. 1930'lu yılların, bir anlamda zorunu devletçiliğinden başka yüzelli yıldır ekonomik politikamızda yön değişmemiştir: Serbest pazar, özel girişim! Geldiğimiz noktayı bu açıdan irdeleyen yok. Politikada yeni bir ses yok. Duvarlar yeni seslerin önüne set çekmiş. Kimse yıkıma çalışmıyor bu duvarları. Yıkıma çalışan bir avuç insana da yapılmadık maddi ve manevi işkençe yok.

Sosyalizm önüne duvar örmüşüz, Kurt sorunun önüne duvar örmüşüz. Kimse dokunmasın bu duvarlara diyoruz. Bir zamanlar bir şairimizin dediği gibi "Dokunmayın bu aslana" diye neredeyse bağıracagız. Oysa zaman akiyor ve bilim adamlarının sık sık yinelediği gibi, zaman toplumsal yaşam fonksiyonunun açıklayıcı bağımsız değişkenidir. Onun önüne duvar öremezsiniz. Ördüğünüz duvar Berlin duvarı kadar da yaşayamaz. Hitler gibi duvarlarla donatılmış bir toplum yaratamazsınız; o bile yıkıldı, ABD'ye, NATO'ya güvenerek de duvar örtelemez, çünkü onlar da sən anda kendi duvarlarının yerle bir olmaması için çırpmıyorlar.

Duvarlar yıkılırken Sultan Reşad'ı anımsamak ne mümkün. Gençliğini, olgunluk yaşlarını Abdülhamid'in orduyu saray duvarları arasında geçirmiş, beklemiş bu duvarların yıkılmasını. Gün gelmiş beklediği mucize gerçekleşmiş, halktan gücünü alan parlamento o duvarı yıkmış. Bu kez Beşinci Mehmet Reşat olarak sultan, padişah olmuş. Duvarların acısını çektiğim için, yeni duvarlar örmekten çekinmiş. Katibi Halit Ziya Uşaklıgil'le birlikte, koltuklarının kadifeleri çözülmüş, damları akan sarayında tabandan gelen politik isterlere set çekmeden zamanını celebice doldurmuş. Sanki bir İngiliz kralı gibi, sanki bir İsveç kralı gibi. İçine kapanık, celebi, yürüyüşüyle, oturuşıyla kendi halinde bir sultan. Bazıları onu beceriksiz, pasif olarak niteler. Oysa demokrasie önemlidir bir imparatorlukta nasıl padişah olunacağını, hadi bugün deyimle nasıl cumhurun reisi olunacağını dosta düşmana göstermiş. Abdülhamid'in duvarlarla örülmüş toplumunu hiç mi hiç aramamış...

Dönenin en görkemli duvarları, çökmete olan Bizans'ı koruyabildi mi?..

Pinochet'in, Salazar'ın, Franko'nun duvarlarından ne haber?..

Metaksas'ın, Papadopoulos'un duvarlarına ne oldu?..

Markos'un denizle pekiştirilmiş duvarı ne rede simdi?..

Duvarların önünde kurşuna dizilen yiğitler yarını hazırlıyorlar!

Duvarları yananları nasıl coşkuyla amıromu...

Celebi Sultan Reşad'ı, bugünden, nasıl mumla anıyorum.

Sosyalizm önüne duvar örmüşüz, Kurt sorunun önüne duvar örmüşüz.
Kimse dokunmasın bu duvarlara diyoruz. Oysa zaman akiyor ve zaman toplumsal yaşam fonksiyonunun açıklayıcı bağımsız değişkenidir.

► **Duvarlar yıkılırken.**
Berlin duvarı çift yanlı bir duvardı. Batı'nın tek yan propagandalaryla tanınan doğu insanını Batılar yüzüze, gözgöze tanımlar. Ancak bu duvar yıkılırken ülkemizde 12 Eylül'den beri sürdürülür duvar örme istemi kesilmiyor. Sosyalizm önüne, Kurt sorunu önüne yeni duvarlar örülüyor.

DE FACTO REJİMİN SONA ERMESİ

Anayasa ve yasalarda belirlenen usullere uygun biçimde, mecliste çoğunluğu oluşturan partiye dayanan bir hükümet kurulması ve cuntanın kendini tasfiye etmesi, de facto rejimin sonu sayılabilir mi?

Türkiye'di son otuz yıla südürülen üç askeri darbe, en az iki bilinen askeri müdahale kalıbmıştır. Ve halen, şu ya da bu biçimde süreden ordunun yönetimine el koyması tehditleri ile örünlü pratikler karşısında, Türk bilim yaşamının ve ürünlerinin darbeler ve de facto rejimler çözümlemesine ilişkin kırılgı aklı başında her dütşinini dehyete düşürmüyorsa ortada ciddi bir sorun var demektir. İşte başlangıç noktası yapılması gereken açıma buradadır.

Sözü edilen kırılgı, eksiklik bir olguya, en hafifinden karine teşkil etmektedir: Türk bilim yaşamı, darbeleri içine sindirmiştir. 1960 müdahalesinin, bilim çevrelerinden aldığı al-

kış bizzat sorgulanması gereken bir patolojik belirtidir. 12 Eylül darbecilerine bağlılık teigraflarını yollamada birbirleri ile yarışan üniversiteler yönetimi olgusu ise belleklerde henüz çok tazedit. Darbeciler doktor unvanlarını dağıtanlar da aynı çevredendir. Daha da, darbe ve de facto rejim sürecinde, gerek doğrudan askeri yönetimlerde gerekse de "ara rejim" formülü ile empoze edilen evrelerdeki görüntüsü sivil ama siyaset de facto'yu kurumsallaştırmak olan hükümlerde pek çok unvanlı akademisyenin görev alması olgusunu da, vurgulanın patolojik durumun bir diğer belirtisidir.

Sunu söylemek, bugün ularlan aşamada, artık abartılı bir değerlendirme söylemeye: 12 Eylül 1980 darbesi ve onun kurdugu de facto rejimin, kitlesel, sistematiğ, yer yer vahsi insan hakları ihlalleri gerçekleşmeseymi, bu çevreler, darbecilere sapka çikarmayı sürdürmede doğrusu tereddüt etmeyeceklerdi. Gelecek üç-beş kuşağın bile üzerinden atamayaçağı bir insan hakları ihlalleri karnesi oluş-

turan 1980 darbesini, halen, antidemokratik anlayışın tüm kabaklı ile alkışlayan ünvan gaspları ortadadır. Daha akıl geçinenleri ise, darbeyi, zorunluluk ve de gereklilik kavramlarını kullanarak rasyonelleştirmeye, de facto rejimin ürünlerini, de jure rejim içerisinde de kullanabileceğimizi formülleştirmeye soyumaktadırlar. Ve bunlar, ne yazık ki, gerekli yetkinlikteki bilimsel karşı çıkışlarla mahküm edilememiştir.

Kuşkusuz, örnek olsun, insan hakları ihlallerinin dökümünü çikarmaya yönelik çalışmaları yapılmaktadır ya da mikro düzeyde spesifik sorun obekleri (olağantılı rejim pratikleri; çoğu başlangıç çalışması niteliğini aşmayan silahlı kuvvetlerin konumuna ilişkin irdelemeler, vb.) üzerinde odaklaşan kimi denemeler vardır. Ama bütün bunlardan da yararlanılarak dolurulması gereken boşlu alam, darbe ve de facto rejim yoluyla kurulan sisteme ilişkin global ve kapsamlı çözümlerleridir. Ve ne yazık ki, şu gerçeği teslim etmek gerekmektedir: Özellikle Amerikan politika bilimi kuramlarının darbelere ve de facto'ya ilişkin çözümlemelerini ithal ederek Türkiye sosyal laboratuvarında yeniden kurmaya çalışan ve bu yolla da de facto rejimin kuramlığını üstlenen bir kesim akademisyen, antidemokratik rejimleri olağanlaştırıp sunmada, onun pan-zehirini sunmakla yükümlü olan çevreye göre yer yer daha başarılı olmuştur.

Bir başlangıç noktası olarak altı çizilmesi zorunu yaklaşım şudur: Darbe (coup d'état) ve onun zorunu uzantısı olan de facto rejim olgusu, ozenle de jure rejim'den ayrılmıştır. Darbe ve de facto rejim, özü itibariyle antidemokratiktir. Dolayısıyla, ürünler de, yanı yapıldığı politiko-juridik sistem de, aynı sakıtlıksızlığı malûdür. İnsan hakları ihlallerini kurumsallaştırır. Bu demektir ki, sadece, demokratik, anayasal ve meşru rejime, antidemokratik, anti-anayasal ve gayriemeşru biçimde müdahale edildiği anda ve onunla sınırlı olarak değil ve fakat bunun sonrasında kurulan düzen süresince de, zorunlu biçimde ortaya çıkan insan hakları ihlalleri pratikleri bütünü vardır. Buna karşılık, hak ihlalleri mağdurları, hukuksal korunma için etkili araçlardan ve kurumlardan yoksun bırakılmıştır. Böylece, yetkinin mutlaka sorumluluk getireceği temel demokrasi kuralının tersine, bireyler karşısında, üstün yetkilerle donatılan

devlet erki ve onu kullanan ajanları frenleyeceğ mekanizmalar oluşturulmadığı için, gerçek anlayımıyla keyfilliğin önü açılmaktadır. Kısacası, birey hak ve özgürlükleri bakımından katlanarak artan olumsuzluklar, yani onların sınırlandırılması, aşıya alınması, mevcutlarının anlamsızlaştırılması, listesinin dâraltılması de facto rejimin karakteristikleridir.

De facto - de jure ayırım güçləştiren bir etmen de, de jure rejimin özelliklə olağantılı rejimlerin örnekleri olan sıkıyonetim, olağantılı hal, vb. kurumları, aynı adlar altında de facto rejime kaptırılmış olmasıdır. Bu yolla, sıkıştırılmış olmakla birlikte toplumun karşılaşığı bunlum (savaş, ayaklanma, doğal yıkımlar gibi) evresini aşmak amacıyla sınırlı ve geçici ve istisna bir hukuk rejimi olarak yapılandırılan meşru ve demokratik olağantılı rejimler, bir yanılıma ile sanki de facto'da da aynı kapsamda mevcutmuş izlenimini doğurmaktadır. Bu çok ciddi bir yanılımadır. Çünkü, bir kez, adı sıkıyonetim yahut olağantılı hal, vb. olan pratikler, de jure'deki gibi geçici ve istisna değil, sürekli, kural haline gelmiştir. Demek ki, de facto, bir bütün olarak, başlangıcından sonuna dek, olağantılığunu kurumsallaştıran, bu anlamda onu olağanlaşdırın, hep geçerli kılan niteliktedir. Kaldı ki, her ne denli adları özdeş de gözükse, de jure ve de facto olağantılı rejimleri içerik olarak farklıdır. Birey karşısında devlet erki, devlet erki içerisinde yürütme, yürütme içerisinde de çoğu kez şef dillerlerine göre üstün yetkilerle donatılırken, bunun denetimini sağlayacak hukuk frenleri ortadan kaldırılmıştır de facto'da. Kaçınılmaz sonucu, mutlaklaştırılmış bir baskı rejimidir. Buradan baktığında çok açık görüür ki, örnek olsun, de facto'daki sıkıyonetim artık de jure'deki sıkıyonetim değil.

Bu veriler ışığında, genel ve vazgeçilmez vurgu şudur: Hiçbir koşulda, de facto, de jure'leştirilemez. De facto'nun çeşitli hukuk teknikleri (referandum, seçim, vb.), araçları (mahkemeler, vb.), normları (anayasa, yasalar, bildiriler, vb.) kullanılarak, darbe erki tarafından önce yasallaştırılması ve giderek meşraflaştırılması olanaklı değildir.

Bir olgu olarak darbe ve onun uzantısı de facto rejim ortada olduğuna göre iki yaşamal oneme sahip sorun çözümünü beklemek

**Gelecek üç-beş kuşağın
bile üzerinden
atamayaçağı bir insan
hakları ihlalleri karnesi
oluşturan 1980 darbesini,
halen, antidemokratik
anlayışın tüm kabaklı ile
alkışlayan ünvan gasipları
ortadadır.**

tedir. İki, darbe ve de facto rejim nerede başlamıştır ve nerede sona erer sorunudur. İkinci, yeni darbe ve de facto rejim oluşumuna, hukukun olanakları ve sınırları içerisinde, set vuracak teknikler nelerdir sorusudur. İşte bu iki soruya anlamlı, tutarlı ve etkili yanıtlar getirilemediği sürece bu hastalıkla oluşumun önce önlenmesi, giderek de kökünün tümde kurutularak yinelemesinin yollarının tıkanması olası olmayacağıdır.

Birinci sorunun ilk bölümünü (nerede, ne zaman başladığ?) yanıtı görece olarak kolaydır. Anayasal, demokratik, meşru bir sivil siyasetin, çoğunlukla o ülkedeki silahlı kuvvetlerin, bazen emir komuta zinciri içerisinde bazen de bir grup hareketi olarak, müdahale etmesi, yani yönetimle el koyması am baslangıç noktasıdır. Bir askeri harekatla hükümet devrilir, yasama organı kapatılır ya da dağıtilır, demokratik rejimin temel kurumları ile birey hak ve özgürlükleri aşıya alınır, bütün demokratik kurumlara yaşam veren anaya, dolayısıyla önceki geçersiz kılınır, tükede genel ya da kesimsel olarak sıkıştırılmış olan edilip uygulamaya konur. Genel ve yaygın uygulama olarak sokağa çıkma yasağı getirilir. KitleSEL boyutta gözaltına alma ve tutuklamalar başlar. İşte bu veriler darbe ve onu izleyecek de facto rejimin başladığını gösterir.

Sorunun ikinci bölümünü (nerede, ne zaman biter?) iki aşamalı düşünülebilir. Silahlı kuvvetlerin yönetimle el koyma anından (kitle iletişim araçlarıyla kamu duyurulduğu zaman artıksız aleniyet kazanılmış ve o eylem teşebbüs olmaktan çıkararak tamamlanmış demektir) başlayarak, karşılaşabilecekleri olası dirençleri ezme erkinin kendilerinde gördükleri, yani darbenin başarı ile sonuçlandığı (bir askeri operasyondur bu) hususunda kendilerini güvenlikte hissettikleri zaman diliminde, eylem olarak darbe sonuçlanmış demektir. Esasen, bir eylem olarak darbeyi de içeren bütünlüğünde de facto rejim, bir teknik alt ayrima bağlanmak gereklidir, sonuçtan yönetimle el koyma askeri operasyonundan itibaren bütün gücünü kendini yerleştirmeye, kurtarmaşallaştırmaya verir.

Bu süreçte, yasama, yürütme ve kısmen de yargı erkinin elinde tutan askeri cunta, son söz daima kendisinde saklı kalmak koşuluyla, işlerinin yürütülmesinde, bir tür kendi memuru niteliğini taşıyan bir hükümet atar. Bu hükümet, doğrudan asker kişilerden ulaşabileceğine gibi, sivil görünümü ama asker kökenli ya da sivil kökenli ama asker mantaliteli bir kadrodan biçimlendirilir. O halde, bir kez,

buyle bir hükümetin varlığı, de facto'nun sonlandığının işaretini değildir.

Yönetime el koyan erki, bir yandan kendini yasallaştırmaya çalışırken, diğer yandan da geçmiş yönetimle siyasal hesaplaşması için hukukal zemin hazırlar. Olağanüstü nitelikler gösteren bu tür hesaplaşmalar da de facto rejimin sürdürüğünün bir başka kanıtıdır.

Acaba askeri erkin biçimlendirdiği anaya ve onun referandum, vb. hukuk teknikleri kullanılarak halka onaylatılması de facto rejimin sona ermesi anlamına gelir mi?

Bunun yanıtı birkaç açıdan düşünülmeli dir. Bir kez, anayasayı yapan kurucu iktidarın temel direğine daima darbe erki olmaktadır. Sivillerden ve uzmanlardan oluşan bir anaya sa komisyonu ya da bir meclis ortada olabilir ama bu kurullar, a) danışma organı niteliğinde yapılaştırılmış, b) atama usulüyle biçimlendirilmiştir. İkinci, halkın onayına sunulan belge, a) tek yanlı propaganda ile takdim edilir, b) seçeneklerin birincisine oylamaya konu yapılır, c) ülkede de facto rejimin bütün beşinci kurallarının hükümlü sürdürüğü evrede halka sunulur, vb. Dolayısıyla, darbe erkinin biçimlendirdiği hukuk belgesi, halkın özgür istençinin gerek yapılısında gerekse onaylanması hizmetinde hiçbir şekilde açığa çıkmamasına olanak bulunan bir sürecin ürünüdür. Bu açıdan bakıldığından, oranı ne denli yüksek olursa olsun, ortaya çıkan sonucu, halkın baskı ve tehdit altında bir belgeyi onaylamaya zorlanmasıdır; yani bir onaylatmadır bu. Bu bağlamda ulaşılacak varlığı açık olmalıdır: Darbe ve de facto rejimin empoze ettiği belge, demokrasi ilkeleri ve insan hakları öğreti ve kuralları bakımından, sadece ve sadece "yok hükmündedir". Üçüncü, onaylatılan yeni politiko-juridik düzen, bütünüyle olağanüstü özellikler taşıyan içeriği ile ortadadır. Diğer söyleyişle, demokrasının ilke ve kurallarını, temel hak ve özgürlükleri tersiyüz eden, baskıcı (zorunlulukla otoriter ve global bir ideoloji ifretlediği oranda da totaliter) rejimi yasallaştıran bu onaylatma, bu içeriği nedensile de, meşrulaştırılamazlık koşulunuleviyle tasır. O halde, yukarıda bazı özelikleri çizilen onaylatırma, de facto rejimi sona erdiren bir süreç olarak değerlendirilemez.

Yeni kurulan politiko-juridik düzen içerisinde siyasal partilerin katıldığı genel seçim sonrasında, anaya ve yasalarda belirlenen usullere uygun biçimde, mecliste çoğunluğu oluşturan partiye dayanan bir hükümet kurulması ve cuntanın kendini tasfiye etmesi de facto rejimin sonu sayılabilir mi?

Yanıt, yalın ve açıkta: Sayılamaz.

Bu yanıt için, bir başlangıç sayılabilen şu gereklilikler ileri sürülebilir. Bir: Kurulan siyasal düzen, kurumları, usulleri ve aktörleri, darbe erkinin (cuntanın) oluru ile biçimlendirilmiştir. Bu anlamda, halkın özgür istenç doğanmıştır. İki: Anti-anayasal ve gayrimesru biçimde önceki demokratik düzenin siyasal kurumları kapatılmış, feshedilmiş, patrimoni (mal varlığına Ed-ri) el konmuş, aktörleri siyasal etkinlikte bulunmama yasakları simirlenmiştir. Bu anlamda, gerçek bir siyasal pluralizm yoktur. Üç: Siyasal yaşam, gerek madde içeriği gerekse usuller bakımından daraltılmış, sınırlanılmış, eşitsizliklerle donatılmıştır. Bu anlamda, özgür bir siyasal yaşama ortamı olanlığı bulunmamaktadır.

Dört: Darbe erki, kurduğu politiko-juridik düzen içerisinde, bir bütün olarak devlet çarkının, bu bağlamda da kaçınılmaz olarak siyasal etkinliklerin üzerinde kendi gözetim ve yer yer etkili müdahalede bulunma olanlığını verir biçimde konumlandırılmıştır. Bu anlamda, vesayetçi bir demokrasi vardır. Beş: Kurulan düzen, siyasal katılımı da içeren kamusal yaşama bireylerin katılımını anlamızlaştıran, kitlelerin depolitizasyonunu esas alan bir yapı üzerinde yükselmiştir. Bu anlamda, güdümlü bir demokrasi vardır. Altı: Ideolojik tek seslilik, düşünce suçları, vb. kurumsallaştırılmıştır. Bu anlamda da, siyasal yelpazede genişlik, zenginlik, pluralizm yoktur. Liste uzatılabilir. Söyledenecek olan şudur: Belirtilen kurumlar, usuller, aktörler, bu koşullar altında gerçekleştirilen genel, yerel ya da ara seçimler ve bunlara dayanarak kurulan sivil görünümü iktidarların varlığı da de facto rejimin tükendiği anlamına gelmez.

De facto rejimi anlamlı biçimde sona erdirecek somut veriler söyle toparlanmalıdır:

De facto rejimin bütün kurum ve kurallarıyla süregitmeleri olgu, bu kurum ve kuralların yine ancak bütünüyle tasfiye edilmesiyle sonlanır.

İste anahtar ölçüt buradadır. Yanlıtıcı siyasetin görselini sahip mevcut rejimi, hangi dörtlerle, gereklere olursa olsun, kökten ve tümde değiştirmeye yanaşmayan her yaklaşım, de facto rejimi sürdürmenin hizmetindedir. Politiko-juridik kurumlarda reformlar yapılması önermek, düzene bağlılığı vurgulamanın inceltmiş biçimleridir.

O halde, de facto rejim, ulusal ve uluslararası tüm demokratik güç odaklarının etkileşime olanaklarını esgündümlü biçimde bütünlüğe bir siyasa ile asılabilir. Bu siyasa, mevcut düzenin çizdiği sahada yürütülecek bir mücadele olabileceği gibi, zemini gerçel olıcıların dına da kaydırılabilir. Ancak, bugün olumsakta olan ulusal ve uluslararası yeni dengeler ve siyasetler karşısında, demokratik birleşik platformun önemi öne çıkmaktadır. Buradan bakıldığından, en geniş katılımı sağlayacak bir yeni (ve belki geçici) örgütlenim modeline gereksinim vardır. Consensus için ölçüt basittir: De facto'yu sona erdirmek.

Bunun zorunlu yöntemi, tüm demokratik güçlerin, her noktada, her düzeyde, her düzlemede demokrasi için rejimi zorlamasıdır. Paradoksal görünebilir ama, mevcut rejimin açılabilecek tüm kapılarını saptamak, onun üzerinde bilimsel ve soğukkanlı çözümlemeleri öncelikli kılmaktadır.

Bu süreçte ayrıca, radikal etki yapabilecek, ara önlemlerin alınmasına da gerek vardır. Bunun çarpıcı örneği, darbecileri, demokratik ve insan haklarına dayanan esaslar ve usuller içerisinde yarışmak, onların cezai, hukuki ve mali sorumluluklarını yolumu açmaktadır. Bu sadece olası değil, aynı zamanda zorunlu görülmektedir.

De facto rejim tümüyle kazınmadan de jure rejime geçmek, ham bir hayal sayılmıyorsa koca bir aldatmacadır olsa olsa.

**Yanlıtıcı sivil düzen
görüntüsüne sahip mevcut
rejimi, hangi gereklere
olursa olsun, kökten ve
tümde değiştirmeye
yanaşmayan her yaklaşım,
de facto rejimi
sürdürümenin
hizmetindedir.**

▲ Sivil kökenli ama, "Askeri cunta, bir tür kendisi memuru niteliğini taşıyan bir hükümet atar."

BASBAKAN DEMOKRASI'SI'NİN SOÑBAHARI (ya da bitmemiş politik senfoniler) nasıl biter?

Kurumlar pratiği anayasayı, birden çok çalgıcının birlikte ya da peşpeşe icra ettikleri bir senfoni concertant kompozisyonu olmaktan çıkarıp, parlamentonun orkestrayı oluşturduğu, "sadece başbakan için concerto" partisyonu haline sokmuştur.

1. Anayasanın gizli mantıkları ya da anayasaları farklı okumak

1982 Anayasası ile kurulan Üçüncü Cumhuriyet, bugün "Kurucu Babalar"ının düşündüğünden farklıdır. Ama bu farklılığı kurucu unsurlar, 1982 Anayasası'nın "genetik kod"'u ya da doku hafızasında vardır. Anayasanın gizli mantıklarından anlaşılması gereken de kısaca budur.

Anayasa, bir felsefe, bir kurumlar sistemi ve bir "pratik" ya da uygulamadır. 1982 Anayasası'nın ilk günlerinde yapılan analizlerle, bugün yeniden şekillenen iktidar yapısı arasındaki fark pratığın etkisini gösterir. Şimdi yapılması gereken, anayasayı pratiği ile yarışmaktır.

Iktidar yapısında "82 formülü muamma"-sı çözmenin tek yolu da herhalde budur.

Problem bu şekilde konursa, anayasa romantizmi dışında, farklı çözümlemelere, ana-

yasa gerçekçiliğine ulaşılabilir.

Kendi "çevre"lerini kuramayıp yabancılaşan anayasalardan, "her yıl yapılan ve her gün ihlal edilen küçük sara kitaplar"dan çok söz edilmiştir ama, anayasaların gizli mantıkları da olabileceği çok yakınlarda söylemenye başlanmıştır.

Iktidar yapısında "82 formülü", Türk anayasa teorisinde farklı düşünülmüştür.

Bu farklılığın sebeplerinden biri, 82 Anayasası ile parlementer sistemin "başkan"laştırılmış olmasıdır. Bu durumda anayasanın iki farklı okuması yapılmıştır: Anayasayı "Devlet Başkanı"ndan kalkarak okumak ve anayasayı, "Parlamento"dan kalkarak okumak.

Anayasayı "Başkan"dan kalkarak okuyanlar, sisteme, adı konmamış **Presidencialismo** demişlerdir. Devlet başkanında iktidar temerküzü, anayasa teorisinde, başkanlık sisteminin bozulması olarak görülmüştür.

Anayasayı "parlamento"dan kalkarak okuyanlar ise sisteme, "zayıflatılmış parlementarizm" ya da sadece parlementer demişlerdir.

Ancak "82 formülü"nün iki iktidar odaklı, Prezidansiyel İktidar ve Partizan İktidar, yapısı düşünülürse, yeni bir analiz şeması, **Başkanlı Parlementer Sistem²** çok daha kullanılır.

Başkanlı parlementer sistem, "yari-prezidansiyel"³ ve parlementer sistem mekanizmalarını biraraya getirir. Sematik olarak söylendiginde, 82 sistemi, başkanlı, korseli ve protezli bir parlementer sistemdir.

Devlet başkanı, devlet cihazlarına dayalı bir "devlet iktidarı" kullanma hukuki imkânına sahiptir, parti ufanlığının sistemi bozucu etkilerini gidermek için, parlementoda politika, bir hukuk koresine sokulmuş, rasyonelleştirilmiştir; parlementoyu coğuntululaştırmak için, zorlamalı seçim teknigi ile sisteme bir protez eklenmiş, zorlamalı seçim teknigi parlementoyu coğulluklularıstırıken, muhalefi ufolamıştır.

Başkanlı parlementer sistemin "Zorlu Problem"ı, bu iki iktidar "si" li sisteme, iktidarlar arasındaki münasebet problemidir.

Problem, kurumlar planında düşünülfürse, sisteme ya da coğulluk iktidarı bünyesinde kriz meydana gelmemesi durumunda parțizan iktidar ve parlementarist vektörün üstün geleceği, devlet başkanının, Avusturya tecrübe-

sinde görüldüğü gibi silineceği, kriz durumunda ise, devlet başkanı rolünün ve prezidansiyel iktidarın yeniden keşfedilerek, rezervdeki anayasasının ya da sistemin ikinci mantığının devreye gireceği söylenebilir.⁴ Ancak problemi sadece kurumlar sisteminde düşünmek yetmez, kurumlar pratiğini şekillendiren parti sisteminde de hesaba katmak gereklidir.

2. Sadece başbakan için concerto'dan sadece devlet başkanı için concerto'ya

III. Cumhuriyetin ilk yıllarda, korseli ve protezli sisteme teşekkül eden parlemento coğulluğu ve hükümeti, 82 sisteminin birinci mantığı, partizan iktidar ve **Başkan Demokrasi'si**'ni potansiyel mantık olsamaktan çkartıp gerçek mantık haline sokmuş, sistem "Başkansız"laşmıştır.

Kurumlar pratiği anayasayı, birden çok çalgıcının birlikte ya da peşpeşe icra ettikleri bir senfoni concertant kompozisyonu olmaktan çıkarıp, parlamentonun orkestrayı meydana getirdiği, sadece başbakan için concerto partisyonu haline sokmuştur.

Bu değişmenin önemli sonuçları olacaktır.

Partilerde, siyasi sisteminkine benzer bir iktidar yapılması şekillendiği bilinmektedir; başkanlı demokrasisi, iktidar partisini de "Monokratik Parti" yapacaktır. Parti yapı ve pratiklerine "Başbakan modeli"nin yayılması, parlamentonun çalışma usullerini de etkilemiş ve parlementoyu, "A manos levantadas, rápidez asombroza" (Eller havada, aklı almadır sır atle) çalışan bir mekanizma haline sokma istedidiğini göstermiştir.

Bugün ise, "Başbakan Demokrasi'si"nın sonbaharı yaşamaktadır. Cumhurbaşkanı seçiminden sonra anayasa farklı okunacaktır.

Nasıl?

Yarı-prezidansiyel ve başkanlı parlementer sistemlerde, prezidansiyel iktidar ve partiler iktidarları arasındaki münasebetlerde farklı formüller uygulanabilir. Bu formüller, sematik olarak, üçe ayrılmak mümkündür; "Apartheid formülü", "Başkanın partisi formülü" ve başkanın partisinin parlementoda coğulluğu kaybetmesi durumunda, "Çoğunluksuz başkan" formülü.

Şimdi sorulması gereken soru, Türkiye'de

kurumlar pratiginin bu formüllerden hangisine göre şekilleneceği sorusudur.

Prezidansiyel iktidar ve partizan iktidar aylığı ya da "Apartheid formülü", III. Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasi hayatı yönledirmiştir. Bu dönemde, cumhurbaşkanının kullandığı iktidar bir "Engelleme İktidarı"dır. Kanunların tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderilmesini, Anayasa Mahkemesi'nde açılan iptal davalarını bu çerçevede düşünmek gereklidir. Anayasamın 104. maddesi okunursa, anayasa koyucuların formülünün "Apartheid formülü" olduğu görürlür.

"Başkanın partisi" formülü, devlet başkanının coğuluk partisinin başkanı olması formülüdür. Coğuluk partisinin "monokratik parti" olduğu düşünülürse, bu formülle "sadece başbakan için concerto"dan, "sadece devlet başkanı için concerto"ya geçileceğini söylemek yanlıltıcı olmaz. Kısaca, başkanın partisi formülü, bir iktidar temerküzü formülüdür ve bu formül iki iktidar "sit"li sistemi, tek iktidar "sit"li sistem haline sokar. Yeni cumhurbaşkanı seçiminin sona anayasamın yeni okunma biçimini de budur. İktidar temerküzü formülünde, tek fren ve karşı-agırı Anayasa Mahkemesi olacaktır.

1982 Anayasası ile kurulan Üçüncü Cumhuriyeti "Kurucu Babalar"ın döştündüğünden farklılaştırın da, bugün, bu formülün uygulanmasıdır.

Üçüncü formül, "Coğuluksuz Başkan" formülünü ise, iki farklı siyasi yapıda düşünmek gerekir; başkanın partisinin parlamendoda coğunluğu kaybetmesi ve hiçbir partinin coğunluğu sağlayamaması, kısaca parlamendoda parti ufanlanması ve parlamendoda farklı bir coğunluğun teşekkül etmesi. İlk tip siyasi yapıda ya da parti ufanlığında, fesih yetkisine sahip devlet başkanı gerçek bir iktidar, bir çeşit "İkame İktidar" kullanabilecektir.

İkinci siyasi yapıda ise, farklı uygulamalar görülebilir: Fransız modeli "Cohabitation" ya da birlikte yaşarlık uygulaması ya da Portekiz modeli "Kurumlar gerillası", prezidansiyel iktidar ve partizan iktidar çatışması. Bu son durumda, politikanın barışlandırılabilmesi için, Portekiz ve Yunanistan'da görüldüğü gibi, devlet başkanının yetkilerini kayıtlayan bir anayasa değişikliği gerekecektir.

Kısaca, anayasa pratiği ile yargılandığında ya da olabilirlikler üzerinde düşünüldüğünde, anayasanın farklı okunabileceği görülmektedir. Anayasaları, bitmemiş politik senfoniler yapan da bu özelliklektir.

İki mantıklı anayasaların "bitmemiş"ligini bitirmek de, herhalde mümkün değildir. ■

SÖZÜM SANADIR

Becerikli maymun...

HAYVANLARDA SOSYAL DAVRANIŞLARI" adındaki kitabı okuyorum. Değerli kardeşim Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu, kendi yaynevinin (Hatipoğlu Yayınevi) ürünü olan bu kitabı gönderdi. Doç. Dr. Rüştü Şahin'in yaptığı olan kitap, önemli bir konu olan "devranlı bıyojolsı" ne ışık tutan bilgiler veriyor.

Martlardan başklara, solucanlardan maymunlara kadar birçok hayvanın "sosyal davranışları" gerçekten çok ilginç. Çeşitli konulardaki davranışları aslında insan topluluklarında yaşanan olaylara da ışık tutuyor.

Hayvanlarda "hiyerarşik sistem" (sosyal sıralanım) bölümü, hayvanlar arasındaki sosyal prestij merdivenlerini anlatıyor. Onlarda da "aşağıdakiler-yukardakiler" var. Birçok örnek arasında bir "becerikli maymun" dikkatimi çekti: Yazar açıklamalarını söyle sürdürdü:

"Grup içindeki hiyerarşik sıralanım uzun süre değişmeden kalabilir. Toplumsal sıralanımın mevcut dinamizmi, bu kalıcılığın devam ettirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Ancak cinanızmzdır bir boşluk belirliği zaman sıralanımıza da bir değişim meydana gelir. Bu boşluk çeşitli şekillerde oluşabilir; hiyerarşik sıralanımında karıştı basamaklarda yer alan bireyler genellikle sürekli açık veya gizli sırüşme içindedirler. Üst basamaktaki bireylerin zayıf belirtileri veya bir hatalan onlara yerlerini kaybetmeyecek. Aynı şekilde, olgunlaşan gençler genel olarak sıralanımında sürekli, yavaş yavaş yükseltirken yaşlılar geriler. Bazı hiyerarşik sıralanımlar ise periyodik olarak değişirler. Örneğin üreme çağındaki bebek dillerinin sıralanımdaki yerleri "kızışma" derecelerine göre yükselir alçalar. Bağımlı hiyerarşik sistemi geliştirmiş olan türlerde ise dillerin sıralanımdaki yerleri eşleşme ile birlikte birden yükselir."

Hiyerarşik sistemdeki sıralanım "tesadüflü" olarak da değişebilir. Buna güzel bir örneği J. van Lavick-Goodall (1971) doğada serbest olarak yaşayan şempanzelerde (*Pan satyrus*) gözlemlenmiştir: Şempanzeler genel olarak gürültüden korkarlar. Gözlenen şempanze grubunda sosyal sıralanımın alt basamaklarında yer alan Mike bir gün boş benzin bidonlarının yerdən sürüklendiklerinde gürültülü bir ses çıkardıklarını tesadüfen farkeder ve bundan sıralanımdaki yerini yükseltmel amacıyla yararlanma yoluna gider. Grubun sessiz ve sakin kamp yanında her dinlenmeye geçişinde Mike, çevrede boş bidon veya teneke aramaya başlar ve bulduğu bidon veya tenekeleri alır, bağınp koşarak onları yerden yere sürüklüyor, oraya buraya alır. Birkaç gün sonra, J. van Lavick-Goodall boş bidonları saklamaya kalkışsa da olamamış, Mike tüm grubu korkutmuş ve "güçlüüğün" lara kabul etti. Bündan sonra ne zaman olursa olsun, o yaklaştığında, grubun diğer üyeleri önünde eğilerek ona itaatlerini göstermeye başlamıştır."

Kendi halinde bilimsel bir kitap da kim zaman ne kadar aydınlatıcı olıysa meğer. "Becerikli maymun" Mike'in beceriklerini okurken hem güldüm, hem de düşündüm. Demek ki gürültüden korkunca, bir becerikli maymun boş benzin bidonlarını ordan oraya yuvarlayarak kendi egemenliğini kuruyor, sosyal sıralanımdaki yerini değiştiriyor, lider oluyor. Ne öğretici, ne eğretici.

Kitabın yazanı su bilgileri de vermiş:

"Demek ki toplumsal sıralanımın oluşmasında, en azından her zaman ve tüm türlerde sadece kaba kuvvet yeterli olmamaktadır. Bu oluşumda bireylerin "zeka"

düzenleri, bireysel becerileri de önemli bir rol oynamaktadır. Ayanaklı maymunlarda (*Macaca mulatta*) da, erkeklerin sıralanımdaki yerleri kaba kuvvetlerinden ziyade, grup üyeleriyle arkadaşlık kurma kabiliyetleri ile belirlenir. Arkadaşlık kurup diğerlerine karşı beraberce hareket eden bireyler sosyal sıralanımın üst basamaklarında yer almalar. Zayıf olan Japon mamakı (*Macaca speciosa*) bireyleri ise kuvvetli olanlara yaklaşır onlara sürütmeye de yardım ederek onlara arkadaşlık kurma yoluna gider ve sosyal sıralanımdaki yerlerini böylece yükseltirler. Normalde genç bireylere yenik düşebilecek yaşlı babunların da ikiser-üçer biraraya gelerek, gençlerin sosyal sıralanımında onların kendi yerlerine geçmelerini, en azından bir süre engelleyebilirler."

Doğrusu pek bilgiyişim. Maymunların bu davranışları gözümüzün önüne geldi de hayat deneyimime yeni şeyler kattı.

"Becerikli maymun" a da şaşım kaldırm. "Ne beceri doğrusu, ne yetenek" dedim durum. ■

1) Bu konuda bk. R. Moulin, *Le présidentialisme et la classification des régimes politiques*, LGDJ, Paris 1978, s.35 vd.

2) Bu konuda bk. B. Çağlar, *Anayasa Bilimi*, İstanbul 1989, s.286 vd.

3) Bu konuda bk. M. Duverger, éd., *Les régimes semi-présidentiels*, PUF, 1986.

4) Olağanüstü'nun olağanlığı, Türk siyasi anayasal sisteminde rezervdeki anayasanın devreye girme istidatı çok yüksektir.

Türk anayasal sisteminde sinyonetim uygulamaları konusunda bk. Z. Üsküdaroğlu, *Siyaset ve Asker*, İstanbul, 1989.

Düşünce açıklamak hâlâ "suç"

Ceza verilen yerde suç da kabul ediliyor demektir. 141. ve 142. maddelerin karşılığı olan ceza hafif de olsa, para cezası da olsa durum değişmemektedir.

Toplumsal gelişmemizi 53 yıldan beri engelleşen, bilim, sanat ve kültür alanında ilerlememizi köstekleyen T.C.Y.'nın 141-142. maddeleri yürürlüğünü sürdürülüyor. 21. yüzyılın eşiğine ayak basmak üzere olduğumuz bir dönemde bu maddeler, insan haklarının temeli olan düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün başında bir Demokres'in kılıcı gibi sallanıyor. Toplumun değişik katmanlarından insanlar, yazarlar, sanatçılar, yazarlar, işçiler, doktorlar, avukatlar, mühendisler, siyasal partilerin yönetici ve üyeleri yargılanıyor, 750 yıldır varan ağır hapis cezalar ile cezalandırılıyor. Son olarak, yasal kurulmuş ve faaliyet gö-

termiş Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin yönetici ve üyeleri Çağatay Anadol, Veli Gürcan, Bahri Gedik, Nurettin Bayram ve arkadaşları da maddelerin kurbanları arasında yerlerini aldılar.

Türkiye'nin üyelik için Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurusundan sonra dönemin devlet başkanı, siyaset iktidarı temsilcileri, ana muhalefet parti ve diğer parti yöneticileri 141, 142 ve 163. maddeler üzerinde görüşlerini açıkladılar ve maddelerin değiştirilmesi gerekini ya da kaldırılması gereğini vurguladılar.

Cumhurbaşkanı seçilen Turgut Özal, yeminini yaptıktan sonra üç temel özgürlüğün önemini vurgulayarak

"Bu üç hüriyetin birincisi: Düşünce hüriyetidir. Düşünce kabiliyeti çeşitli yollarla engellenen, düşündüğünü söyleyemeyen, düşünceye saygı gösteremeyen bir toplumun ilerlemesine, gelişmesine imkân yoktur. Bir toplumun bütünlüğünün temel taşı her ferdin, her kurumun bir dönemin düşüncesine saygı göstermesidir. Eğer düşünce hüriyeti, düşüncenin ifade hüriyeti ve düşünceye saygı bilinci olmazsa, işte o zaman kutuplaşmalar, kampırmalar, bölünme ve parçalanmalar doğar" sözleriyle düşüncelerini sergiledi. Daha sonra cumhurbaşkanının, düşünce özgürlüğünü engelleyen 141-142. maddelerin yeniden düzenlenmesi ve bu ko-

KALKTI KALKIYOR DERKEN BİR MAHKÜMİYET KESİNLİLEŞTİ

Ceza kanununun ünlü maddelerinden yargılanan Çağatay Anadol, Veli Gürcan, Nurettin Bayram, Bahri Gedik, Mustafa Duru'nun 8-5 yıl arasında değişen mahkümiyetleri Askeri Yargıtay kararıyla kesinleşti.

"Bizler sadece 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasını istemekte yetinemeyiz. Çözümü 12 Eylül rejiminin külliye sona erdirilmesinde buluyoruz."

1985 yılında İstanbul Sıkıyönetim Komisyonluğu Askeri Mahkemesi'nde başlatılan ve Çağatay Anadol, Veli Gürcan, Nurettin Bayram'ın sekiz yıl on ay, Bahri Gedik, Ali Aktürk, Mustafa Duru'nun 5 yıl on ay hapis cezalarına çarptırılmalarıyla sonuçlanan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi davası 21 Kasım 1989 tarihinde Askeri Yargıtay 3. Dairesi kararıyla kesinleşti.

Çağatay Anadol, Veli Gürcan, Nurettin Bayram, Bahri Gedik ve Ali Aktürk 22 Kasım tarihinde bir basın toplantısı yaptılar ve ceza kanununun ünlü maddelerinin "kalkmak üzere" olduğu iddia edilen bir ortamda aşağıdaki açıklamaya görüşlerini kamuoyuna itettiler:

Değerli Basın Mensupları Karşımıza, T.C. Ceza Kanunu'nun ünlü 141. maddesinin en yeni ve en son

mağdurları olarak bulunuyoruz.

Ülkemizde, elli yıl aşkın bir süredir 141. ve 142. maddeler uygulanıyor. Binlerce insanımız bu maddelere dayanıksız ağır hapis cezalarına çarptırıldılar. Bu açıdan baktığımızda bizim mahkümiyetimiz Askeri Yargıtay'ca din onanmış olması yeni ve ilginç bir durum yaratıyor. İlginç olan belki sudur: Bizim mahkümiyetimiz, bu maddelerin en çok tartışılışı ve kamu vicdanı tarafından mahkûm edildiği bir zamanda gerçekleşiyor.

Basının değerli mensupları da yakından biliyorlar ki, 141. ve 142. maddeler sadece bizler gibi, kapitalist sömürgeye karşı mücadele edenleri mahkûm etmiyor. Sendikal hak ve özgürlükleri savunanlar, barış için mücadele edenler, ilericî-devrimci düşünceler olanlar, insanların insan gibi yaşayacağı bir düzen özlemiyle mevcut düzene itirazı olanlar da bu maddelerin tehdidi altında bulunuyorlar. Bugünkü Meclis'in çatısı altında bile 141 mahkûmlarının bulunduğu düşünürsek, toplum olarak ne denli yaygın bir baskı al-

tında yaşadığımızı kolayca anlırız.

141. ve 142. maddeler Türkiye'de öylesine keyfi ve yaygın bir uygulama geleneği oluşturmuştur ki, sömürgecilerden başka herkesin düşüncesini ve bu düşünceleri doğrultusunda davranışını düzenlemesini yasaklamakta, boycole bütün bir toplumu zincire vurmaktadırlar. Bu maddelerin tarif ettiği mesruyetin alanıyla siyasal iktidarın tarif ettiği mesruyetin bire bir çakıştığı bir on yıl yaşamış toplum olarak son derece duyarlı olmamız gerektiğini düşünüyoruz. Aslında sosyal vicdanımızda, uygar aklimızda ve insanı ölçülerimiz içinde bu maddeleri mahkûm etmiş bulunuyoruz. 12 Eylül rejiminin son partisi ve siyasal uzantısı ANAP da dahil olmak üzere, hiçbir siyasi parti 141. ve 142. maddelerin kaldırılmasına karşı çıkamıyor; bundandır. Ancak şu da açık ki, meclisteki yapıy çağulneruya güvenen ANAP iktidarı Mussolini yadigarı bu maddeleri ne yapıp edip sürdürmenin yolunu arıyor, oyalama politikaları izliyor. Böyle bir misyonu ANAP'ın üstlenmiş

SHP Disiplin Kurulu kararı:

“KÜRT KİMLİĞİ” NE GEÇİT YOK!

SHP'nin Kürt sorununa yaklaşımıyla devletin yaklaşımı arasında yüzde yüz bir paralellik var. Bu demokrasi açısından büyük kayiptır.

Paris'te gerçekleştirilen "Kürt Kimliği" Konferansı'na katıldıkları, için yedi Kürt milletvekili SHP'den İhraç edildi. SHP Merkez Disiplin Kurulu'nun dört üyesi bu karar muhalif etti. Yazanımız Tevfik Çavdar da karara muhalif oyelerden biristiydi. Arkadaşımız Serhat Salihoglu, Tevfik Çavdar'ı görüştü. Paris konferansına katılan Mehmet Ali Arslan'ın değerlendirmesini ve İhraç edilen Kürt milletvekili Mahmut Aliak ile Adnan Ekmen'in İhraç konusundaki düşüncelerine saygılarımızda yer vermek bizim için bir görevdi. Severek yerine getiriyoruz.

Tevfik Çavdar: "SHP, resmi ideoloj  nin ta  yicisi oldu"

► Sayın Hocam, 7'lerin İhracıyla birlikte SHP'nin kendi içinde demokrasi tartışması gündeme geldi. Sizin SHP MDK üyesi olarak, görüşlerinizi alabilir miyiz.

Ben SHP Merkez yönetimlerinde 1984 Haziran'ından beri görev yapmaktayım. Gördüğüm şey sudur: Birçok şeyi tartışırız; herkes

Hâlâ devekuşu örneği kafamızı kuma sokarak 1930'ların, 40'ların temel doğrularıyla çözüm arıyoruz. Ne değişen dünyanın ne de Sosyalist Enternasyonal'e üye olan bir parti olduğumuzun farkındavız.

tideki disiplin kurullarının işleyisi; tüzükler disiplin suçlarını ve bu suçlara verilecek cezaları belirlemiştir durumda. Fakat bu böyle olmakla birlikte genel merkez disiplin suçlarını kendisine göre yorumluyor. Örneğin bir belediye meclis üyesinin belediye başkanına muhalifeti -ki bu doğaldır- parti ilkelerine muhalifetimi gibi işlem görebiliyor ve partiden geçici uzaklaştırma cezası verebiliyor. Şimdi bunlar ihraç mekanizmalarını da işletmeye başladılar. Bu mekanizma islevince de herkes "aman susalım yoksa ib-

lama ve ilgi mesajları gönderiliyor. Buraya 7 milletvekilimiz gidiyor. Ashında buraya SHP'nin tıe olduğu Sosyalist Enternasyonal'ın temel ilkeleri dolayısıyla, katılmayı kendisinin istemesi gerekiyor. Gidip Kürt sorunuyla ilgili görüşlerini açıklamalıydı. Oysa SHP'nin bu soruna bakış açısı belli değil. Anadilini özgürce konuşma diye bir şeyden sözdeiliyor. Sorun bu değil, Sosyalist Enternasyonal'ın altın çizdiği gibi esas sorun kültür mozaığının, kültür çeşitliliğinin korunarak yeni bir dünaya gidilmesidir. Bu nasıl olacak? Adam, kendi dililey okuyacak, yazacak, gazete çıkaracak, iletişim araçlarından yararlanacak ve kendi dilini, kültürünü özgürce geliştirebilecektir. Butun bunları söylemeden sadece dil konusunda ve kültürel mozaığın zenginleştirilmesi konusunda belli belirsiz birşeyler söylemenin bir anlamı yoktur. Bunun tam aksine Sosyalist Enternasyonel'in son bildirgesinde vurguladığı şu: Kültür çeşitliliğini reddetmek ve tek kültürde doğru görmek faşizmin temel eğilimlerinden bir tanesidir. Demek ki SHP'nin Güneydoğu'da ne yapacağını bilmiyoruz. Bu koşullar altında bu arkadaşlarımız o konferansta ne söyleyecek. İki suçlama var. Birisi, deniyor ki, böyle bir toplantıya gitmeleri suçtur. Izin verilmedi. Ikincisi, orada alınan kararları sessizce geçistirmeyip, kendi görüşlerimizi anıtsalarlardı. İkisi de gecerli desfil-

► **Yedisi de İhraç edildi.** Sönmez, Eren, Altınak, Ekmen, Önal, Sümer, Paris'teki konferanstan dönükleri gün.

dir. Bir izin meselesi bu dereceye kadar bütünlüğe ulaşır. Belki bir ihtarla bulunabilirsiniz. İkincisine gelince SHP'nin bu konuda bir görüş yok ki orada da anlatılsın. İşte bütün bunlar ideolojik boşluktan ileri geliyor. Halen devrekuşu örneği kafamızı kuma sokaarak 1930'ların 40'ların temel doğrularıyla çözüm arıyoruz. Ne değişen dünyadan farkındayız, ne bu dünya içinde SE'ye üye olan bir parti olduğumuzun farkındayız.

► Bu noktada parti ideolojisini ile resmi ideoloji arasındaki ilişkileri de irdeleyebilir misiniz? Bu soruya özellikle Kurt sorununu yaklaşım açısından soruyoruz.

Tabi, tabi, bunun kesin altını çizmek lazımdır. Partinin Kurt sorununa yaklaşımıyla, devletin yaklaşımı arasında yüzde yüz bir paralellik var. Öylesine paralellik var ki, Süleyman Demirel bile bazı ileri şeyler söylemesine karşın, örneğin Erdal İnönü Güneydoğu'ya yaptığı gezide halktan ziyade Olağanüstü Hal Bölge Valiliği yetkilileri ile askeri yetkililerle ilişkili kuruyor. Hatta bölgedeki birçok parti ve yetkili İnönü'nün kendilerine yaklaşmadığından şikayet ediyorlar. Böylelikle resmi ideolojinin belki de Özal'dan daha fazla, Demirel'den kesintilikle çok daha fazla, Ecevit'ten fersah fersah uzakta taşıyıcı konumuna düşüyor.

Öte yandan biliyorsunuz ekonomi cephesinde resmi ideoloji 1930'lar hariç, 150 yıldır serbest piyasa demektedir. Şimdi buna karşı etkin öneriler geliştiremezseniz, politikalar öneremeyecekseniz rahatlıkla devletçilikle suçlanabilirsiniz. Nitikim SHP Merkez yöneticileri programda var olanları biliyor ve güncellemeyerek etkin öneri ve politikalar çıkaramadıkları için sürekli olarak holdinglere, TÜSİAD'a, şuraya buraya ödünlü vererek bugünkü politikaların devam edeceğini söylemektedirler. Bugünkü politikaların devam etmesi halindeyse Türkiye bundan farklı bir yere gelemez.

► Anlattığınızdan SHP'nin demokrasinin kazanılması pek ciddiye almadığı ortaya çıktı. Sürekli de oy kaybediyor. Peki demokrasi mücadelede etkin bir SHP'nin dinamikleri var mı?

Kanımda bu dinamikler tabanda var. Ama yukarıya yansımıyor. Tabandan yukarıya doğru iletişim kesik. Yukarıda bu yansımıyı zaten istemiyor.

► Yani baskıçı, bürokratik ve demokratik olmayan bir yapı söz konusu. Bu noktada bir şey daha sormak istiyorum. Biliyorsunuz Marksist solun birliği ve partileşmesi gündemde. Bu gerçeklesirse SHP ne olur acaba?

Cok daha iyi olur tabii ki. Bunu Türkiye dedi. İşçi Partisi'nin varlığı CHP içinde bir Ecevit hareketini doğurdu. Bunun gibi soldaki her parti, bu partinin büyüklüğü kuşağından önemli değil, ortanın solunda olduğunu iddia eden partileri daha etkin olmaya zorlar. Düşünün Alman Yeşilleri'nin başarısı Sosyal Demokratlar'ın hatta SE'nin yeşil harekete önem vermesini getirdi. Yeni yeni kavramlar gelişti. Bu SHP açısından da doğrudur. SHP'nin en büyük şansızlığı kendi solundan yarışacak bir partinin olmamasıdır.

Konferans, sonuçları bakımından da önemli

Girişimiz ay içinde Paris'te toplanan Kurt Konferansı'nın ağırlıklı konusu "Kültürel Kimliğin Tanınması ve İnsan Hakları" idi. Türkiye'den 7 SHP milletvekili ve tanınmış bilim adamı, yazar ve politikacıların da katıldığı Konferans uluslararası düzeyde büyük bir oneme sahip olmuştu. Yeni sıra iç politikada özellikle de SHP içinde çalışmalarla yarlı açıldı.

Türk hükümetinin bu konferansın toplanmasına Fransa'ya baskı yapması bir yana, günlük basın bu çok önemli Konferansa ya hiç yer vermedi ya da spekulatif haberlere yönelik konferansın özünü lyice gözden kaçırdı.

Bu konferansa çağrılı olan ve giden sayın M. Ali Aslan'ın gözlemlerini sunuyoruz.

"Bu konferansa, öncelikle kanımcı uluslararası boyutları açısından yaklaşmak gerekiyor. Konferans, Madame Mitterrand'ın başkanı olduğu France-Liberte Vakfı ve Paris Kurt Enstitüsü'nün işbirliği ile hazırlanıyor.

Konferans, çok önemli toplantıların yapıldığı Dışişleri Bakanlığı'na ait Uluslararası Konferans Salonu'nda toplandı. Baz oturumları Fransız Bakan Dr. Kouchner başkan olarak yönetti. Fransa hükümetinin bu şekildeki yaklaşımı, konferansa resmi bir nitelik de kazandırdı.

Konferansa örgütler değil, kişiler çağrılmıştı. Fakat katılımlar, dünyadaki bütün Kurt örgüt ve toplantılarının çok önemli bir bölümünü temsil eder niteliktedirler.

Türkiye, Irak, Iran ve Suriye Kürtleri yanında, Sovyetler Birliği'ndeki bir milyon Kurt adinine bir heyet katıldı. Heyetin Başkanı, Kazakistan Bilimler Akademisi Üyesi Profesör Nadir Nadirov da bir konuşma yaptı.

Konferans başta Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelerin ünif ve etkili politikacıları ve yazarları katıldı.

ABD Senato dış ilişkiler Komisyonu Başkanı Senatör Pelle, Moskova Üniversitesi profesörlerinden Lazarev ile Profesör Gastrayan, İngiliz İşçi Partisi'nden parlementer Lord Euvbery buralardan birkaçıdır. Willy Brandt, Kreisky, Sakharov, Senatör Kennedy ve daha birçok önemli kişi, mazeretleri nedeniyle geleneklerden sonra, konferansa başarı ve destek mesajı göndermişlerdi.

Bu, ilk kez Kürtlerle ilgili uluslararası bir konferans olduğunu çok önemliydi. Kurt sorununun enternasyonalize edilmesi süreci bu konferansla başlatılmıştır. Artık Kürt sorunu devletlerin işleri olmaktan çıkmış, bir Ortadoğu sorunu olarak uluslararası toplantıların, müzakerelerin konusu haline gelmiştir.

Konferansa Türkiye'den bazı Türk ve Kurt politikacı ve yazarları beraber 8 Kurt asılı milletvekili de katıldı. Sovyetler Birliği dışında sadece Türkiye'den gelenlerin lehine olarak Türkiye giriş, çıkış yapabilme, Türkiye lehine çok büyük bir propaganda vesilesi oldu. Türkiye'nin demokratikleşme düzeyi konusunda daha iyimser bir değerlendirmeye neden oldu.

Parlementerlerin geliş ise hem Türkiye'nin demokratikleşme süreci konusunda daha iyimser tahminlere yol açtı, hem de halkın seçtiği kişilerin katılımıyla konferansın öremesi arttı.

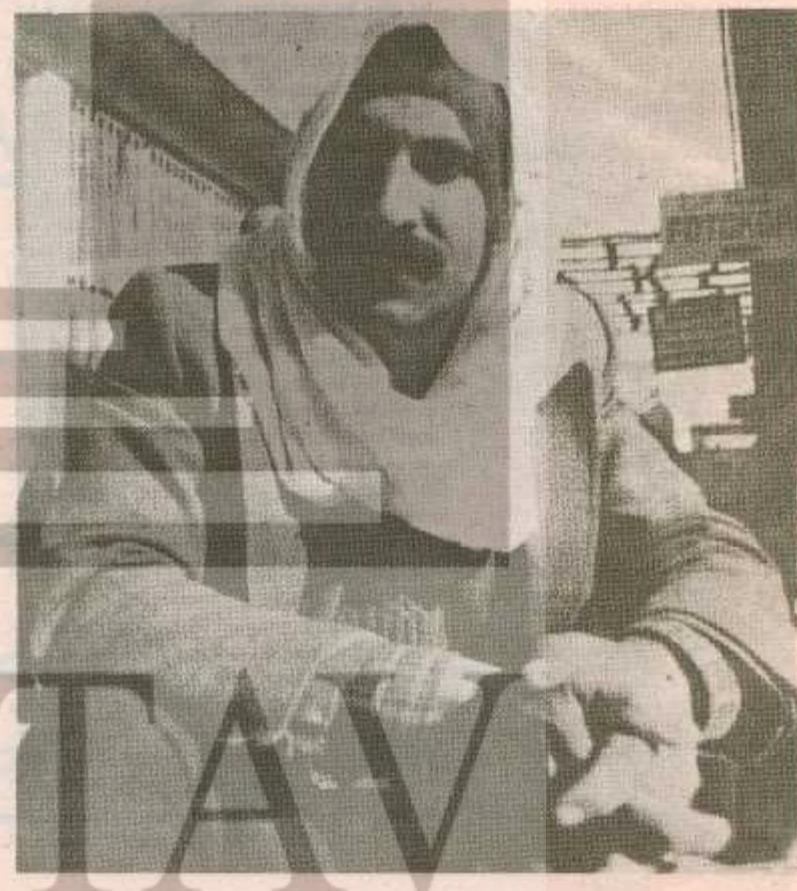
Konferans, sonuçları bakımından da önemlidir.

Konferansta alınan kararlann bir sonucu olarak diğer ülkelerde Kurt lobilerinin kurulmasına başlandı. İlk lobi ABD'de kuruldu. Senator Kennedy'nin de dahil olduğu Kurt lobisinin en güçlü lobilerden biri olduğu belirtiliyor.

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu dahil, bütün uluslararası toplantılarla Kurt temsilcileri,

▲ Konferansta. Bayan Mitterrand ve İhraç edilen SHP milletvekili İbrahim Aksoy.

▼ Artık lobi de var. Konferansta Kurt lobilerinin de kurulmasına karar verildi ve ilk lobi ABD'de kuruldu.

Mahmut Alınak (Kars Milletvekili): "Bölücü olan biz değiliz"

Kürt konferansına istirak etmekle egemen çevreler ve bir kısım basın tarafından bölücü olarak ilan edildik. Bu itham sahiplerine şunu sormak isterim; sözü edilen konferansa, 26 ülkeden temsilciler katılmıştı. Ayrıca temsilci olmayıp da bizim gibi izleyici olarak katılan yüzlerce kişi vardı. Hiçbirisi de Kurt değildi. Sonra insan hakları açısından yaklaşıyorlardı. Bu insanlarda mı bölücüydü? En çok üzüldüğüm nokta Kurt olmanın suç olarak değerlendirilmesidir. Oysa ki biz, bölücülük suçlamasını şiddetle reddediyoruz. Çünkü biz işçiyile, kıyılışıyla, esnafi, memuruyla, işçiler ordusuya tüm emekçi halkın çıkarlarını ve birligini savunuyoruz. Biz, sayıları 1 milyonu bile geçmeyecek bir avuç sermaye azılığının değil, 54 milyon insanın ekonomik, demokratik, politik çıkarlarını savunuyoruz. 54 milyon insanın çıkarlarını savunmak bölücülük ise, bölücü olmayı kabul ediyoruz. Bölücü olan biz değil, bu 54 milyon insan gözden çıkarın, sömürgeye, soyguna ve talana, bir avuç sermaye çevresine hizmet edenlerdir. Biz hangi etnik kökenden gelirse gelsin Kurdu, Türk, Lazi, Gürüsü, Azeri, Arnavut, Ermenisiyle tüm emekçilerin kardeşliğini savunuyor ve bunun için mücadele veriyoruz.

Bunlar bir yana, bir konferansa misafir olarak katılan, bir tek kelime bile söylemeyen insanların suçlarındalarını, cezalandırıldıklarını da ilk kez görüyorum. Onbinlerce insan bir miting alanına giderek konuşmacıları izlediler diye bu insanların cezalandırılması ne kadar mantıksız ise insan hakları temelinde düzenlenen böyle bir konferansa giden bizlerin cezalandırması; da o kadar mantıksızdır, hukukszudur, adaletsizdir.

Kurt kelimesinden bu kadar ürkmez, veya mikrobo görmüş gibi korkmak niye? Misak-ı Milli sınırları içerisinde yaşayan herkesin Türk olduğu söylenir. Bir an için bunu kabul edelim. Peki o zaman uluslararası düzeye yapılan Kurt konulu bir konferansa karşı böylesine tepki duymak neden? Madem ki herkes Türkü, bizim de Kurt diye bir sorunumuz yoktu; Etopya, Filistin halkı için yapılan bir konferans bizi ne kadar ilgilendirdiğinden, bunun da bizi o kadar ilgilendirmesi lazımdır. Bunlar bile Misak-ı Milli içinde yaşayan herkesin Türk olduğunu söyleyen insanların kendi söylediğlerine bile inançlarının olmadığını göstermektedir. Dahası biz Kurt sorununu, genelde dünyada özlede de Türkiye'de demokratikleşme mücadelesinin bir parçası olarak görüyoruz.

Ben şahsen bize yönelik bu tasfiye hareketini klasik anlamda Kurt'ı yönelik bir tasfiye hareketi olarak görüyorum. Bizi tasfiye eden görüş, Haziran Tüzük Kurultayı'nda "Bu partide solcular, şovenler (Kurtler), mezhepler (Aleviler) girmiştir. Bunlara geçit vermemeğ için bu tütüğün geçmesini istiyoruz" diyen göründür. Bu ihtiyaç nereden doğmuştur? Yüzbinlerce insanı cezaevlerine doldu-

ran, işkence tezgahlarından geçiren, emekçi sınıfı ve katmanların bütün haklarını ayaklar altına alan 5 generalin gürümündeki halk düşmanı, emek düşmanı karanlık bir dönemi, 12 Eylül'ü yaşadık. Bu dönemi yaşayan halk yiğinları, ülkemizde demokratikleşmenin temel bir ihtiyaç olduğunu gördüler. Bu yüzden düşunce ve örgütlenme özgürlüğünden, demokrasiden söz eden bir SHP, halkın demokratik istemlerine cevap verebilecek bir görüntü sergiliyordu. Bu nedenle demokratikleşme yanısı güçler SHP'de yer almaya başladilar. Egemen çevreler bu gelişmelere katılsız kalmadı. Çünkü onlar demokratikleşmeden, aşıktan ve aydınlıktan korkuyorlardı. Yapılacak iş bir taraftan Özal'ı değerlendirmek öte taraftan Demirel'i demokrasi şampiyonluğuna soyundurmak, bu seçenekleri kullandıktan sonra da usandırdıkları, halktan kopardıkları, içindeki ilerici, demok-

rat insanları tasfiye ederek veya pasifize ederek düzen partisi haline getirdikleri SHP'yi devreye sokmaktı. Ben, bize yönelik bu tasfiye operasyonunu sermaye çevrelerinin partiyi sağa çekmek çabalarının bir parçası olarak değerlendiriyorum. Biz kapikulları olsaydık, bu ceza bize verilmeyecekti. Hatta baştacı edilecektik. Bizler, konferansa katılımın değil, halktan yana olmanın bedelini ödürüyoruz. Yoksa konferans Türkiye'de de örnekleri görülen paneller veya açık oturumlar düzeyinde cereyan eden bir konferanstı. Ayrıca Güneydoğu'da yıllardır olaganüstü koşullar yaşanıyor. Bu bölge kan göltüne dönüşmüş durumda. Alınan askeri ve polisiye önlemler, milyarlarca liralık ek bir ekonomik yükü neden olmaktadır. Bu milyarlar Kurt, Türk, Azeri, Çerkes, Laz ayrimı yapılmadan bütün emekçilerden alınmaktadır. Bu fatura tüm halka ödettirilmektedir. Avrupalı kalkacak burnumuzun dibindeki bir sorunla ilgilenecek, biz buna kayıtsız kalacağız. Biz halkın oylarıyla geldik. Buna da sirtımızı dönenmeyiz.

En önemli genel başkanından genel sekreterine kadar hiçbir yetkili bize konferansa gitmemeyin dememiştir. Böyle bir karar da bize bildirilmemiştir.

Adnan Ekmen (Mardin Milletvekili): "Cezalandırılan, Kurt unsurudur"

Paris'te düzenlenen "Kurtler'in Kültürel Kimliği ve İnsan Hakları" konulu konferansa katılmamız için kişisel olarak davet edildik. Aldığımız bu davet E.İnönü'ye iletildiğinde önce 3 kişi gitse sonra da 5 kişi gitse denildi. Bu arada konu sürekli olarak bazı kişiler tarafından basına taşındı. Öte yandan tabandan da konferansa katılmamız için sürekli olarak baskı gelmeye başladı. Tabii ki tabandan gelen bu baskıcı anlamak hiç de zor değil. Doğu'da yaşanan olaylar göz önünde getirildiğinde buna hak vermemek ise kesinlikle mümkün değil. Tüm bunları değerlendirecek gitmeye karar verdik. Bunun bir bedeli olsağımı da biliyorduk. Bunu göğüslemeye de hazırdık. Ancak şimdi düşünüyorum da, SHP merkez yönetiminin bizi ihraç ettirmekle ödemek zorunda kalacağı bedel çok daha fazla olacaktır.

SHP merkez yönetimi bu olayda bizi ırkçılıkla suçluyor. Bölücülükle suçluyor. Ancak gereklilerini düşündüğümüzde bu suçlamanın oklalarının kendilerine döndüğüne göre niyolar. Bir de solcuların, Kurtler'in ve Aleviler'in sürekli tasfiye edildiği bir partide, kanımcı, "bölgeli kim?" sorusunu yanıtlamak da zor değildir.

Öte yandan buna disiplin olayı olarak da bakışları söylüyorlar. Parti içinde disiplin doğal olarak önemli. Ama daha önce de yapılan disiplinsizlikler vardır. Örneğin ben ve Mahmut Alınak geçen yıl Diyarbakır'da aşıklı grevi yaptığımda genel başkan buna şiddetle karşı çıktı. Daha ileri giderek TV ve basından grevi bırakmadım için çağrı bile yaptı. Bizi ise buna inançımız içi birakmadık. Bizi ise bir disiplinsizlikti. İhraç edilecekkse o zaman edilmeliydi. Daha sonra ise genel başkanın bizzat kendisi meclis kürsüsünden aşıklı grevlerini destekleyen bir konuşma yaptı.

Bugune baktığımızda şunu da eklemek gere-

kir. Ülkenin gündemi çok agirdır. SHP yönetimi ise bu ağır gündemi taşıyamıyor, politika üretmemiyor. Aynı konularda bile çok farklı sesler çıkabiliyor. Buna karşı da disiplin cezaları实施iliyor. Tipki son olayda olduğu gibi. Şunu da söyleyebilirim; SHP yönetiminin bu tavrı egemen düşüncenin "Kurt yoktur" politikasına ıgundur. Cezalandırılan, bu durumda, Kurt unsurudur. SHP yönetiminin elinde istiklal mahkemeleri, sığıyonetim mahkemeleri veya özel timler yok ama disiplin kurulu var. Bu kurulu sığıyonetim mahkemeleri gibi işletiliyor. Kurtler'in demokratik mücadele alanları "bilinci ya da bilincsiz" tikanmaya çalışıyor.

Öte yandan bu kararla birlikte SHP yönetimi halkı dışlamıştır. Sermaye çevrelerine güven verme politikasının bu en son halkasıdır. Oysa SHP halkı dışlayarak iktidar olamaz. Olsa bile halkın hiçbir bekleyişine cevap olamaz. Bu politikalar dünne kadar bir hizip olan yönetimin politikalarıdır. Bu politikalarla ise bütün parti tabanını kucaklayacak bir düzine üretilemez.

Bu yönetim ikiyüzülüdür. Sosyal demokrasiyi maske yapan şoven kadrolardan oluşmaktadır. Çünkü bizi ihraçla gerçek yapılan konferansın konusu "Kültürel Kimlik ve İnsan Hakları"ydı. Oysaki SHP programında kültürel kimlik meselesine yer verilmiştir. Öte yandan kıymasal silahlılarla geçen yıl Irak'ta katledilen binlerce Kurdu'nun dramı da bu konferansta insan hakları açısından ele alınmıştır. İnsan haklarını savunduğu söyleyen SHP yönetiminin buna kulak tıkaması da kanımcı ya da ikiyüzülüliğin bir göstergesidir.

Son olarak şunu söylemek istiyorum. Bu tasfiyeler 7 İl'in görevden alınmasıyla başlayan ama henüz de bitmeyen bir zincirin halkalarıdır. Bollar kurultayda son şeklini alacaktır. Bugün istenen hittit dinamik unsurların tasfiye edilmesidir.

Çalınan şehir

Sarmış yine âfâkını bir dûd-i muannîd.
bir zulmet-i beyza ki, peyâpey mütezâyid.

Ey Marmara'nın mîî derâğusu içinde
olmîs gibi dalgin uyuyan tûde i zinde.

Tevfik Fikret

Hemşenlerini hiç sevmeyen, hemşerilerinde de hiç sevilmeyen bir şehir bu. Ne yanına baksanız -en merkezi bile- kenar mahalle. Her şey sanki geçici: "Bugünlük bu kadar!" En metruk sur içi kaldırmında, en bakımı kıyı parkında aynı hava esiyor. Sclunduğunda genzi yakan, onca kurum mu yalnız?

Yollarının pisligi, trafığının keşmekeşî, yapılarının dökülmüşlüğü, kalabalıklarının áware hantallığı ve bezgin telâş... bunlar hep teferuat. Ruhu yemmiş beldenin, áräzini sergiliyor.

Gerçi bu şehri böyle bulacağımı biliyordum ama öngörülerimde bu kadar da haklı olabileceğim hiç akıma gelmemisti. Bir buçuk aylık karantinadan devasa bir havalandırmaya çıkmışım sanki günün her saatı. Orda da geride bıraktığım daki gibi güzel insanlar vardır diyorum ya, niçin kendilerini bu kadar gizlemişler ki? Sırf kalabalıkları mı?

Geçmişinden ve geleceğinden koparılıp bugüne ve gününün hep bir saatine hapsolunmuş yedi milyon insan... Bir şehir insanların buna sevmezlikle yan bakar, gadrederse o insanlar niçin ve nasıl sevsinler şehirlerini? Besbelli şehir o insanların değil, onlar da ya onun insanları oılmaktan çekilmişler, ya da orda hiç insan yerine konulmamaktalar. Birilerince bir yerlerden -Brüksel'den mi, New York'tan mı?- bu şehrle el konulmuş. Yolu, suyu, havası zapaledilmiş. İnsanına kastedilmiş. Köprülerinin saýsına, yollarının enine, neresinin yıkılıp neresinin kırınacağına, gökdelenlerinin boyuna, denizinin renge, önceliklerine ve sosyal maliyet hesaplarına ne rede, kimler karar veriyor?

Kimler adı "lüks" e çikmiş suratsız semtlerde cadde başlarını tutan beton kulelerin sahte lambılı oda-larda şehrin geçmişine, gününe ve geleceğine değer kesiyor, insanına iş ve işlev biçiyor?

Orta yaşı aile reislerinin, itilip kakılmaya bigâne delikanlıklarının, on iki yaşında iş güç sahibi çocuklarının dinc dinamizmi hangi sefil çıkarların çarkında öğütülüp köretiliyor?

Boğaz sırflarında yolunuñmuş korularda dikili, Ç. Gülersoy'un yanında deyişyle utufka beliren "zırhî birlik müfrezeleri" kilitli ekâbir villalarında, kilit üstüne kilit vurulu kapılar ardında korunan yeni yetme zengin apartmanlarında kimler kimizam camî "tablo"-ları ardından yâşlık eşir tüccan edâalaryla bu şehri seyrediyor?

Vitrin aydınlatmalı kubbelerinin, minarelerinin çevresinde karanlıklarının örtüğü, sulan aksa da temizlenmeyecek zifir kırılıklıklar kimlerin marifeti?

Uzaktan manzaraların süregiden zerafetini yakından görullen, içinde yaşanan gerçeklikte niçin insanın ruhunu karartan o suffi çırkınlığı konuşuyor?

Evet, öngörülerim doğru çıktı.

Yazık ki öyle.

Cami yıkılmış. Mihrabi da çalınmış.

Çalınan, şehrin dağı taşı ve düzluğu gibi içerişine getirilip birbirine düşürülen, onulmaz çaresizlikle bir parmak umut arasında şâşkına çevrilen insanları, o insanların bugünü ve yarını da.

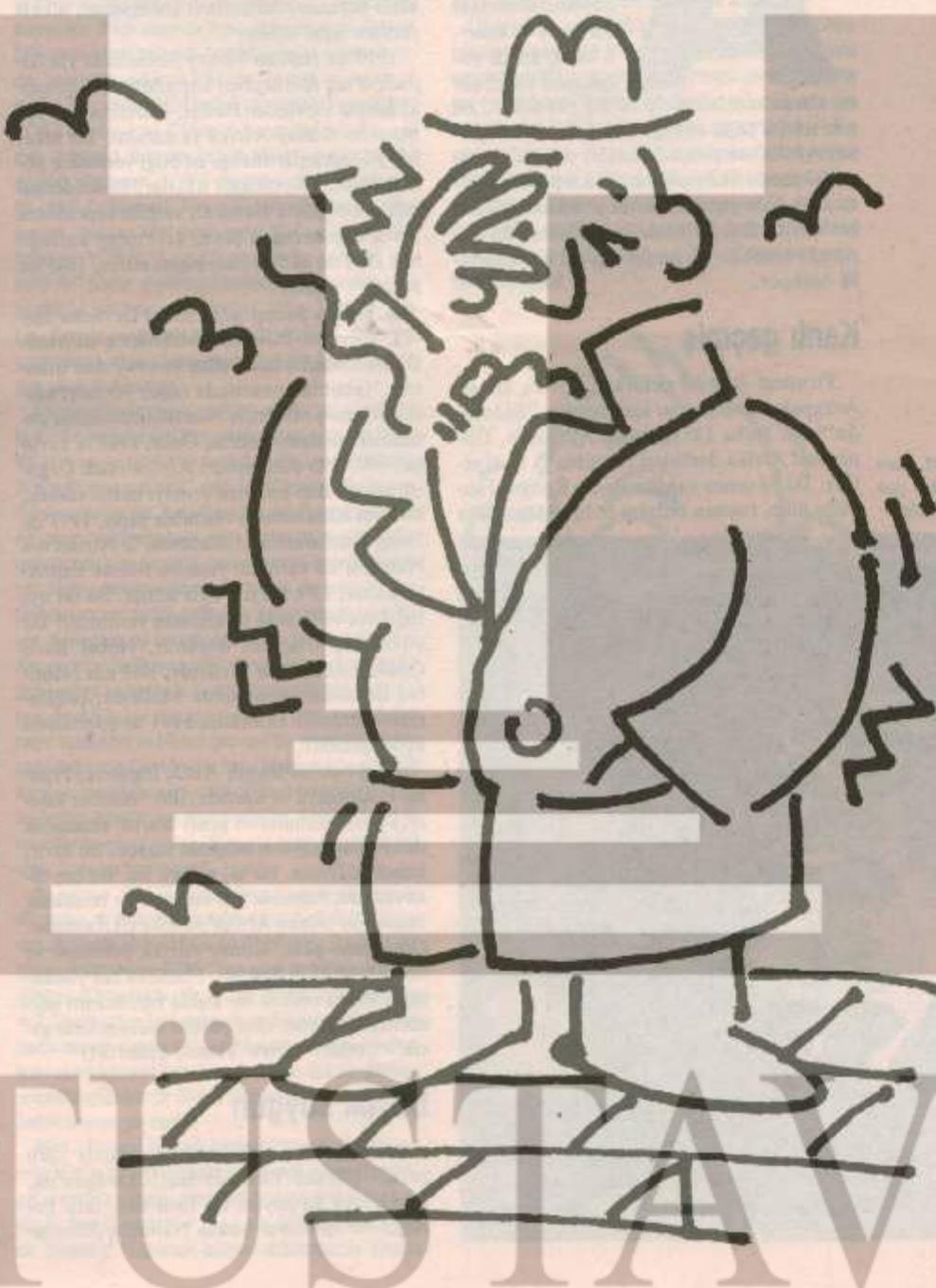
Şehir kendi insanını yaratır, yetiştir.

Bu şehrin ve insanların hâli, onları bu hâle getirenlerin, bu halde tutmayı marifet bilenlerin kendi süreteridir. Alâkâğının kol gezdiği mekânlarda gü-

zelik ve temizlik, aklı iman ve emege saygı aramak nafiledir.

Bir şehir, hele doğasıyla ve tarihiyle İstanbul konumunda bir şehir, geleceğini kendî süretinde görebildiği ölçüde şehirdir. Bu şehir o emsalsiz siluetini tezeden fethé çıkıp zalimlerinden intikam almayı akına düşürmedikçe, geleceğini özlemeye bile mecali kalmamış bir zavallı birikinti, kendi kendinin sığnağı olmaya mahkûmdur.

Tufan öncesinden kaima tek tük insanının beyhude geçmiş özlemiyle teselli bulabilir ancak. ■

Namibia'nın ilk genel seçimleri yapıldı ama

HER ŞEY BUNDAN SONRA...

Sınırsız soyguna son vermenin, işçi haklarının korunmasının ve yaşam düzeyinin yükseltilmesinin, "ilimli bir sol politika ile" nasıl yapılacağını hep birlikte göreceğiz.

Afrika kıtasının güneybatı ucundaki bu geniş ve kahırıllı ülke, kendi yönetimini kendi eline alarak mutlandı. İç ve dış ekonomisi ile sıkı sıkıya bağlı olduğu güçlü komşusu Güney Afrika'nın pençesi altında, yolumu çizmeye çahıacak. Solun her çeşiti karşısından çıldıracak hale gelen Pretoria yönetimi, Namibia'nın dış ilişkilerine de karışacaktır. Bu durumda denebilir ki, gerçek uğraş bundan sonra başlıyor.

Kanlı geçmiş

Yirminci yüzyıla girilirken Afrika kıtası, Avrupalı sömürgeciler için dev bir "Eldorado"yu. Daha 1883 yılında Almanlar, Güneybatı Afrika dedikleri Namibia'yı işgal ettiler. İki yıl sonra yapılan Berlin Kongresi sonucu ülke, resmen onların oldu. Bölge halkı

▼ Swapo Lideri, Sam Nujoma, gerilladan çok deneyimli bir devlet adamı.

mi? Onlara bir şey soran yoktu hiç kuşkusuz. Tarihçiler, bölge halklarından Hererolar'ın % 80'inin, Nama ve Damara halklarının da yarısının 1884-1911 yılları arasında Almanlarca yok edildiklerini savunuyorlar. Ne ki onların da hükümleri çok sürmedi. 1915'te, Avrupa'yı kasıp kavuran I. Dünya Savaşı sırasında Güney Afrikalı Boerler (Hollanda kökenli beyazlar) Almanlar'ı kovaladılar, ülkeyi resmen işgal ettiler.

1919'da yapılan Versay Anlaşması'yla Almanya'nın sömürgeleri kaptırılırken, o zamanki adıyla Devletler Birliği, Namibia'nın yönetimi Güney Afrika'ya bırakıldı. Bu ülke, her yıl Devletler Birliği'ne bilgi vermekle yükümlüydi. G.Afrikalı ırkçılar, halkı derhal çöllük bölgelere sürdüler, verimli topraklara kendi ülkelerinden beyaz getirmeye başladılar. 1918'de 19.000 olan beyaz nüfus, 1949'da 50.000'i buldu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Devletler Birliği, görevini Birleşmiş Milletler'e devretti. G.Afrika buna karşı çıktı ve 1949'dan itibaren, Namibia konusunda rapor vermeyi kesdi. Birleşmiş Milletler, Namibia konusunu defalarca gündeme getirdi. Önce, 1963'te kurulan SWAPO (Güneybatı Afrika Halk Örgütü) tarafından getirilen öneriyi kabul ederek, ülkenin adını resmen Namibia yaptı. 1971'de Haag Uluslararası Mahkemesi, G.Afrika'nın Namibia'da varlığını yasadışı olarak ilan etti. Karar, 13'e karşı 2 oyla alındı. Bu iki oy, İngiltere ve Fransa tarafından verilmişti! Bir yıl sonra, İrlandalı düşünür, Nobel Barış Ödülü sahibi Sean McBride, BM'nin Namibia Komiseri tayin edildi. McBride, çabalarının sonuksuz kalmasını 1981'de şu sözlerle açıklayacaktı:

"Beş NATO ülkesi; ABD, İngiltere, Fransa, F. Almanya ve Kanada, BM Namibia Konseyi'nin çahşemafarını genel olarak aksatarak dünya kamuoyunu rahatsız ediyor. Bu tavır, kabul edilemez. Ne ki, gerçek bu. Bu beş ülke aslında, Namibia'nın kontrolünü bırakmak istemeyen Güney Afrika'ya arka çekmektalar. Görüşümü göre, Güney Afrika yönetimi ve onun NATO'luları, Namibia'nın yönetimi'ne kukla ordulu bir kukla hükümetin geçmesini sağlamak için, çözüm bulunmasını gerektiriyorlar." (New Times, Şubat 81)

Büyük soygun

Bu beş ülkenin dünyanın o ucundu zoruneymi? Şili'de, Vietnam'da, Nikaragua'da, Kambocya'da neyse, o: Taht kâr, taht kazanç! Ne işleri var yoksa Namibia çölletin-

de, dağlarında ve çahlara saklanan halkın tepeinde? Ülke dış satımının % 70'ini, iç üretimin % 30'unu oluşturan maden sektörü, yaklaşık yüz yıldır G.Afrikalı ırkçılar ve onların Batılı iş ortakları arasında yağmalanıyor. G.Afrika, artık apaçık övündüğü nükleer silah üretimi ve nükleer santralleri için, uranyum bakımından dünyanın en zengin yataklarına sahip olan Namibia'ya bağımlıdır. (Korkarız, hiçbir seçim sonucu, bu gerçek kolay kolay değiştiremeyecektir.) Ayrıca, dünyadaki elmas üretiminin en büyük ikinci kaynağı yine buradadır. G.Afrika ile bu beş Batılı ülkesinin 40 kuruluş şirketi, her yıl ulusal gelirin % 35'ini kendi ülkelerine kaçırıyorlar. Bakır, çinko, kadmiyum, kalsiyum, vanadin, wolfram, litium ve magnezyum, Batılı sanayinin önemli oranlarında güvenliği doğal kaynaklar arasındadır. Namibia'dan akan musluğun kırılması demek, Batılı yüzbinlerce kişisinin işsiz kalması demektir.

Ülke dış satımının % 20'sini oluşturan de-niz ürünler, tümüyle G.Afrika tarafından pazarlanarak, Fransa ve ABD'ye satılmaktadır. Namibia'da yapılan kürkleri, Kopenhag'daki sık bayanlar üzerinde görebilirsiniz.

SWAPO'nun 23 yılı

SWAPO, 23 yıldır uğraş veriyor. Ülke yerli halkın çoğunluğunu oluşturan Owambo halkın kurduğu bu örgüt, ANC gibi ideo-lojik bir yapıya sahip değil. G.Afrika'da yasadışı da olsa, uzun bir geçmişi olan bir komünist parti varken ve ANC ile yakın işbirliği yaparken, Namibia'da bunun benzeri bir durum yok. SWAPO'lular, son zamanlarda iyiden iyiye ilimi bir sol politika izleyeceklerini söylemeye başlamışlardır. Belki biraz da bu nedenle, geçtiğimiz Nisan ayında BM, ülkeye serbest seçimler yapılmasını ve gelecek yıl da ülkenin bağımsız ilan edilmesini G.Afrika'ya kabul ettirebildiler. 1987'de Stockholm'u ziyareti sırasında tanıştığımız SWAPO Lideri Sam Nujoma, bir gerilladan çok, deneyimli bir devlet adamını andırıyordu. Bir sorumuzu şöyle yanıtlamıştı:

İlk etapta, serbest seçimlere gideceğiz. İkinci etap, daha uzun: Kendi ayakları üzerinde duran, demokratik ve tam bağımsız bir Namibia kurmak. Ama, o gün de gelecek.

Ve seçimler

Ülke nüfusunun 700.000'ının oy kullanma hakkı vardı. Bunlardan % 97.28'i oy kullanarak, az bulunur bir katılımı gerçekleştirdi.

DOKUN

Bilim ne ki!

Bilimde yeriniz yok" bir gazetede haber başlığı. Eskiden olsayı böyle bir haberi okuyan düşünür, üzülür ve niye yeriniz yok diye kafa yordu. Şimdi tam tersi. Bilim gitmiş film gelmiş, üniversite gerilemiş kimseının umrusunda değil. Bütün değer yargılan gibi bilim anlayışı ve bilimin öncemi de gitmiş. Eylül'e birlikte gelen bu felaket çok kötü. Böyle bir umursamazlığın yaygınlığı bir ülke ne olur? Bir ülkede her şey çöksü bilim çokmemeli, yok olmamalı. Bilimi ve bilimci düşüncesi de yitirsek gerimizde ne kalır?

Umursamazlığın başka bir zarar da var. Karşı güçlere daha da güç veriyor ve yok ettiğimizin beğenildiğini sanıyorlar. Bilim olayında bunu açık ve net görüyoruz.

Bilimin evrensel anlamda üretiltiği yerler üniversitelerdir. Üniversite çokunge bilim de çokuyor ve yeriniz olmuyor. Son yıllarda YÖK'le ilgili yazı azaldı. İnsanlar bitti YÖK'ü anlatmaktadır. Çoğu bir kurumdan siksız söz etmek anlamsız diye düşünüldü. Çünkü, umursamazlık saygınlığı yüzünden, YÖK'ü devreden çıkardı. Sonuçta ne oldu? Doğramacı, Kenan Evren ve cuntanın diğer üyeleri, "bakiniz YÖK eskisi kadar sözü edilmeyip, elettilmiyor, YÖK'un işi olduğu yeni yeni anlaşılmağa başlandı vb." sözler söylemeye başladı. Hazırlar, YÖK işi olduğu için sususlu sanıyor. İşin askı umutsuzluktur. Burada söylemek istedigimiz, toplum, aldimaz, umursamaz ve vurdumduymaz duruma getirerek sonuç alınmak isteniyor.

Doğramacı bütçe komisyonunda da benzer sözler söyledi. "Öğretim üyeleri korkuyorlar, özgürlüğü ve özergiliği bilmiyorlar, biz kimse hakkında düşüncesinden ötürü soruşturma açmadık" dedi. YÖK sistemi düşünenleri üniversiteden attı. Kalanları korkuttu. Bu korkuya kimse sesini çıkaramaz hala geldi. Sonra da, kendini mesrulaştırmak için, özürde düşüncelerini açıklasınlar diyor. Korku öylesine sinmiş ki, hiçbirini konuşmuyor. Doğramacı'nın dediği doğrudur. Adam konuşusun stiyor. Konuşana da soruşturma açmıyor. Binalar doğru. Ancak, "vur dedik ama öldür demedik" sözündeki gibi, Üniversiteyi korkutmay derken öldürmiş olsam ki, konuş dendiği halde konuşulmuyor. Bu olsa da kötü. Öğretim üyelerinin ve bilimci geçinen bu insanların da sorumluluğu çok. Gereğinden fazla korkuyorlar ve üstelik korkuyu kendileri yaratıyorlar. Bilim üreticeklerine korku üreten insanlar durumuna geldiler. Korkuya karşı direnmek de görev olmalı. Sonuçta bilimde adınız yok ama, korkuda yeriniz var oluyor.

Bu habera göre dünyada bilime katkı sıralamasında 43.ımızız ve Nijerya'dan daha sona düşmüştür. Gelişmiş ülkelerde 10 bin kişiye 50, Türkiye'de 5 bilimci düşüyor. Araştırmaya GSMH'dan para %0,2'dir. Ve sayı giderken düşmektedir. Bu sayılar ortada iken ne beklenir? Üstelik bilimciye değer ce verilmeyen bir ülke. Her darbe bilimciye zarar veriyor. Bilimcinin devleti yönetenlerin yanında yeri lütfencü kadar yok. Bilimci denince yoksa lükçü çağrışan bir ülkede bilim yeri olur mu, olmaz. Zaten istenen de budur.

Bilim adamanın kaynağı: asistanlık kurumudur. Bu kurum YÖK'le birlikte kaldırılmıştır. Kendi çabasıyla bilimsel araştırma yapma uğraşında olan genç insanlara en küçük destek verilmeyip. Aynı söz öğretmeni için de geçerlidir. Yapılmak istenilen araştırmaların, bırakın

araşımaya eğitimde kullanılabilecek araç gereçin en küçüğü bile alınmıyor. Böyle bir üniversitede hiçbir şey yapılmaz. Yapılanlar da son derece niteliksizdir. Doğrusu, yine de bazı genç insanlar çırpinarak birşeyler yapmayı cağırıyorlar. Fakülteler teksir kağıdı ve tebeşir bile almıyor. Bunları ya öğrenciler ya da öğretim üyeleri almaktadır. Altı yıl sonra döndüğüm üniversitenin içi ni böyle gördükçe, gazetelerde çıkan haberlerin yetersizliğini daha iyi anlıyorum. Aslında daha kötü yazmak gereklidir. Küçük yazmak ama, eğri değil doğru. Bir bilim kuruluşunda araştırma görevlisinden hocasına dek hergün herkes kendini güvensiz görür, yöneticilerce nasıl horlanacağını beklerse, orada bilimin adı sanı olmaz.

Ülke dokuz yılda ne duruma geldi ve getirdiler. Utanma diye bir şey yok ki, bunlar utansınlar. Tam tersine umursamazlıktan yaranıp utanması gerekenler öne geçmektedirler. Eğer bu ülkede bilim yok oldu ise, yok edenler nerede? Ortlardan niçin hesap sorulmuyor? Bir şeyi varken yok etmek suçtur. Bilimizi Nijerya'dan sonra alıysak, çok ciddi düşünmemiz gereklidir. Kendi kendilerini öven, ellerindeki radyo ve TV ile halka övünçlerini dilekleri gibi sunan bu utanmazları utanır hale getirmek de bizim görevimizdir. Kimse bu görevden kaçmasın.

NASIL BİR PARTİ?

**Mehmet Emin Sert:
Farklı anlayışlar**

Öncelikle Görüş dergisi yöneticilerine, özellikle de bu sayfada değişik çevrelerden sosyalistlerin görüşlerinin yansıtılabilmesi için özel bir çaba harcayan yayın yönetmeni Çağatay Anadol'a bu iyi niyetli girişimleri için içten teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Ama Görüş dergisi adına Çağatay Anadol'un "Nasıl Bir Parti" sorusuna ilişkin yanıtınızı istedigi yazındaki bazı belirlemelere de, baştan karşı çıktığımı -daha önce bu dizide yanitları çikan kimi arkadaşların da belirttiği gibi- söylemeliyim. Yazının özetiyleerek söylesek, solda bölünmüşüğe çözüm olabilecek bir "parti"nin yapısına ilişkin konsensus oluşan noktalar olduğu belirtildi, bunlar şöyle belirleniyor: "Konsensus noktaları bir araya getirildiğinde söyle bir parti çıkıyor ortaya: Marksist ideolojiyi benimsemiş, birleşik, vasal bir kitle partisi."

"Sol kamuoyu" adına yapılan bu belirlemenin doğru ve "gerçekçi" olmadığını iddia etmemiz, sanırım yanlış olmaz. Çünkü; bugün solda parti konusunda üç ayrı temel yaklaşımın varlığı, bence herkes tarafından bilinen bir gerçek. Özette şöyle ifade edilebilir: 1-Marksizm-Leninizm'in temel ilke ve değerlerine dayan, devrim deneyimleriyle zenginleşmiş Leninist Parti anlayışı, 2-Çağın ve işçi sınıfının değiştiği vb. tezlerden yola çıkararak "Çağdaş Marksist Parti" vb. isimlerde öncü parti görüşünün revizesine dayanan anlayışlar, 3-Silahlı propaganda esastır yaklaşımından yola çıkarak, partinin rolü ve işleyişini saptıran, parti sorununu hep gündemde göstermeyece beraber sürekli ileriye erteleyen anlayışlar.

Çağatay Anadol arkadaşın yaptığı tarif, -tanımını mutlak kılmasa da- bütün solu değil, aslında Leninist Parti anlayışından giderek uzaklaşan çevrelerin "Çağdaş Marksist Parti" yaklaşımındaki konsensusları belirtiyor.

Bu zorunlu "düzeltmeyi" yaptıktan sonra, bu konudaki temel görüş ve yaklaşımını -kimi ditzeltmeleri daha

yaparak- özetlemeye çalışıyorum.

Kanımcı, bugün bizler için sorun yalnızca "Nasıl Bir Parti" sorununun tartışılmaması değil. Bunu şunun için söylüyorum. Kendini sosyalizm idealine bağlı gören akımlar, örgütler, unsurlar arasında parti konusunda, bu temel konudaki yaklaşım birliklerine rağmen çok sayı kümelenmeler var. Bölünmüşüğün, ideolojik-politik konulardaki ayırmadan çok, "partide birlik" konusundaki değer erozyonundan kaynaklandığım düşünüyorum. Burada da temel zaafi 1950'lere kadar komünist güçleri -bütün eksiklerine rağmen- kapsamış bulunan TKP'nin likidasyonunda

ve daha sonra reorganizasyonun sağlanamaması olmasında görüyorum.

Bunları, yalnızca "Nasıl Bir Parti" konusunda tartışarak, birleşmeye ve tek bir parti de birliğe ulaşamayacağımızı düşünüyorum ve sorunun temelinde farklı anlayışlar kadar, örgüt perspektifi konusu yaıtını belirtmek için söyleyorum.

Parti konusundaki bu üç temel yaklaşım arasında bir beraberlik sağlamak yönünde bir çaba içine girmeyi faydalı görmedigimi, böyle bir girişimin tersine sınıf mücadeleşinin gelişim seyri açısından dezavantajlar getireceğini düşündüğümü de belirtmek isterim. Ne yazık ki, birlik konusundaki anlayışlar, bugün sosyalist solun gündemine "kendini sosyalist, komünist kabul eden herkesin tek bir örgüt çatısı altında birliğini, yeni, yepen bir parti birliği" getirmeye zemin teşkil etmektedir.

Biz kimilerine "darlık" olarak da görünse, bindokuzyüzli yılların başında çözümlemiş tartışmaların tekrar yapılmasını "ileri" bir düzeye olarak göremiyoruz. Devrim isteyen ve devrim yapmaya çalışanların elinde bir araç olarak parti sorununda, Marksizm-Leninizmin ortaya çıkardığı örgüt teorisini dışındaki yeni anlayışları, eski sapma akım ve eğilimlerin modern bir tarzda devamından başka bir şey olarak yorumlamıyoruz. Bilimsel sosyalizmin revizesine dayalı anlayışlarının temsilcileriyle tek bir partide birlik çabalarını da Leninizmin eritilmesi yolundaki girişimler olarak değerlendirmek gerektiğini düşünüyorum.

Özellikle bu çevreler tarafından, hayali bir örgütlenme modeline, Leninist parti anlayışının karikatürü bir yaklaşımı ve aslında hiçbir zaman Leninist olmayan örgütlenmelerin deneyselere dayalı yoğun bir saldırı gözlemektedir. Bu Donkişotvari saldırırda, partinin kitlesel olması gerektiği, dar örgüt anlayışlarının aşılanması birinci sırayı almaktadır.

Lenin'in partinin omurgasını oluşturmazı gerekten bölümü olarak belirttiği "devrimci örgüt", tek başına ve yalnızca partinin kendisi olarak konuluyormuş gibi bir yaklaşım, Leninist partinin darlığı savunduğu iddiaları yalnızca çarpılmıştır. Bu çarpılmışların arasında örgütü bir tartışma kulubü değil, işçi sınıfının öncüsü yapan organı ve örgütü partii fikrine karşılık yatkınlardır. Leninist partii, sıradan partilerden ayıran temel özelliklerden koparma çabaları bulunmakta-

Bütün bunlardan ötürü "Nasıl Bir Parti" sorununu Leninist partinin tarihsel olarak ortaya konulmuş değerlerinden kopmadan tartışmak gereklidir, diye düşünüyorum.

Yine bugün işçi sınıfının öncülerinin birliğini sağlayacak proletarya partisinde birlik diye sorunun varlığının kabulünün, bu yolda atılmış adımları görmezden veya yoksaymakтан geçmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yaratılmış olan değerleri savunarak ve mücadeleşin ortaya koymuş olduğu eksik ve zafları asarak, ancak böyle bir örgütlenme yükselebilir.

Bugün Marksist-Leninistlerin önünde, Le-

ninist parti anlayışı temelinde proletarya partisinde birlik diye bir sorun vardır. Yine bu perspektif kaybedilmeden ve gölgelenmeden, daha geniş devrimci güçlerin birlikte oluşturup, örgütleyebilecekleri yasalda oluşturacak bir legal partinin bu süreci olumlu etkileyeceğini düşünüyorum. Çünkü; Leninist güçlerin tek bir proletarya partisinde birliği, bugün için yalnızca temel konularda anlaşmaların sağlanmasıyla gerçekleşmemektedir. Kadroların, yapıların kaynaşacağı bir süreç, eylem birliğine dayalı olarak sınıf mücadeleşine birlikte müdahale etmeye dayalı bir döneme de ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu mücadeleşin ve kaynaşmanın bütün unsurlarının olmasa da bir bölümünün, bugün böyle bir somut projede beraberlikten gecebilir, diye düşünüyorum. Tabii, böylesine legal bir parti çok daha geniş güçlerle beraber oluşturulabilir ve oluşturulmalıdır.

Boyle bir legal parti için "nasıllar" sorulursa, kendi adıma temel kriterler olarak şunları sayılması yeterli sanırı:

► Legalist ve tasfiye olmaması: Kendini sınıfın tek ve biricik örgütü olarak görüp, kendi içindeki yapılanmaları yok saymamalıdır. Rolünü ve misyonunu ne abartımlı, ne de küçümsemelidir. Proletarya partisindeki birlik süreci, legal partinin de gelişimini etkileyecik, geleceğe ilişkin rolü ve misyonun netleşmesini sağlayacaktır. Kurulduğu legal alan tek ve yalnız bir mücadele biçimini olarak görüp, bunun dışında varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürün örütlenmelere savcı mantığıyla yaklaşılmamalıdır. Hukuksal çerçeveyi sürekli genişletecek ve mücadelede güçler dengesinin belirleyeceği bir alan olsarak görmelidir.

► Kapitalizmi aşan ve sosyalizm hedefi olan bir program: Oluşturulmasını önerdiğimiz ve savunduğumuz legal partinin, programatik yapıyı kendini demokrasi mücadeleyle sınırlamamalıdır, diye düşünüyorum. Program bütünüyle kapitalizmi aşan ve sosyalizmi bir alternatif sistem olarak ele alan bir yaklaşım oluşturulmalıdır. Mevcut düzen çerçevesinde işçi, emekçi kitlelerin hiçbir temel sorunun çözümünün mümkün olamayacağını ortaya koymamalı.

► Burjuva ara mehale hedefleri konulmalı: İşçi sınıfının ve emekçilerin mücadeleşini "Genel Demokrasi" mücadeleyle sınırlamadığı gibi, Türkiye'nin mevcut gerçekine de ters düşen "Ulusal Mutabakat" anlayışlarıyla burjuva demokrasisine ulaşma vb. hedefler öncə konulmamalı; işçilerin, halkın kendi iktidarı alternatif olarak gösterilmelidir.

► Sosyalist hareketin uluslararası kazanımları savunulmalı: Legal parti, yaşayan sosyalizmin inkarına değil onun savunusuna ve sosyalist sistemin varlığının kabuline dayanmalıdır. Sosyalizmin uluslararası tüm deney ve kazanımlarına dayanmalı ve sahip olmalıdır.

► Demokratik merkeziyetçi bir tütük ve işleyiş: Legal parti demokratik merkeziyetçi anlayışa sahip olmalı ve tütüğün ile de bunu şekillendirmelidir. Azınlığın coğunluğun karalarına uyduğu, eleştiri ve tartışma özgürlüğünün korunduğu, bütün kademedeki yönetmeliğin seçimle geldiği bir parti olmalıdır.

► Her ulus ve ulusal azınlıktan işçi ve emekçilerin katılabildiği bir örgütlenme olmalı: Legal parti T.C sınırları içerisindeki han-

Legal parti, kendini sınıfın tek ve biricik örgütü olarak görüp, kendi dışındaki yapılanmaları yok saymamalıdır. Rolünü ve misyonunu ne abartımlı, ne de küçümsemelidir.

gi ulus ve ulusal azınlıktan olursa olsun program ve tüzük temelinde faaliyet yürütütmek isteyen işçi ve emekçilerin ortaklaşa örgütlenmediği, internasyonalist bilincin geliştiği ve ezenezilen ulus şovenizmine karşı mücadele yürütüldüğü bir alan olmalıdır.

Tabii, her nokta daha açımlanacağı gibi, yeni noktalara da işaret edilebilir. Ama bugün artık böylesine legal bir parti çerçevesinde bireleşebilecek bütün sosyalistlerin üzerinde hemfikir olduğu (işçi sınıfının önderliği, emperyalizme, fasizme, şovenizme karşı mücadelenin birliği vb.) konular dışında bu temel noktaları belirtmenin yeterli ve gerekli olduğunu düşünüyorum.

Saruhan Oluç: Sekt olmayan ve ikameciliği terketmiş bir parti

Bir zamandan beri sosyalistler arasında yoğun olarak tartışılan konulardan birini parti oluşturuyor. Daha çok partinin yasalığı üzerinde gelişen tartışmalarda, sosyalistler arası dağınlık da bir veri olarak değerlendiriliyor bunu aşgariye indirecek birleşik parti vb. biçimler de ele alıyor. Bir partinin hukuki durumunu ne olacağının varolan konjuncture yakından ve doğrudan ilgili olduğu için, 'yasal bir parti olur mu olmaz mı?' tartışması son derece doktriner bir noktaya savrulma tehlikesini barındurmaktadır. Sorunun bu yan teorik bir tartışma değil, daha çok ana ilişkindir ve ancak anın verileri ile tartışılabilir. Koşullar ve veriler uygunsa, devrimci bir sosyalist işçi partisinin kurulması için pek fazla neden kalmaz. Ama bulmaya çalışanlar, Marksizmin mücadele anlayışını vulgerce kavrayanlar her zaman olacaktır.

Partinin nasıl bir yelpazeyi kaplayacağı ise sadece konjonktürel olarak ele alınamaz. Burada artık partinin içeriği tartışılmak zorundadır. O nedenle 'Nasıl bir parti?' sorusuna yanıt vermeden önce, 'Nasıl bir sosyalizm?' sorusunu tartışmak gerekiyor. Bu sorunun cevaplarında bir anlaşılış birliğini oluştururlar, sonuc olarak partinin kaplayacağı yelpazeyi de şekillendirmiş olurlar.

İşçi sınıfının siyaset öncüsü olması düşünen parti, sınıfın tarihsel ve internasyonal hafızası, yani bir anlamda beynidir. Bu metafordan devam dersek, bu beyin sürekli olarak yenilenmeyi, güncelleşmeyi, öncü ve sosyalist işçileri ve yığınları eğitirken, aynı zamanda kendisini de eğitmeye beceremezse, partinin öncülüğünden söz etmenin pek bir anlam kalmayacaktır. Bu nokta ilk bakışta herkes tarafından kabul edilebilir bir doğru olarak görüle de, bunun uygulanması gündeme geldiğinde aynı rahatlığın ve çabukluğun olmadığı anlaşılmaktadır. İşte tam da o noktada sekt olma özellikleri ortaya çıkmaya başlar.

Yığınsal bir işçi sınıfı partisi yerine ikame edilmeye çalışılan sekt örgütlenmeleri, bu anlayışın benimsenmemesi ile gelişir. İşçi sınıfının çarparlarının yerini partinin, giderek parti önderliğinin kendi özel sektör ilkelere alır. Bu sektör ilkelere işçi hareketi biçimlendirilmeye çalışılır. İkamecilik parti ile işçi sınıfı arasındaki ilişkide kendini ortaya koyduğu gibi, parti içi ilişkilerde de merkez ile üyeleri veya yönetenlerle yönetenler arasında ortaya çıkar. Birinde örgütün eylemi ve iradesi, işçi hareketinin eylemi, iradesi ve örgütlenmesi yerine ikame edilir. Diğerinde ise parti üyelerinin iradelerinin yerine merkezin veya yönetici birimlerin iradesi geçirilir. Sekt olma Özelliği, ikamecilik ve merkezci parti anlayışı birbirlerini tamamlayan ve üreten anlayışlardır.

Sosyalistlerin örgüt içi ilişkileri demokratik merkeziyetçilik kavramı ile ele alınmışdır. Bugün en tartışmalı olan kavramlardan biri budur. Bu tartışma sadece bir örgütün iç işleyişine dair değildir, aynı zamanda devrim sonrası sorunların da tartışılmasını içermektedir. Demokratik merkeziyetçiliği sade bir merkeziyetçilik düzeyine indirenlere, aynı zamanda hiç de tesadüf olmayan bir şekilde ikameli bir anlayış sahiptirler.

Bir partinin eylem birliğini sağlayan temel öğe teorik ve siyasal birliktir. Bunların varlığı merkezi bir yapının varlığını rasyonel ve fonksiyonel kılar. Kolektif iradeyi kolektifçe belirleme, yani demokrasi, eylem birliğini, yani merkeziyetçiliği hedeflerken; eylem birliğinin vazgeçilmez ögesi hatta garantisidir. Bumların birbirlerinden ayrı ele alınmaları düşüntülemez.

O nedenle parti içinde tartışma platformlarının korunması, parti dışı ilişkilerin gelişimini belirleyecek bir ögedir. Tartışmanın olması demek, parti üyelerinin farklı sorulara ilişkin çözüm önerileri etrafında gruplaşmaları, eğilimler oluşturmaları demektir. Her tartışmanın doğal sonucu, tartışılan konuya ilişkin görüş farklılıklarının cisimleştiği grupların oluşmasıdır. Tartışma merkezi yapının devamlılığı perspektifini içeriyorsa, karar noktasında azınlık ve coğuluk görüşü olusabilir. İşte o noktada da azının coğuluğa uyması kadar önemli olan, coğuluğun azının haklarını gözetmesidir.

Bu anlayışlar tüm bir sosyalizm projesini de şekillendirmektedir. Bu konulardaki tutumlar, aynı zamanda gündelik faaliyetin tüm alanlarına sızmaktadır. O nedenle bir parti de tartışma ve eleştiri platformlarını ortadan kaldırılmayacak, aksi yöndeki anlayışlara karşı mücadeleinin koşullarını oluşturmak gereklidir.

Devrimci bir sosyalist örgütte ait ve kesin çizgileri olan bir model yoktur. Ancak böylesi bir örgütü diğer örgütlenmelerden ayıran, onun proletar karakterine ve öncüler örgütü olmasına bağlı olan yapısal bir Özelliği vardır: Böyle bir örgüt üretim birimleri temelinde yükselmelidir. Bu yaklaşım devrimci bir sosyalist işçi partisini gerek parlamentarist işçi örgütlerinden gerekse devrimci populist akımlardan farklılaştırır.

Her iki akım için de örgütlenme esas olarak coğrafıdır, yerleşim birimleri esas alırmı. Üretim biriminde kolektif faaliyet ve üretimin süreci birliği içinde yaşayan işçi, mahallesinde küçük burjuva emekçilerle çevrilidir. Fakat asıl önemli proletérler mahalle temeli üzerindeki örgütlenmede etkisiz, silahsızdır. Birleşebilme ve mücadele edebilme yete-

nekleri olağantıstır ölçüde düşer. Eğer, ister beyaz isterse mavi yakalı olsun, işçilerin gúcü birleşebilme ve üretimin en önemli kesimini elinde tutuyor olmaktan gelen bir mücadele edebilme yeteneği ise, bunun zemini üretim birimleridir.

Devrimci bir sosyalist işçi partisi, işçi sınıfının kurtuluşunun kendi eylemliliği, örgütlenliği ve eseri olacağını savunur. Tüm faaliyetini bu anlayışa göre şekillendirir. İşçi kitlelerinin kendi eylemlilikleri içinde bilinclerini geliştirmelerini ve örgütlenmelerini teşvik etmeyen bir parti, bürokratik denetleyici ve disipline edici özellikler kazanır. Bu anlayışın temel özelliği kendisi tarafından denetlenmeye ve geliştirilmeyen her türlü eylemin, kendi varlığını tehdit ettiği öngörüsündür.

Kapitalist üretim ilişkileri veya kapitalist yaşam tarzi, gerek üretim gerekse yeniden üretim sürecinde insanları: yaptıkları işlere, birbirleri veya doğa ile olan ilişkilerine yabançlaştırır. İnsanın türüne yabançlaşması olarak da ele alınabilecek olan bu olgunun asılmasına başlandığı anılar, insanların kendi inisiyatiflerini, örgütlenme ve yönetim yeteneklerini geliştirdikleri, bir başka deyişle kendilerini eğitikleri anlardır. O nedenle devrimci bir sosyalist işçi partisinin onunde duran en yakıcı hedeflerden biri kitle inisiyatifini geliştirme perspektifine sahip olmaktadır. Bu noktada

öncü olan, otoriteye ve amir mercilere inanan ve böylesi gelenekleri ağır basan bir işçi sınıfına, kendi kendine yürümesini öğretme hedefidir.

Sınıfın denetleme ve yönetme özelliklerini geliştirici bir perspektifle faaliyet sürdürülmesi, aynı zamanda sosyalist demokrasi hedefinin de olmazsa olmaz koşuludur.

Sınıfın denetleme ve yönetme özelliklerini geliştirici bir perspektifle faaliyet sürdürülmesi, aynı zamanda sosyalist demokrasi hedefinin de olmazsa olmaz koşuludur.

Burjuva temsil sisteminin bir temel özelliği üret-en-yöneten toplumsal işbölümüdür. Bu özelliğin içinde yaşadığı ve geliştiği siyasal kurumsal yapının aşşalarak ortadan kaldırılması sınıf mücadelesinin, evrensel ve dünya tarihsel olarak sosyalistlerin önüne koyduğu en önemli adımlardan biridir. O nedenle işçi sınıfının devrimci partisi de bu mücadele adımlarına uygun olmalıdır.

İşçi hareketinin yarattığı dinamiklerin dışında kurulacak bir parti, üret-en-yöneten ayrimını korunaya aday olacaktır. İşçi hareketinden kopuk, bu hareketin gündelik mücadeleının dışında politikalar üretmeye çaba-layan, ara sınıflardan gelen aydınların veya ►►

çevrelerin birliktelliğini sağlayan bir parti, işçi sınıfı ile organik bağların yoksunluğu nedeniyle kısa sürede kendini ve eylemini işçi hareketinin yerine ikame eden bir örgütlenme olma potansiyelini taşı.

Sosyalizm işçi sınıfının eylemi olarak ve işçi hareketi de sosyalizmin öznesi, yani doğrudan faiii olarak değerlendiriliyorsa, işçi hareketi ile sosyalistler arasındaki kopukluğu gidermenin koşullarını oluşturmak gereklidir.

Devrimci bir sosyalist işçi partisi, tüm ücretli çalışanların coğullığının siyasal güvenini, ancak mavi veya beyaz yakalı öncü işçilerin büyük coğullığını üyesi haline getirdiği ve onları siyasal hegemonyası altında bulundurduğu sürec kazanabilir. O nedenle böyle bir parti, bu duruma ancak organik bağlarının sıkılığı ve güçlüğü sayesinde ula-

şabilir. Sosyalizmin kendine temel aldığı sınıfla ilişkiye geçmek, işçi sınıfı ile arasındaki kopukluğu ortadan kaldırmak sosyalistlerin uzun yıllardır gerçekleştiremediği bir faaliyettir.

Ancak gerçek hareket ile kurulacak olan bağlar ikameci bir parti olunmasını engeller. Ancak bu bağlar bir sektör olunmasının önune geçmişen olağanlıkların ve bir kitle partisi olabilmenin koşullarını yaratır. Ancak bu sayede parti içi demokrasi 'hos bir söz' olmaktan çıkarak, iş demokrasisi ilkesi etrafında geliştirici ve canlı bir kavram haline gelir. Ancak bu sayede komite adamlarının/kadınlarının denetlencesi sağlanır ve politika yapmak parti içinde daramız aksine yaygınlaşır.

Parti sorunu bugünden, sürdürmeye olan sosyalistler arası birlik tartışmaları sürecin-

de bir hukuk tartışması olmaktan önemli ölçüde koparlıdı. 'Nasıl bir parti?' sorusu 'Nasıl bir sosyalizm?' sorusu çerçevesi içinde tartışılır oldu. Ekim Devrimi'nden bu yana dünya üzerinde yaşananları; Stalinizmin ve II. Enternasyonal ekonomizminin, Marksizmi dejener etmesini; ve yine bugünden SSCB, diğer Doğu Avrupa ülkeleri ve Çin'de olanları gözönüne bulundurursak sosyalizm projesi etrafında bir anlayış bulmasına gerekliliğini bir kez daha görürüz. Gerisi, konjonktürün gerekleri ne ise, ona uygun bir hukuk ve biçimde halledilir. O nedenle tartışma eksenini kaydurmamaya özen göstererek, konjonktüre uygun davranışın koşullarını, teorik ve siyasal zeminini oluşturmak gereklidir.

Birlik tartışmaları yurtdışında da başladı

Dergimizin Kasım 1989 sayısında "Yurtdışındaki Sosyalistlere Çağrı" başlığı altında bir çağrı yayınlanmıştır. Bu "Çağrı"nın arkasından ülkemizde yürütülmekte olan "Birlik Tartışmaları"nın paralelini yurtdışında düzenlemeyi amaçlayan bir girişim başlatıldı. Bunun için ülkeydeki süreçde uygun olarak yurtdışında bulunan sosyalistleri temsil edecek bir toplantı düzenlendi.

Çağrıcılara olup da mazereti nedeniyle toplantıya katılmayan Server Tanıllı başarı dileklerini gönderdi.

Aşağıda toplantıya ilişkin "Açıklama"yı, toplantıya katılanların ve Koordinasyon Komitesi'ni oluşturanların listesini veriyoruz:

“Yurtdışındaki Sosyalistlere Çağrı" ile başlayan girişimin çağrıcıları, 18-19 Kasım 1989 tarihinde F. Almanya'nın Bocholt şehrinde, davetli 60 kişiden 34'ü ile çağrıcların 8'inden 7'sinin katılımıyla gerçekleşen bir toplantı düzenlediler. Toplantının başlamasıyla birlikte "Çağrı"yı yapan 8 kişinin görevi bitti, girişimin bundan sonraki gelişmesi sürecinin yönlendirilmesi toplantı katılanların sorumluluğuna geçti.

Toplantıda, söz konusu girişimin değerlendirilmesi yapıldı. Bu değerlendirme sonucunda, çağrı 8 kişinin temsil niteliğinin yeterli olmadığı - ki çağrıclar da bu efskiye kendi parmak bastılar- bunun yanı sıra bu toplantıda yer almazı gereken ve katkı getirici bir kısmı çevre ve kişilerin davetiller arasında bulunmadığı tespit edildi.

Toplantı katılanlar yurtdışındaki sol hareketin olabilecek maksimum düzeyde temsil edileceği, çalışmalarına katkıda bulunabilecek tüm sosyalistlerin kendilerine katılmaları için çaba sarfetmeye karar verdiler. Bu kapsamında kadınların katılımının artırılması için özen gösterilmesi, bu amaçla kadın örgütleriyle teması geçilmesi ve Kuzey Kürdistanlı-

sosyalistlere bu kurula katılmalıları için çağrı çıkarılması kararı alındı.

Toplantıda, yurtdışında yapılması öngörülen çalışmaların gündemi görüşüldü, yurtdışında yürütülen tartışma konularının aynen ele alınmalarına ve bunlara ek olarak "Günümüz ve Marksizm" başlıklı bir konunun da tartışma gündemine konulmasına karar verildi ve bu tartışmaların soldaki birlik ve ayrışma süreçlerine de hizmet edeceğini ortak sonucuna vardı. Daha sonra gündemin uygulanmasıyla görevli bir "Koordinasyon Komitesi" oluşturuldu.

Toplantıya katılanlar

Mehmet Asal, Bayram Ayaz (gözlemevi olarak), Faruk Aral, Yaşar Arıkan, Oya

Baydar, İrfan Cure, Yalçın Cerit, Süleyman Coşkun, Salih Can (gözlemevi olarak), Muzaffer Doyum, İlkyay Demir, Temel Demirer, Aydın Engin, Engin Erkiner, Kürşat İstanbullu, Ahmet Kaçmaz, Demir Küçükaydin, Orhan Karaca, Atilla Keskin, Aydın Karahasan, Ziya Orkunoğlu, Hüseyin Özer, Mahir Sayın, Orhan Silier, Selçuk Sayman, Salih Taner Serin, Veysi Sarısozen, Doğan Tarkan, Serol Teber, Güray Tekindöz, Bülent Uluer, M. Emin Yıldırım, Haluk Yurtsever.

Koordinasyon Komitesi

- 1) Yalçın Cerit
- 2) İlkyay Demir
- 3) Ahmet Kaçmaz
- 4) Atilla Keskin
- 5) Demir Küçükaydin
- 6) Ziya Orkunoğlu
- 7) Veysi Sarısozen
- 8) Orhan Silier
- 9) Doğan Tarkan
- 10) Bülent Uluer

Bir çağrı da İzmir'den...

Kuruçeşme toplantıyla oluşan birlik tartışması platformunun yarattığı yankılar yurtdışında olduğu kadar yurtdışında da sürüyor. İzmirli sosyalistlerin yayınladığı çağrı bunun bir örneğini oluşturuyor. Birlik süreçlerinin sahipliği bir biçimde gelişmesi, sürecin sadece yukarıdan değil, aşağıdan da geliştirilmesiyle mümkündür. Bu bakımdan İzmirli sosyalistlerin yaptığı çağrı ve bu kapsamda sürdürdüğü çalışmaları yurdumuzun başka illeri için de olumlu bir örnek niteligidir:

Biz aşağıda imzalan bulunan sosyalistler, ülkemizdeki nesnel koşulların da zorlaştırdığı birlik eğilimlerinin, çeşitli biçimler altında ve çeşitli bölgelerde değerlendirilmesi gereklidir ve bu eğilime iradi bir içerik kazandırılması zorunluluğuna inanıyoruz. Böyle bir süreç nesnel koşullarla uyumlu olduğu gibi, teorik üretimi, sosyalistler arası ideolojik birlik ve netliğin geliştirilmesine, yeni bir güven, anlayış ve tartışma ortamının oluşmasına da katkıda bulunacaktır.

Oluşturulmaya çalışılan birlik sürecinin yöntem ve içerik olarak "sonuç" sağlayamayacağı önyargısı yanlışır. Birlik gibi nihai bir noktaya ulaşamayacak olsa da, böyle bir tartışma ortamının sosyalistlere kazandıracağı zenginlikler gözardı edilmemelidir.

Biz bu anlayış doğrultusunda, İstanbul'da "Sosyalistlere" çağrı ile başayıp Kuruçeşme Toplantıları ve Sosyalistler Arası Tartışma Düzenleme Kurulu'nun oluşumu ile devam eden süreci sosyalistlerin birliği yolunda attmış önemli bir adım olarak değerlendiriyor ve olumlu buluyoruz.

Türkiye'deki tüm sosyalistler, oluşturacakları çeşitli iniciatiflerde "birliğin tarihsel ve teorik arka planını kurmak ve sosyalist hareketin geçmişini ve bugünü, birlik deneyleri ve birlik imkânları bakımından değerlendirmek" ve sosyalistler arası yeni bir birlik kültürü oluşturmak üzere biraya gelmeye çağrıyoruz.

Halit Rıfat Özbaş, Tunçay Atmaca, Sezai Candan, M. Cem Boğatur, Nihat Topalakçı, Levent Çelik, Hüseyin Yılmaz, Ahmet Aksüt, Ayhan Demir, Asuhan Boran, Ergun İler, Demet Sabuktay, Yağız Sanoglu, Şefika Uğurlu, Aziz Kadir, Umur Ekip, Ali Sabuktaç, Bekir Yıldırım, Haluk Tüzün, Selim Uyurkulak, Vedat Peker.

SENDİKAL BİRLİK VE YENİLENMENİN İŞARETİ

Türk-İş tabanından gelen yenilenme talebi, 12 Eylül işbirlikçiliğiyle malül olan mevcut yönetimle yola devam etmeyi daha başından reddetmektedir.

Bu yazımı hazırladığımız sırada henüz tamamlanmamış olan sendikal genel kurulları Aralık ayı içerisinde yapılacak Türk-İş Genel Kurulu'na ilişkin ipuçları vermiş bulunuyor. Her şeyden önce işçi sınıfımızın sendikal engelleri aşmak için sahip bulunduğu güçlü potansiyeli, kendisi Türk-İş binyesinde sonuç alıcı biçimde ifade etmekten henüz uzak olduğu görülmüyor. Örneğin bir "ilkbahar eylemleri"nde yansiyan mücadele potansiyelinin sendika genel kurullarında yönetim ve yapı değişikliklerinde layıktıyla somurlanmadığı söylenebilir. Türk-İş'e DISK'ten gelmiş ve konfederasyonda önceden mevcut bulunan sınıf mücadelesi temelinde sendikacılık anlayış ve ilkelerini savunanlar, tiyelerden -yayın deyişle "taban"- gelen değişiklik talebinin yönlendirerek Türk-İş'in mevcut yapısını değiştirebilecek bir muhalefat hareketi henüz oluşturmuş değil. Sendikal hak ve özgürlüklerinden yana herkesi kucaklayacak bir program etrafında işçilerin, işyerinden başlayarak demokrasi ve işçi haklarının kazanılması mücadeleşine örgütülmüş biçimde seferber edilmesi de henüz gerçekleşmedi. Bunun sonucunda 12 Eylülülerin işçi sınıfına, demokratik ve sendikal mücadeleye karşı süregelen saldırganlığının doğurduğu tepki ve hoşnutsuzluk burjuva muhalefat partilerince kanalize edilmek, sendikal mücadelenin perspektifleri de "ittidal" çerçevesine oturtulmak durumu ile karşı karşıya bulunuyor.

Aralık ayı içerisinde yapılacak Türk-İş Genel Kurulu'na ilişkin ipuçları vermiş bulunuyor.

Her şeyden önce işçi sınıfımızın sendikal engelleri aşmak için sahip bulunduğu güçlü potansiyeli, kendisi Türk-İş binyesinde sonuç alıcı biçimde ifade etmekten henüz uzak olduğu görülmüyor. Örneğin bir "ilkbahar eylemleri"nde yansiyan mücadele potansiyelinin sendika genel kurullarında yönetim ve yapı değişikliklerinde layıktıyla somurlanmadığı söylenebilir. Türk-İş'e DISK'ten gelmiş ve konfederasyonda önceden mevcut bulunan sınıf mücadelesi temelinde sendikacılık anlayış ve ilkelerini savunanlar, tiyelerden -yayın deyişle "taban"- gelen değişiklik talebinin yönlendirerek Türk-İş'in mevcut yapısını değiştirebilecek bir muhalefat hareketi henüz oluşturmuş değil. Sendikal hak ve özgürlüklerinden yana herkesi kucaklayacak bir program etrafında işçilerin, işyerinden başlayarak demokrasi ve işçi haklarının kazanılması mücadeleşine örgütülmüş biçimde seferber edilmesi de henüz gerçekleşmedi. Bunun sonucunda 12 Eylülülerin işçi sınıfına, demokratik ve sendikal mücadeleye karşı süregelen saldırganlığının doğurduğu tepki ve hoşnutsuzluk burjuva muhalefat partilerince kanalize edilmek, sendikal mücadelenin perspektifleri de "ittidal" çerçevesine oturtulmak durumu ile karşı karşıya bulunuyor.

Bu aşamada Türk-İş 15. Genel Kurulu'nun bazı değişim işaretleri vermesi beklenebilir. Mevcut yapının tabanı kucaklayamadığı gibi, ona köstek olduğu herkesin malumudur. Hem de öylesine malumudur ki, 12 Eylül'ün işçi sınıfına, sendikal harekete karşı düşmanca tasarruflarına ortak, destek ya da en hafif anlatımıyla teslim olanlar, kendilerine rağmen gelişen süreçte ayak uydurmaya, "demokrat" ve "mcadeleci" bir kimlik sergilemeye girişmiş bulunuyorlar. Türk-İş üst yönetiminden başlayarak bugüne dek koltugunu terk etmek için en bilinmedik, görülmek istenilen antide-

◀ Yenilenme istiyor.

Türk-İş'in mevcut yapısı tabanı kucaklayamıyor. Ama ust yönetim, koltugundan olmamak için işçilerin taleplerinin önünde yoklamamak için "sendika içi demokrasi"den dem vurur oldu.

gelmelidir. Yapılanma ve işleyişlerinde demokrasiyi dışlamakta ısrar etmenin sendikaların geleceğini daha da daraltmak anlamına geldiği; tiyelerin sendikayla her düzeyde bütünlmesini, demokratik ve özgür katılım engelleyici her tür uygulama, örgütlenme, faaliyet, yönetim anlayış ve biçiminin daha fazla zaman kaybetmemekszin terkedilmesi gereğinin altı çizilmelidir.

Demokratik sendikal kadrolar, sendikal pratiğin içinde yer alan aksiyon sahibi herkes sendikal faaliyetre bugün yaşamakta olan tıkanıklığın yolunun öyle zevahiri kurtarıcı, göstermelik değişikliklerle açılamayaçağını iyi biliyor. Sendikalarda örgüt içi demokrasının gerçekleştirilemesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulmadıkça ve en başta da işçilerin sendikalarına gerçekten sahip çikmaları sağlanmadıkça sendikal mücadelenin güç kazanmak bir yana, güç yitireceği, genel demokrasi mücadeleşi içerisinde tizerine düşeni hakkıyla yerine getiremeyeceği açık. Sendika içi demokrasi ile genel demokrasi mücadelede sendikalların konumunun güçlenmesi arasındaki hayatı bağın altına genel kurulda tekrar çizmek gerekiyor.

Bu noktada Türk-İş 15. Genel Kurulu'nda sınıf sendikacılığının, sendikal çalışmada gününe gereklerine uygun bir yenilenmeyi savunanlar günümüze yönetim hesaplarına, mevcut yapıyı özde değil görmüşte değiştirecek kombinasyonlara, 12 Eylülükle malül eskiyi "islah" ve "güçlü sendikacılık" adına tabanın sergilediği mücadele ve gerçek anlamda güçlenme potansiyelinin ısrarı anlamına gelecek "mutabakat" arayışlarına prim vermeden, köşeli bir politika ve kararlı bir ortak tutum sergilemek durumundadırlar. 15. Genel Kurul sendikal ve demokratik haklar için örgütü mücadeleşine, sendikal birlik ve yenilenmenin işaretini vermektedir.

RÜYADAN GERÇEĞE

*Tez-Koop İş Sendikası'nda kazanılan küçük zafer,
"Türk-İş değiştirilemez" diyenlere, değiştirme isteğinin
önünde hiçbir engelin duramayacağını gösteriyor.*

Güneşi pırıl pırıl bir Kasım sabahı. Yine de bir pus var ortağıkta. Ne de olsa Ankara burası. Mithat Paşa Caddesi'nde SSK toplantı salonu... Kapıda on-oniki delegeli toplanmış, beklenenin oluşumunu seyrediyor.

Yammda icra memuru, iki de "baldarı çiplak işçi". Binadan içeri giriyoruz. Saat 9.45.

"İşçinin parası ile işçiye rezil ediyor bunlar" diyor bekleşenlerden biri.

"Bir de demokrasiyi savunuyoruz derler" diyor bir başkası.

Öyle ya bir işçi sendikasının Genel Merkez Kongresi'ni icra marifeti ile durduruyoruz;

demokrathımız eleştirilmeli!!!

Kongre yapılacak salona giriyoruz. Genel kurulu düzenleyen genel yönetim kurulu üyelerinden birini arıyoruz, kararı tebliğ etmek için. Ufak tefek, celimsiz biri yaklaşıyor yanımıza. Genel Başkan Kenan Gürbüz...

İcra memuru:

"Kongreyi yapamazsınız. İstanbul 1 no.lu İş Mahkemesi'nin 989/219 Değişik İş sayılı dosyası ile, Tez-Koop İş Sendikası'nın İstanbul 2 no.lu şubesi kongresi yapılmadan Genel Merkez Kongresi'nin yapılamayacağına ilişkin karar verilmiş bulunuyor" diyor.

"Yaparsak ne yapacaksın?" Kenan Gür-

büz'ün bu sorusunun muhatabı benim.

"Yasal bütün haklarını kullanacağız. Gerçirse tutuklama kararı çıkarılması için mücadele ederiz" diyorum.

"İşçilerin haklarını devlet ve polis gücüyle gaspediyorsunuz." Gülümsuyorum.

Uykusuz gecelerin, sevincin ve kederin, umudun ve umutsuzluğun birbirine karşılığı günlerin sonucu...

Temmuz 1989. Tez-Koop İş Sendikası'nın İstanbul 2 no.lu Şubesi'nin kongre sonuçları alınmış. El çabukluğu marifet üst kurul delegeleri ve yönetim kurulu seçilmiş.

İşçiler şaşkınlıktır. Delegeler de... "Ne yapmalıyız?" Elimizde veri olarak sendikacılığı, sendikatsızlık haline dönüştürmü 2821 Sayılı Sendikalar Yasası, bir de işçilerin direnme kararlılığı var. Umutsuzuz biraz. Biraz da tedirgin. Ama giriştiği işin haklılığını inanmışlığım rahatlığı var içimizde. Yine de sormaktan alamıyoruz kendimize. "Güçümüz yetecekti mi? Sonuna kadar dayanabilecek miyiz?"

Yapacaklarımız sonuçsuz bir girişim olarak da kalabilir. Mahkeme de hak aramak inatçı bir çaba gerektirir. Boşuna "mahkeme de düşmek" dememiş halkımız.

yal adalete ulaşma gereksinmesini onaylamakta ve bu dengenin de ancak "güçler ilişkisi" çerçevesinde kurulabileceğini kabul etmektedir.

Grevin bir hak olarak anayasala ve yasala geçirilmesinin altında, devlette varlığı yadsınamayan çıkar gelişiminden doğan uyuşmazlıkların açık iç savaşını başvurarak sosyal adaete uygun bir çözüme bağlanabileceği düşüncesi vardır. Bu nedenle de, grevi bu etkili biçimde yerine getirmekten yoksun bırakacak kısıtlama ve yasaklarla düzlememek, onu eşitlerası diyalog ve pazarlığı sağlayacak bir araç olmaktan alıkoymamak gereklidir.

Ne var ki 1982 Anayasası ve 2822 sayılı yasa, grevi karşı çıkarlar arasında sosyal adaete uygun bir denge kurulmasını sağlamaktan uzak bir yaklaşımla düzenlenmiştir. Grev, dayatılan öze ve biçime ilişkin sayılı kısıtlama ve yasaklarla etkisiz ve göstermelik bir araca dönüştürülmüştür. Kisaca grev, yapılması için değil yapılması için düzenlenmiştir. Anayasal ve yasal düzenlenmenin temel amacı, işçileri hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için başvurabilecekleri bu son araçtan saydırmaktır.

Grev bir "polis olayı" mıdır?

2822 sayılı yasanın greve çıktıktan sonraki aşama için öngördüğü yasaklara uyulmasını sağlayacak önlemleri düzenleyen tüzük, anayasal ve yasal kısıtlama ve yasaklarla etkisiz bir araç konumuna indirgenen grevin anlamını da yitirmesine ve kavram olarak carpitmasına yol açan kurallara yer vermiştir.

Uygulamaya konulan yasal grevlerde alınacak önlemleri düzenleyen tüzük, işçilerin gelirlerinin kaynağı olan emek gücünü geçici olarak satmaktan vazgeçerek direnmeleri anlamına gelen grevi, bir "polis olayı" ve "hukuk dışı" bir araç olarak görmüş, olağan bir

Prof.Dr.
Mesut Gülmez

GREV KAVRAMINI ÇARPITAN TÜZÜK

Yeni tüzükteki güvenlik önlemleri ile ilgili kurallar, işçileri grevden caydırma amacıyla taşımakla kalmıyor, grev kavramını da çarpıtıp bir "polis olayı"na dönüştürüyor.

Bakanlar Kurulu, 9.8.1989 tarihli ve 89/14477 sayılı kararıyla Grev ve Lokavtorda Mülki İdare Amirlerince Alınacak Önlemlere İlişkin Tüzük'ün yürürlüğe konulmasını kararlaştırdı.

Resmi Gazete'de yayımlandığı 5 Ekim 1989 tarihinde yürürlüğe giren bu tüzük, aslında 1986'da çıkarılan ancak Temmuz 1987'de Danıştay incelemesinden geçirilmemiş, olması nedentile iptal edilen eski tüzükteki kuralları içermektedir. Başka deyişle eski tüzük, birkaç kuralı çıkarılarak ve birkaç yeni kural eklenerek yeniden yürürlüğe konulmuştur. Yeni tüzüğün tek olumlu yanısı, eski sözçüler yerine yenilerini söylemiş olmalıdır.

Grev kavramı ve tüzük

Tüzüğü değerlendirmeden ve özellikle grev kavramını nasıl çarptığını ortaya koymadan önce, bu kavramın anlamına değinmek ve Türk-İş hukukunda benimsenen yaklaşımı anımsamak gereklidir.

Grev, temelde barışçı ve çatışmacı yöntemlerden oluşan toplu pazarlık sürecinin son aşamasında başvurulan bir açık savaşım aracı-

dır. Uyuşmazlığın barışçı yollarla çözülmesinin olanaksızlığı durumunda, işçiler son çağrı olarak greve başvurur.

Hukuk, anlaşılmazlıkların açık savaşım yoluyla, güç ve zora başvurarak çözülmesini ilkece onaylamaz. Ulusal ve uluslararası hukukta, kişi ya da ülkelerin haklarını elde etmek için güç ya da savaşa başvurmasını önleyicili ya da sınırlayıcı barışçı süreçler geliştirmiştir. Ancak aralarında çıkar gelişimini ve karşılıklı bulunan işçi ile işverenler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü, bu kuralın dışına çıkmasını zorunlu kılmış, böylece de uyuşmazlıkların "güçünün yasası"na göre çözüme bağlanmasına olanak verilmiştir.

Grevin "yasal bir hak" olarak tanınmasının taşıdığı anlam kısaca şöyle açıklanabilir: Barışçı teknik ve süreçler işçi ve işveren arasındaki çıkar çatışmasından doğan uyuşmazlıkların çözümünde başarılı kalabilir. Bu olasılık, çıkar çatışmasının çözümü ve karışık çıkarlar arasında uyumlu bir denge kurulması amacıyla, devletin kimi durumlarda açık savaşım yollarına başvurulmasını kabul etmesini gerektirmiştir. Başka bir anlatımla devlet, bazı koşullar çerçevesinde gerçek bir sos-

Bütün bunlara, karşılıkla sınırlardan geçmemiş güven duygularını da eklemek gerek. Kim kim, nerede, nasıl bırakır? Bilmiyoruz...

Türk-İş'in değirmi, Türk-İş'i değiştirmek gereğinin bilincine bile çıkmamış işçiler tarafından gerçekleştirilecek. Biraz çelişik gibi görünenin gerçekleştirilecektir, konuyu bilincine çekenlerin ustalığına bağlı. Çünkü işçiler değiştirmeye çoktan hazır, çoktan kararlı...

Adliye'nin kapısındayız. Duruşma yeni bitmiş. Salih Dayı bütün duruşmalara gelmedi, ama kongreyi iptal etmemeyi en çok isteyenlerden biri. Hayatında pek çok aldatılmış, bu aldatışları büyük bir tevekkülle karşılamış bakışları ile baktı:

"Bu işten bir sonuç çıkar mı Avukat hanım?"

"Çıkar Salih Dayı. Sen olduğun için çıkar."

Sonbahar yağmurları, İstanbul'u kısa hazırlıyor. Haberler geliyor Genel Merkez yöneticilerinden "iki baldırı çiplak işçi, koskoca Genel Merkez'le başa çöküleceğini mi sanıyor?"

Pek coğumuz aşıktan olmasa da aynı kaygı duyar. Hatta zaman zaman ben bile...

Hulusi Uğurcan yere basınca sudan bir iz kalıyor ardından. Davayı açanlardan biri. Bir o, sonsuz azminin hiç kaybetmiyor. Gözlüklerinin arasında gözleri hep ışıl ışıl. İstisna bize geçiyor, atılığlığı da... Faruk Üstün'ün kaygılı, temkinli süküneti ile yan yana. Sınırız bir sabırla igneyle kazıyor kuyunu...

İstanbul 1 no.lu İş Mahkemesi'nin 989/418 Esas sayılı dosyasına bilişçiler tarafından sunulan raporda "Tez-Koop İş Sendikası 2 no.lu Şubesi'nin seçimlerinde usul, yasaaya tüzük ve yönetmeye aykırılık" olduğu belirtiliyordu. Artık sonuç belli oldu diye düşünüyorduk ki, karar celsesinde davalı vekilleri istifalarını bildirir dilekçeyi veriverdiler. Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası uyarınca davalıya yeni vekil tayin etmesi için süre tayin edilmesi zorunluluğu doğdu. Duruşma karar verilmek üzere 6 Kasım 1989 tarihine bırakıldı.

13 Ekim 1989 tarihli Tercüman gazetesinde çıkan bir ilan Tez-Koop İş Sendikası Genel Merkez Olağan Genel Kurulu'nun 4-5 Kasım 1989 günü yapılacağını gündeme getirdi. Davalı vekilleri de bu nedenle, davayı sonucuz bırakmak için istifa etmişlerdi zaten. Ama aynı mahkemenin 89/219 Değişik İş Sayılı dosyası ile 27.10.1989 tarihinde talep üzerine:

"İşin müstaceliyetine binaen yapılacak genel kurulun mahkememizdeki 989/418 esas sayılı davamın kabulü halinde iptali istenebileceği ve böyle bir durumun her iki taraf açısından telafisi güç zararlara yol açabilecegi ihtimali dikkate alınarak aleyhine tedbir istenilen sendikanın yönetim kurulunca 4-5/11/1989 tarihinde yapılması karar altına alınan genel kurulunun tedbir mahiyetinde durdurulması (...)" kararı verildi.

1 Kasım 1989 günü evvelice istifa eden avukatlar yeniden vekalet alarak davayı üstlendiler. Genel kurulun tedbiren durdurulmasının sendikanın zararına olacağını belirtir bir dilekçe verdiler. Bu dilekçe ile tedbir kararının iptali, olmazsa simlandırılması talep ediyorlardı. Tedbir kararının kaldırılması için pek çok hatırı sayılır zar'a mahkemeye ve bilişçilere telefonlar ettirip ricalarda bulunmayı da ihmal etmiyorlardı... Bütün bunlara rağmen:

"(..) Tedbir kararı daha önce açılmış olan 1989/418 esas sayılı dava içinde alınmış bir karar olmayıp 10 gün içinde açılması gereken ►►

eylem biçiminde değerlendirmemiştir.

Tüzüğün, işçilerin ekonomik ve toplumsal çıkarlarını savunmalarının en temel aracı olan grevi geleneksel ve olağan anlamından uzaklaştıracak yaklaşımı, özellikle güvenlik güçlerini devreye sokan aşağıdaki kurallarında somutlaşmaktadır:

Vali ve kaymakamlarca zabıta makamlarına hazırlattıracak grev kararı alınan işyerine ilişkin önlemler plânumun, kendisinden yardım istenebilecek en yakın askeri kuvvetler komutanına gönderilmesi;

Grevlerde, gerekçinde kullanımın üz-

re, ayrı bir güvenlik kuvvetinin sürekli olarak hazır bulundurulması;

Grev kararının uygulanacağının işverenin bildirilmesiyle birlikte, grev uygulanan işyerinin hizmetin gereklerine uygun düşecek yerlerinde, sürekli ya da geçici güvenlik ve inzibat noktaları kurulması ve bu noktaların mülki idare amirleriyle telli ya da telsiz bağlantısı olması;

Grev uygulanan işyerinin bulunduğu alanda bir topluluğun meydana gelmemesi için önceden gerekli güvenlik önlemlerinin alınması;

Kamu düzenini bozacak toplumsal hareketlerin ortaya çıkabileceğini yerlerde yaya ya da motorlu devriye görevlendirilmesi;

İşyeri ve çevresine, işçiyi yasadışı eylemlere özendirici ve kişkîrî nitelikte yazılarının bulunduğu gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanlarının dağıtılmamasının önlenmesi ve toplanması için Cumhuriyet Savcılığı'ndan istekte bulunulması;

Grevci işçilerin greve katılmayan işçiler ve çevre halkı üzerinde yasadışı eylemler için baskı ve propaganda yapmalarına karşı gerekli önlemlerin alınması;

Grev uygulanan işyerinin önünde beklenmesine, sazlı sözü toplantılar, eğlenceler düzenlenmesine ve benzeri yollarla işçilerin heyecanlarının ayakta tutulmasına engel olunması;

Grev gözculerinin yasaya uygun davranışın davranışmadıklarının güvenlik kuvvetlerince de denetlenmesi;

Grev gözculer için yaptırılan barınma yerlerinin yıkırmaması;

Zorunlu ihtiyaç maddelerinin il ya da ilce sınırları içinde ya da dışından getirilmesinde mülki idare amirlerinin emriyle kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu iktisadi kuruluşlarına ve iktisadi devlet teşekkülârlere ait araç ve gereçlerin personeliyle birlikte çalıştırılabilmesi;

Tüzüğün öngördüğü önlemler için gerekli olması durumunda, kamu yönetim, kurum ve kuruluşlarının arazi, arsa, bina ve tesislerinden yararlanılabilmesi.

Tüm bu önlemler demeti, tüzüğün grevi işçilerin hak ve çıkarlarını korumak için başvurdukları olağan bir olgu ve hukuk içi bir savunma aracı olarak görümedigini ortaya koymaktadır. Tüzüğe göre grev uygulanan işyeri, işçilerin hak ve çıkarlarını korumak amacıyla üretimi yasalara uygun olarak ve geçici bir süre için durdurdukları bir yer değil, her an ağır bir toplumsal kargaşanın çıkabilece-

Geçen Türk-İş Kongresi, çağdaş sendikacılığı savunanların kongre ve Türk-İş acemiliğini yaşadı kongreydi. Şimdi Türk-İş'te ilk raund dayız.

▲ Hemen polls çağırın! Yeni grev tüzüğe göre fotoğraf çekmek için toplanan grevcilerin güvenlik güçlerince hemen dağıtılmaları gerekiyor.

daha geniş kapsamlı bir dava ile ilgili bulunmaktaadır. Anılan süre içinde dava açılmadığı takdirde tedbir kararı yasa gereği kendiliğinden mürtefi olacaktır. Öte yandan tedbir isteminde atıfta bulunulan ve tedbir kararının da değinilen 1989/418 esas sayılı davanın dahi kabulu halinde sendika merkez genel kurulunun yapısını ve dolayısıyle yapılacak kongrenin hukuki sonuçlarını etkileyecik bir nitelik taşıdığı da ortodadır. Oluşumu itibarıyle hukuka aykırılığı tespit edildiği takdirde sendika genel kurulunun da iptali gerekeceği hatta bu durumun konfederasyon genel kurulunun de geçerliliğini tehlkiye düşürebileceği ihtimali söz konusudur. Aksinin kabulu halinde şube genel kurulunun iptali istemi ile açılmış olan davanın da bir anlam ve hukuki yarar sağlamayacağı, davacı tarafın haklı görülmesi halinde verilecek kararın uygulama olağlığı kalmayacağı ve amacına ulaşamayacağı sonucuna varılacaktır. Sadece 2 no.lu şube delegelerinin genel kurul toplantısına katılmalarını önleyecek mahiyette verecek daha dar kapsamlı bir tedbir kararı ise sendikalar yasasının 13 ncü maddesinde yer alan "delegelerin veya üyelerin genel kurula katılmaları ve oy kullanmaları engellenemez" hükmü ile bağdaştırılması mümkün olamayacak ve yasaya aykırı bulunacaktır. Sendika yönetim kurulu yasal süre içinde Genel Kurulu toplantıya çağrımakla yasal görevini yerine getirmiştir...) Kongre yapıldıktan sonra iptal edildiği taktirde itiraz dilekçesin-

de sözü edilen zararın çok daha büyük boyutlara ulaşacağı kuşkusuzdur. Kaldı ki zararın sadece maddi yönü üzerinde durulması doğru değildir: Konunun aynı zamanda sendika içi demokrasi, sağlıklı organlar tesisleri, üyelerin eşit olarak sendikal haklardan yararlanmaları ve huzurlu bir ortam sağlanması açısından da değerlendirilmesi ve ancak bu hususların gerçekleştirilememesi halinde meydana gelecek zarurların da göz ardı edilmemesi gerekmektedir."

Devletin sendikalar üzerindeki baskısı sendikal özgürlüğü ortadan kaldırır. Sendikalar, sendikaların esas sahibi olan işçiler tarafından kontrol edilmeli ve denetlenmelidir. Bütün bunların sağlanması için karşımızda kilerin kullandıkları yolu beğenmesek, onaylamasak da kullanmak zorunluluğumuz inkâr edilmez bir biçimde karşımızdadır.

Türk-İş içinde yaratılacak yeni çağdaş sendikal anlayış öncekielimizde olamı sabırlı, kararlı, inatçı bir biçimde kullanma becerisini göstermemiz demektir. Kahci başarılar, deney aktarımları... Geçen Türk-İş Kongresi, çağdaş sendikacılığı savunanların kongre ve Türk-İş acemiliğini yaşadığı kongreydi. Şimdi Türk-İş'te ilk raund davız...

Gelezek, geçmiş hatalarımızı kavramayı, işçileri dinlemeyi, böylece onlarla sözde değil, hayatın içinde bütünlükleşmeyi gerekli kılmak.

Yeni sendikacılık, elimizde olanı kullanmaktan çok, elde edebileceklerimizi programlamak; güvenimizi, kendimize değil sınıf'a güvenimizi bir rüya olmaktan çıkarıp, gerçekle dönüştürmek demektir.

İşte çağdaş sendikacılığı ve çağdaş sendikacıları bekleyen budur... Öte yandan Tez-Koop İş Sendikası'nda kazanılan bu küçük zafer, diğer küçük zaferlerle birleşince, "Türk-İş değiştirilemez" diyenlere, değiştirme isteğinin önünde hiçbir engelin duramayacağını gösteriyor...

Bu yazı dizgiye hazırlandığı sırada gazete-lerde Tez-Koop İş Sendikası Genel Merkez Kongresi'nin 2-3 Aralık 1989 tarihleri arasında yapılacağına ilişkin bir ilan çıktı. Bilinmemlidir ki böyle bir kongre İPTAL ettirilmeye mahkûmdur. Ama samyorum bundan da önemliisi Tez-Koop İş Sendikası Genel Merkezi tarafından yapılan açıklamada "Sendikal demokrasiyi gerçekleştirmek, işçilerin sendikal haklarının kullanılmasının önüne geçmek" konusundaki kararlılıklarını belirten beyanatlarıdır...

İnsanların seçme ve seçilme haklarının elerinden alınması-yanlış anlaşılmasıın bir tek kisinin bile bu hakkının elinden alınması-sen-dikal demokrasiyi gerçekleştirmek demek oluyor anlaşılan... Bu onların demokrasi anlayışı, elbette bizim de bir demokrasi anlayışımız var...

gi bir yerdir. Grevcî işçiler de, çıkışlarını geliştirmek için emeği geçici olarak satmamayı göze alan kişiler değil, her an kargaşa çırabilecek ve kendilerine hiçbir biçimde güven duymulamayacak kişilerdir.

hak olarak kullanılmasına belli bir güvence sağlanmış, dolayısıyla da grev hakkı konusundaki boşluğu doldurmuştur.¹ Özellikle Sendika Özgürlüğü Komitesi'nin (SÖK) ilke kararları, çok değişik yönleriyle grev hakkının hukuki çerçevesini çizen zengin bir "uluslararası içtihat" niteliğindedir. Anayasa ile 2822 sayılı yasadaki kuralların çok büyük bir bölümü bu kararlara aykırıdır.²

Komite'nin birçok yakınında olayında yinelediği yerleşik ilke kararlarına göre, silahlı kuvvetler ya da polis, grev hakkının yasal kullanımını sınırlamamak üzere, ancak kamu düzenini koruma amacıyla greve karşıabilir. Güvenlik güçlerinin grev kırcılığı amacıyla kullanılması sendikal hakları zedeler. Grev nedeniyle bırakılan (durdurulan) işlevleri yeri-ne getirmek üzere silahlı kuvvetlerin ya da başka bir kişiler grubunun kullanılması, ancak bu işlevlerin aksamasının çok ağır bir bütünlük doğurmazı durumunda hakkı görtülebilir. Grev söylemlerinde, yalnızca ağır bir nitelik taşıyan ve kamu düzeninin ciddi biçimde tehdit edileceği durumlarda, yetkili makamlara kamu gücüne başvurulabilir.

grev kiracıları olarak devreye sokan kurallarının 2822 sayılı yasaya aykırılığı ayrıca incelenebilecek olan tuzük, bu temel hakkın uluslararası ölçütlerde aykırı: sayısız yasak ve kısıtlamalar çerçevesinde kullanılmasına bile karşı çıkan anti-sosyal bir politikanın yeni bir belgesidir.

Sonunda kavram olarak da grevi çarptan bu tüzüğün, grev hakkını çalışanlara ve örgütlerine ekonomik ve toplumsal çıkarlarını savunmalarının yasal ve temel aracı olarak tanıyan Komite'nin yerleşik kararlarına akyarlığı nedeniyle bu organ önüne götürülmüş olanaklardır. Kanımcı Komite, bu hakkın dayanğını 87 sayılı sözleşmede gordüğü ve Türkiye de "ILO üyesi devlet" olarak 87 ile bağlı bulunduğu için, tüzükle ilgili böyle bir yakınımayı inceleyip değerlendirecektir.

¹¹) Mesut Gülmek, *Sendikal Haklarin Uluslararası
Kurallari ve Türkiye*, TODAIE Yayıncılık, Ankara,
1986, s. 226 vd.

2) a.k., S.440-446 ve 454-458; Mesut Gülbeyz "Sendikal Yasalar'daki Değişiklikler ve Uluslararası Kurallar", *Amine İdaresi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, Mart 1980, s. 77-111.

ILO ilkeleri ve tüzük

Tüzüğün özellikle güvenlik önlemlerine ilişkin kuralları, kanımcı Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) grev konusundaki ilke katı tutumla aykırıdır.

Önce belirtiyim ki, grev hakkı hiçbir ILO belgesinde özel olarak düzenlenmemiştir. Ancak bu, ILO'nun grev hakkını yokumsadığını anlamanı gelmez. Tersine ILO denetim organları, 87 sayılı sözleşmenin 3, 8 ve 10. maddelerine davanarak, grevin çalışanlarca yasal bir

Tüzükte öngörülen güvenlik önlemlerinin grev hakkının kullanımını zedeleyici ve engelleyici nitelik taşıdığı ortadadır. Yasanan türkî kısıtlayıcı kuralları aşılarak uygulamaya konulabilen bir grev için, henüz ortada kamu düzenini bozucu hiçbir ciddi belirti yokken, onu kesinkes "toplumsal kargaşa yaratacak bir olay" olarak değerlendirdip olaganlığı, ve ek güvenlik önlemleri getirilmesi, bu hakkın kullanılmasını sınırlardırmaktan ve onu kullanacakları saydırmaktan başka bir amaç taşımaz.

Öngördüğü güvenlik önlemleri ile devlet

**Gençlik
Dünyası**

23. SAYI ÇIKTI

İsterme Adresi: P.K. 180 Aksaray/İST

Sendikaların yönetime katılmaları

İşçinin yönetime katılmadığı işletmelerde işyerini yadırgaması, direnme, kötü ilişkiler ve kuşkular nedeniyle beklenen verimlilik sağlanamaz.

Ülkemizde sendikalar işletmelerin yönetimi ne çağrımaktadır. İşçilerin yönetime katılmaları, onların üretim kararlarının alınmasında, kararların uygulanmasında ve denetiminde söz sahibi olmaları anlamına gelir.

Batıda bu konu iş hukukunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İşçilerin seçikleri kurulları aracılığıyla, işverenle birlikte işyerinin yönetimine sosyal, ekonomik ve personele ilişkin konularca katılmaları sağlanmaktadır. Tarihsel gelişim gözönüne alırsak, ortaya önemli bir gerçek çıkar. Buna göre; artık fabrikolar işverenlerin evi değildir. Fabrika büyük bir kamu kuruluşudur. Oradaki çalışma düzenine devletin müdahalesi de bunu kanıtlar. Çağdaş işletmeler sürekli teknik fesihlere, üretim araçlarına sahip olanların sahiş tasarrufuna bağlı olmakta, cıkmış, orada çalışanların geleceğine etkili bir yaşam ögesi haline gelmiştir. Bugün ülkemizde işverenlerin yoğunluğu yönetime katılma aşamasında olan sendikallaşmaya bile karşılıklar. Bunlar bir kolayını bulup sendikal işçileri işten atmaktadırlar. Bu eylemler 12 Eylül'den sonra daha da doğalmıştır.

Oya İşveren kavramı bir değişim ugramıştır. Servislerin birikimi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin bu döneminde büyük katkısı olmuştur. İşveren dün sadece mal varlığını risk ederken, bugün riskonun büyüklüğü onun tek başına karar vermesini oldukça güçleştirmektedir. Zamanımızda işverenlerin bir kesimi büyük sermaye ortaklılarından oluşmaktadır. Buna arasında mülkiyet dağılmış, riziko da eski niteliğini yitirmiştir. Bu durumda, sosyolojik bakımdan pay sahipleri işçiler arasında pek az fark kalmıştır. Ayrıca pay sahiplerine rağmen işletmeler çok sayıda yöneticilerce yürütülmektedirler. Böylece işverenler işçi üzerindeki denetim hakkını temsilcilerine devretmektedir, giderek yönetim işçilerin de katılmalar gerekliliği bulunmaktadır.

Gercekten işçilerin yönetimine katılma istekleri XIX-XX. yüzyılın tüm sosyal hareketlerini doldurur. Yönetmenlerin yönetimde söz sahibi olma istekleri sosyal tarihî temel sorularından biri olmuştur. Bu nedenle de ortaya çıkan kavramlarda büyük farklılıklar görülmüştür. Bir kesim düşünürler yönetime katılmayı "endüstriyel demokrasi" deyiği ile nitelerken, "endüstri-ortaklık" ya da "İşçilerin endüstri kontrolü" kavramlarını kullanmaktadır. "Yönetime katılma" denince, genellikle, işçi statüsünü korurken, yöneticilik olarak nitelenenek bazı görevleri doğrudan ya da temsilciliği aracılığıyla üstlenme isteği anlaşılmaktadır. İşletmenin yönetiminde, işletmenin planlaması, örgütlenmesi, denetlenmesi yöneticilik olarak nitelenir. İşçinin yönetimine katılması onun mülkiyet hakkı üzerinde bir tasarrufunu gerektirmez.

Yönetime katılma, işçilerin korunması gereksiniminden de kaynaklanmaktadır. Ne var ki, teknolojik ve bilimsel gelişmeler, işçi doğrudan etkileyen ekonomik, sosyal ve siyaset gereksinimler, verimliliği artırılması, üretimden daha çok pay alma gibi nedenler de sendi-

kaların yönetimine katılma isteklerinin itici güçleri clırmaktadır.

Yönetime katılmadan işçiyi sağladığı yararları listeleyen kabankır. Yönetime katılmadan yaşama geçmesi ile birlikte işçiler ilkin çevrelerile olan yabancılışmanın giderilmesi. Siyaset demokrasi bu yabancılışmayı ortadan kaldırıracak güçte değildir. Bu nedenle siyaset demokrasi eksik demokrasıdır. Kapitalist işletmelerde payı olmayanların yönetimine katılmaları hakkı yoktur. Oysa ki, her kişi kendini ilgilendiren kararlarla katılmalıdır. Özellikle üretimde verilen kararların sonuçları sadece işverenler değil işçileri, tüm üretme katılımları da ilgilendirir. Bu nedenle yönetime katılma işçi demokratik bir istektir. Bu istek işin ve işyerindeki verimliliğin de artmasına yönelikdir.

Çağdaş üretim içinde insan en önemli öğedir. İşçinin yönetimine katılmadığı işletmelerde işçiler arasındaki bağıt kopuktur; işyerini yadırgama, direnme, kötü ilişkiler ve kuşkular nedeniyle beklenen verimlilik sağlanamaz. Unutmayın ki, yönetenler de verimliliği arıtmaya çalışırlar. Başka ülkelerde, özellikle İngiltere'de, yönetimine katılma yoluyla, işyerinin bütün kaynaklarını etkin bir şekilde üretim hizmetine koymak verimliliğin eskisine oranla artmış olduğu gözlenmiştir. Arjantin sendikaları, "kişiye sadece bir üretim faktörü olarak değil, belli hak ve görevlere sahip, belli davranışlar için bir güvencesi olan kimse olarak da bakmalıdır" demektedirler. Görülüyorki işçinin kişiliğinin korunması da önceli bir sorundur.

Demokratik bir ülkede işçinin korunmasına ve üretmeye ilişkin sorunlar kamuoyu önüne serilmeli ve eleştirişi yapılmalıdır. İşçinin kendi ürettiği ürünün kontrolü, üretimin miktar ve tarzı, ameğinin somut kadrosu ve organizasyonu hakkında en ufak bir fikir beyanında bulunmaması onun mutlak bağımlılığını yaratırken, girişimci de sanayi yaşamının feodal yapısını sürdürmiş olur. Bu görüntü, işçilerimizin yadırgamadığı bir görüntündür.

Oya ki, İnsan Hakları Bildirisine göre, "herkes toplumun bir üyesi, olsa sifatı onurun ve şahsiyatının serbest içinde gelişmesi için, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmeden istifade edecektir (İHB.m.22). Bu düşüncüyü anayassamız da doğrulamaktadır. "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını korumak ve geliştirme hakkına sahiptir" (md.17). İşçinin işyerinde çalışmaya başlaması ile doğan cumle hakları gözardı edilmeyez. Gelişmekte olan ülkelerde işçinin kişiliğinin korunması insan haklarının yaşama geçirilmesi bir ülkenin uygarlık derecesini gösterir.

Türkiye'ce 1960 yıldından sonra devlet, sadece toplu pazarlık yoluyla değil, İşyeri ve işletme düzeyinde de gerçek bir endüstriyel demokrasının kurulması arzu ve başlıca 440 sayılı yasaya sınırlı da olsa, belirli büyüklikteki kamu kuruluşlarında işçilerin yönetimine katılma sistemini getirmek istemiştir. İkamriye adı altında kısmen kâra katılmayı da uygulamaya koymuştu katılma. Yönetime katılma konusunda KİT'lerin yaptıkları söyle-

meler de lig çekici. Disiplin, işgüvenliği, işçi sağlığı konularında etkin olacak komiteler yanında, işçi-ş iş ilişkileri, "İşyeri İşbirliği", dayanışma, teklif gibi konuların da ele alınması gerekmektedir. Yönetimin etkinleşmesi için işçi yarın bankasında işçilerin yönetim ve denetimi istenirken, işçilerin kuracakları motor sanayinin yaşama geçmesi, kooperatifler yasasında değişiklikler, işçi yardımına kurumu yasasının çıkarılması gibi mevzuata ilişkin çabalar gösterilmiştir.

Yönetime katılma işçi temsilcileri ile olmuş, 1963'ten beri de bu görevi sendikalar üstlenmiştir. 21.3.1964 gün ve 440 sayılı yasa yürürlüğe konduğu zaman yönetimine katılma daha büyük açılık kazanmıştır. Ancak bu yasanın ömrü 10 yıl olmuş 2929 sayılı ve 22.10.1983 günü yasa Türkiye'de yönetimine katılma işlemeye son vermişse de tarihsel gelişim durmamıştır. Bugün işçiler yeniden yönetimine çağrımaktadır.

▼ İşçi yönetimine katılırsa.
Yadırgama, direnme, kötü ilişkiler ortadan kalkacağı
İçin verimlilik artar.

Arsa ve konut sertifikası konusunda

BİRUYARI

İvedi nakit gereksinmesini karşılamak için çok daha büyük kazançlardan vazgeçilmekte, sonuçta spekülatörlerin kârlı çıkacağı bir ortam yaratılmaktadır.

D_evlet bugüne kadar alışılmamış bir biçimde, çok büyük bir operasyonla konut ve gayrimenkul pazarına girmektedir. Bu operasyonların altında mali kaygıların olduğu, öncelikle turulduğu görüşündeyiz.

Borcların ödenebilmesi ya da daha başka mali kaygılarla yapılan bu operasyonun daha önce örneği gorulen bazı borçlanma yöntemlerinin getirmiş olduğu sakincalarla benzer biçimde sonuçlanmamasını diliyoruz. Öncelikle konut sertifikası ile ilgili düşüncelerimi söylemek istiyorum.

Türkiye'de konut sorununun özünde gelir dağılımının kötü olması yatmaktadır. İnsan gücü, sermayesi, bilgi birikimi, malzemesi olan Türkiye'nin konut sorununu çözememiş olması çok büyük ölçüde gelirin yetersizliğinden ve yetersiz olan gelirin de kötü bir biçimde dağılmışından kaynaklanmaktadır.

Konut pazarına iki grup girmektedir. Birinci grubun amacı tasarruflarını değerlendirmektedir. Ikinci grubun amacı ise gereksinimlerini karşılamaktır. Her iki grubun duyarlılıkları farklıdır. Tasarruflarının değerlendirmek için konut pazarına giren insanların temel duyarlılık noktası alternatif getiri alanlarının yüksekliğidir. Gereksinimlerini karşılamak için konut pazarına giren insanların duyarlılık noktası ise kredilerin maliyeti karşılaş-

ma payının yükseğidir. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi uygulamaya başladığı konut sertifikası yöntemiyle asıl olarak 1.gruba yönelikmiştir. Dolayısıyla toplu konut sertifikası uygulamasının konut sorununun çözümünde çok önemli bir rol oynayamayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak bu uygulamının sistemi içinde yer alanlar açısından ya da yerel yönetimler açısından kaygı verici sonuçlar getirmeyeceğini de belirtmek isterim. Dolayısıyla konut sertifikasında altını çizmek istedigim nokta, uygulamamın konut sorununun çözümüne yönelik olmaktan çok tasarı-

rularını gayrimenkul pazarında değerlendirmek isteyen insanlara yönelik olduğudur. O kesim için anlamlı sayılabilen bir işleyiş ortaya koymacaktır ama gerçekten konut gereksinmesi çekken insanlar için, gelir dağılımı tablosunun alt dilimlerinde yer alan insanlar için bu sistemin getireceği önemli olumlu hiçbir şey yoktur.

Biz yerel yönetimler olarak bu uygulama genelde kaygıyla bakmıyoruz. Yalnızca neye yaradığını belirtmekle yetinmıyoruz. Hangi gelir grubunun işine yarayacağımı açıklamakla yetinmıyoruz.

Konut sertifikası uygulamasıyla kooperatiflerdeki ortaklık yapısında bir değişiklik olacaktır. Bugüne kadar tasarruflarını değerlendirmek amacıyla kooperatiflere ortak olan üst gelir grupları konut sertifikasına yönelecektir. Ve bu kooperatiflerin ortaklık yapısında bir değişiklik olacaktır.

Arsa sertifikasına yönelik düşüncelerime gelince, mali kaygılar arsa sertifikasında çok daha belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Maliye bakanının yapmış olduğu açıklamaya göre bu sistem içinde yer alacak yurttaşlarımıza 6 tip arsa verilecektir. a, b, c, d, e tipi arsalar 2-10 milyon arasında değişecek, bir de f tipi, ortalama 2 milyon lira dolaylarında olacağının tahmin edilen arsa verilecektir. İki önemli eklemme yapılmıştır. Sayın Bakanın açıklamasına göre bunların ortalama büyülüklüğü 350 metrekare olacaktır ve 1991 Martına kadar verilmiş olan sertifikalar tapuya dönüştürülecektir.

Fiyatlar neye göre belirleniyor, tipler neye göre belirleniyor, arsa almayı düşünnen insanlar için önemli olan hususlar bunlardır. Eğer insanlar ellerinde değerli evrak bulundurmak için bu sisteme girmiyorsa, arsa sahibi almanın dilişencesini taşıyorsa arsalarının nerede

▲ Konut sorunu. Yeni konut sertifikası uygulaması, Türkiye'de gerçekten konut gereksinmesi olan alt gelir grubunda yer alan kitleler için bir yarar sağlamıyor.

olacağını ve fiyatlarını bilme durumundalar. Yapılan açıklamada arsaların kente uzaklık, ana yola yakınlık ya da manzara gibi faktörlerle beliriendiği söylemiştir. Hem bu açıklamalardan hem de sayın bakanın yapmış olduğu açıklamalardan şu gözükmektedir. Tipleri bir yana bırakalım, arsaların bir bölümü mevcut kent lekesi içinde olacaktır ya da vardır. Arsaların bir bölüm ise yeni kent parçaları kurularak oluşturulacaktır. Aslında kentleşme literatüründe çok tartışılan bir kavram rahatlıkla bu arsa operasyonu sırasında telaffuz edilivermiştir: Uydukentler. Konunun teknik geçerliliğine çok fazla girmek istemiyorum ama sanırım burada kastedilen husus, uydukent olmaktadır çok yeni kent parçasıdır. Mevcut kent lekesine yeni parçaların eklenmesidir. Ancak bu tanımlarla bizim şimdiden yapmakta olduğumuz tartışma açısından önemli değil.

Bizim kanumiza göre mevcut kent lekesi içinde arsa dağıtımının, bu yolla dağıtılmadan çok fazla bir sorun çıkabilecektir. Ama bize göre yeni kent parçalarında bu operasyonun yapılması çok ciddi sorunların doğmasına neden olacaktır. O nedenle bu konuda Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı olarak bazı uyarılar bulunmak istiyorum.

Biraz önce söylediğim gibi mali kaygılarla yola çıkmıştır ama çok aceleci davranışımıştır. Aslında kamu aktarılabilcek çok daha büyük gelirler bu aceleciliği yüzünden ya da gereklilik hazırlık yapılmadan böyle bir proje açıklanlığı, başlatıldığı için kayba uğramıştır. Bir yerin planını yaparsanız orada arsa daha değerli olur, alt yapı götürürseniz arsanın değeri daha da artar. Bir yerine yeşil alan bir yerine sosyal tesis kurarsanız, arsanın değerinde büyük artışlarla karşılaşırızzı. Aslında kamu aktarmak amacıyla bir arsa operasyonuna girilecekse gelir düzeyinin yüksek tutulabilmesi için bunların yapılması gerekiyor. Şimdi bir uydukent parçasında arsanın satışını yapıyorsunuz; sertifikaya dayalı olarak, satış değeri içinde alt yapı var, arsanın bedeli var. O uydu kentin kurulduğunu varsayılmış, kurulması için öteki harcamaların yapıldığını düşünülmüş. Orada birden bire şu anda satışı yapılmış olan değerin çok üzerinde bir değer yaratılacaktır. Ve o değer kamu gitmeyecektir, şu anda sertifikaları elinde tutanlara gidecektir.

Özetle kamu, ivedi nakit gereksinmesini karşılamak için çok daha büyük kazançlarından vazgeçmeyecektir, sonuçta spekülatörlerin kârlı çıkacağı bir ortam yaratılmaktadır. Bir başka kaygımız da şudur, yeni kent parçalarının belirlenmesi, planlanması, mali kaygılarla yapılamaz. Yeni kent parçaları teknik ölçütler hazırlanarak karşılaşır. Kentsel gelişme stratejileri mali kaygıları ipotek altına alınmaktadır. Asıl düşüncem arsa satışından para kazanmak olduğu için yeni hazırlanacak kent parçalarında ya da maliye bakanlığının deyişiyle uydukentlerde sosyal donanımın, yeşil alanın ya da konut dışı tahsislerin olması gereken düzeyin çok altında olmasından kaygı duyuyoruz. Bir başka kaygımız da altyapı konusunda ortaya çıkmaktadır. Maliye Bakanlığı altyapı hizmetlerinin götürüleceğini taahhüt etmektedir. Bu Maliye Bakanlığının aynı zamanda altyapı yapan bir bakanlık haline gelmesi anlamını mı taşımaktadır, bilemi-

yorum. Yüzlerce yıllık devlet geleneğinde altyapı işlerie uğraşan bakanlığın, şimdi gayri-menkültülük işine girdiğini görüyoruz. Öyle anlaşılıyor ki kısa bir süre sonra Maliye Bakanlığı bayındırık hizmetlerine de girecektir.

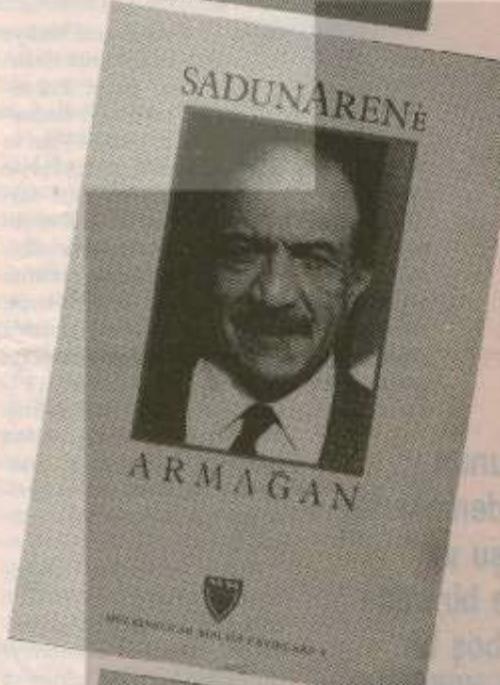
Ankara'da bölge olarakilan edilen yerlere baktığımızda mevcut kent lekesinin dışında kalan yerlerde altyapı açısından çok ciddi sorunlarla karşılaşabileceğimiz anıtsızdır. Buralara altyapı hizmetlerinin götürülebilir götürülemeyeceği konusunda Bakanlığın Ankara Belediyesi'yle bir ilişkisi olması gerekiyor. Örneğin, Büyük Kanal Projesi. 1,5 trilyon para harcayacağız. Büyük Ankara'nın kanal şebekesini yapacağız, arıtma tesislerini yapacağız. Neden bize sorulmamıştır, neden sorulmamaktadır? Bu kanal şebekesiyle hangi alanı kapsıyorsunuz? Şöyle şurada bir arsamız var acaba bunun kapsamı da söz konusu mudur? Bunlar denmemiştir, ilişki kurulmamıştır. Birakın Ankara Büyükşehir Belediyesi'ni, Bayındırık ve İskan Bakanlığı ile de es-gündüm sağlandığı anıtsızda değilim.

Ankara'nın çevresinde 2015 planı uyarınca ağaçlandırma için, eğlence ve dinlenme için ayrılmış olduğumuz yerler, ayrılması gereken yerler var. Bunların bir bölüm hazine mülkiyetinde. Çok ciddi olarak kaygı duyuyorum. Acaba bu amaçla ayrılmazı gereken yerler, arsa satışı kaygılarıyla değerlendirime durumunda olabilir mi? Aslında bir değerlendirmenin de yetki devri kavramıyla ilgili olarak yapılması gerekiyor. Son olarak bunu belirtmek istiyorum. Yerel yönetimlerin devredildiği öne sürülen planlama yetkisi, bu operasyonla merkezi yönetim tarafından belli ölçülerle, sınırlarla geri alınmaktadır. Kentlerin iyi gelişmesini kim planlayacak? Bu belediyelerin mi yetkisindedir, Maliye Bakanlığının mı yetkisindedir? Öyle gözükmüş ki merkezi yönetim resen planlama yetkisini bu operasyona sık sık kullanma durumunda olacaktır.

Çok kısa bir özetlemeyle açıklamamı tamamlamak istiyorum: Konut sertifikası önemli ve ileri bir adımdır. Ancak Türkiye'de gerçekten konut gereksinmesi olan alt gelir grubunda yer alan kitleler için bu uygulamanın getireceği hiçbir yarar yoktur. Konut sertifikası, üst gelir grubunda yer alan hemşerilerimizin gereksinmelerini karşılayacaktır. Arsa sertifikası için ise ikili bir ayrim yapıyorum. Maliye Bakanlığının arsa sertifikası diye adlandırıldığı operasyon, mevcut kent lekesi içinde kaldığı sürece bizler için bir sorun niteliğinde olmayacağındır. Hemşerilerimiz için de olmayacağındır. Devletin bir operasyonudur, kendi arsalarını planlanmış olan yerlerde satmaktadır, kendi kararıdır. Para gereksinimi varsa arsanı satar. Ama arsa sertifikası uygulanması, uydukentler adı altında surdurulucekse (öyle anlaşılıyor) çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalınacaktır. Hemşerilerimiz için de, yerel yönetimlerimiz için de, yurdumuz için de, kentsel gelişme stratejileri için de çok ciddi sorunların karşımıza çıkması muhtemeldir. O nedenle de bir uyarı yapma gereksinmesini duydum.

İsteme adresi:
P.K.295 Yenisehir
Ankara

TUTARSIZLIK BELGELERİ: 1990 BÜTÇESİ VE PROGRAMI

Bütçe, bizde de, "devletin ekonomiye iştirakının hacmini, şeklini ve yönünü belirlemekteydi"; ne zaman? ANAP ekonominin başına çökmeden önce.

ski ve yeni Maliye ve Gümruk Bakanı Sayın Pakdemirli 1990 bütçesini TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na sunarken bütçeyi söyle tamımlıyor: "Bütçe ile, her seyden önce, devletin ekonomiye iştirakının hacmi, şeklini ve yönünü belirlenmektedir. Kaynakların kullanımındaki öncelikler, sosyal ve ekonomik hedefler arasındaki dengeler bütçe ile tayin ve tespit edilmektedir. (...) Bütçeler bütün toplumlarda demokrasinin doğup yerleşmesinde önemli rol oynamış dokümanlardır. Bütçe ile her yıl hükümetlerin icraatları yeniden gözden geçirilmekte; program ve politikalar yeniden kabul edilerek, yasa- ma organının hükümete güveni her yıl yeniden teyit edilmektedir."

Doğru ve yanlış. Genelde doğru, Türkiye'nin ANAP'lı dönemi için yanlış. Bütçe, bizde de, "Devletin ekonomiye iştirakının hacmini, şeklini ve yönünü belirlemekteydi"; ne zaman? Sayın bakanın üyesi bulunduğu siyasal parti ekonominin başına çöreklenmeden önce. İşte sayılar: Konsolide bütçe gelirlerinin GSMH içindeki payı 1987 ve 1988'de ortalama % 17 olmuşken, toplam kamu gelirlerinin payı aynı yıllarda ortalama % 34 düzeyinde. Bunun anlamı şu: Son yıllarda konsolidé bütçe gelirleri, toplam kamu gelirlerinin yaklaşık yarısını temsil edebiliyor. Oysa henüz 1981-1983 döneminde bütçenin toplam kamu gelirleri içindeki payı % 80 dolayındaydı. Demek ki bütçeler kamu kesiminin gerçek boyutlarını, hükümet icraatının gerçek kapsamını temsil etme niteliklerini Ozal hükümetleri döneminde yitirmiştir. Bunun rastlantısız olmadığı açık. Aynı dönemde kamu özel fonları gelirlerinin, toplam kamu gelirleri içindeki payının % 6'dan % 26'ya çıkarılmasının da rastlantı olmadığı gibi,

Bilinçli tercih ve yönelişler böyle olunca, "bütçenin demokrasının doğup yerleşmesinde önemli rol oynaması" nasıl mümkün olabilecek? Yasama organının veya milletin temsilcilerinin hükümetin global icratum denetlemeye izleme olanakları ellerinden alınarak mı?

1789 Devrim'inin 200. yıldönümünde İnsan Hakları Beyannamesi'nin 14. maddesini hatırlamak yararlı olabilir: "Tüm yurttaşlar bizzat kendileri veya temsilcileri vasıtasyyla kamu yükümlülüğünün (vergi vd.) gerekliliğini saptamak, özgürce onaylamak, kullanımını izlemek ve oranını, matrahını, tâhiini, süresini belirlemek hakkına sahiptir". Peki 1989 Türkiye'si nerelerde? Tek tek bakalım: 1989 Türkiye'sinde yurttaşlar veya temsilcileri (milletvekilleri), kamu yükümlülüğünün ancak yarısı üzerinde o da seklen söz sahibi olabilmektedir; söz sahibi gibi gözüktükleri bu yükümlülüklerin oran ve miktarını tespiti haklarının genellikle parlamentonun yetkilerinin yürütmeye (hükümete) devredilmesi yoluyla gasp edildiğini görmektedir. Meclis'te görülen son vergi yasası (asansör bunun en canlı ve yeni örneğini oluşturmaktır. 45 maddeden oluşan bu tasarıının yürütmeye devrettiği yetki sayısı, 26'sı Bakanlar Kurulu'na ve 14'si Maliye ve Gümruk Bakanlığı'na ait olmak üzere tam 40 adet! Demokrasi bunun ne resinde?

Bütçe hukukunun parlmenter demokratik rejimin doğuşu ve yerleşmesiyle birarada oluşması içi boş bir genelleme degildir. Bütçe ile demokrasi ilişkisi, halkın temsilcilerinin (parlamentonun) yürütme organına (hükümete) bütçe ilkelerini dayatması ve bu ilkelerin etkili denetim araçları olarak kullanılmasıyla somutlanmaktadır. 19.yy. Batı Avrupa tarihinde bu ilkelerin gerçekten işlerlik kazanmasının mücadeleleriyle doludur ve ancak bunun sonucunda bütçe ilkeleri parlmenter süreçte ve anayasa hukukuna sındırılmıştır. Henüz 19.yy.'in ilk yarısında eski rejimin temsilcilerinin iktidara yeniden egemen olmasına karşı çıkan liberal burjuvazinin en çok kullandığı slogan, "bütçe, halkın yolsuzluklara karşı silahıdır" olmuştur. Şimdi bütün bu gelişmelerin gerçek anlamının içini boşaltarak, bu arada bütçe ilkelerini geçersiz kılmak için elinden geleni yaparak ve başta son ekonomisi olmak üzere bütçe dışına çıkarma operasyonunu akıl almaz boyutlaraURNARAK dikensiz bir gül bahçesi yaratma eğilimindeki bir siyasal yönetimin bütçenin ve giderek kamu maliyesinin demokratikleşmesiyle ne gibi bir ilgisi olabilir?

Bütçe/demokrasi bağlamından bakıldığımda kamu maliyesi ve ekonomi yönetimi alanında derin bir samimiyetsizliğin egemen olduğu görülmüyor. Ancak bütçe ve programın içsel teknik dengeleri ve hedefleri açısından da samimiyet ilkesinin gözetilmediği ortaya çıkmıyor. İşte örnekler:

1) Bakan, 1990 bütçesi büyülüklerini açıklarken yeni bütçe teklifinin 1989 bütçesi başlangıç ödeneklerine göre % 92,1 oranında cari (nominal) bir büyümeye öngördüğü ilan ediyor. 1990 yıl için seçilen ortalama fiyat artışı (zamını deflatörün) % 54 olduğu bilindiğine göre -başa hiçbir veriye bakılmadığı takdirde- bunun % 24,7 oranında reel bir bütçe büyümesi anlamına geldiği görülmüyor. İlk bakışta bundan iki sonuç çıkarılabilir: a) Bütçe için gerçekçi olmayan bir büyümeye hedefi tesbit edilmiş; b) gerçekte beklenen fiyat artışı ilan edilenin çok üzerindedir. İkinci sonuçta gerçek piyi büyük olmakla birlikte yeterli değildir. Birinci sonuç ise tersten doğrudur: Aslında bütçe için % 24'lük reel bir büyümeye akıl dışı olmakla birlikte, 1989 yılı başlangıç ödeneklerine göre % 92'lik nominal artış, gerçekleşmesi beklenenin çok altında kalmaktadır.

Bu paradosu kavramak için iki yeni ögürin tahlili kapsamına alınması gereklidir. Birincisi, başlangıç ödenekleri ile yıl sonu ödenekleri (veya daha doğrusu gerçekleşen harcamalar) arasında önemli farkların olduğu bir ülkede, yeni bütçe teklifi eski (yürürlükteki) bütçenin başlangıç ödenekleri bazında incelenmemelidir. Karşılaştırma, yürürlükteki bütçenin yıl sonu gerçekleşme tahminine göre yapılrsa yılın veya mantık dışına çıkma piyi azaltacaktır. Ek ödenekle birlikte 1989 yılı ödeneginin 32,9 trilyondan 35,4 trilyon TL'ye çıktı, ancak daha gerçekçi bir tahminle 1989 yılı harcamalarının 39,0 trilyon TL'ye çıkabileceğidir. Dikkate alınırsa, % 92'lik artışın bir bölümünün esasen 1989 yılı içinde gerçekleştirildiği görülecektir. 1989 gerçekleşme tahminlerine kıyasla 1990 bütçesi teklifinin (1990 için % 54'lük bir enflasyon hesabıyla) getirdiği artışlar, demek ki, birinci tahmin için % 78,5 nominal ve % 16 reel, ikincisi için % 62 nominal ve % 5,2 reel artış olmaktadır. Şimdi daha gerçekçi zeminlerde olduğumuz görülmektedir.

Hesaba katılması gereken ikinci oge, 1990 bütçe teklifinin asılınca beklenen büyülüğün oldukça altında tutulmuş olması. En önemli sapma, personel ödenekleri alanında gözlemlenmektedir. 1990 yılında kamu çalışanlarının ücretlerinin reel olarak geriletilmesi amaçlanmış

Bütçe hukukunun parlmenter demokratik rejimin doğuşu ve yerleşmesiyle birarada oluşması içi boş bir genelleme degildir. Bütçe ile demokrasi ilişkisi, halkın temsilcilerinin, yürütmeye bütçe ilkelerini dayatması ve bu ilkelerin etkili denetim araçları olarak kullanılarak konsolidasyonla bütçenin somutlanmasıyla somutlanır.

▲ İddialı artış. 1990 yılına ilişkin kamu yatırım hedeflerindeki artışları kuşkuyla karşılamak ve % 5,7'lik büyümeyi, kâğıt üzerinde denkleştirme hesapları olarak görmek yerinde olacak.

olmakla birlikte, bütçeye konulan ödeneklerin küçük nominal artımları bile karşılayamayacağı görülmekte. Bu nedenle, 1990 bütçesinin, ilk teklif büyüğünü % 5 ile % 10 arasında aşması sürpriz olmayacağı. Bunun anlamı daha fazla bütçe açığı demek; bütçe teklifinin düşük tutulmasının amacı da bu açığı kısmen gizlemek.

Görülüyor ki, üç yönlü belirsizlik nedeniyle gerçekte 1990 bütçesini ve bunun 1989'a göre gelişimini doğru olarak kavramak şimdiden mümkün görünmemektedir. Ne 1989 gerçelleşme tahminleri doğru düzgün açıklanmaktadır, ne 1990 enflasyon tahmini gerçekemdir, ne de 1990 teklifi samimidir.

2) 1990 bütçesi teklifinde açıklanan bütçe açığı 9,4 trilyon TL'dir, yani GSMH'ye oranla % 3,3, konsolide bütçe büyüğününe oranla % 14,9'lık bir başlangıç açığı söz konusudur. Bunun olduğundan küçük gösterildiği besbellidir.

Bir kere, daha önce söylediğimiz gibi personel ödenekleri bütçeye kasıtlı olarak düşük konulmuştur; Temmuz 1990'dan sonra bu ödenekler artırılmak zorunda kalınacaktır. Bu konuda asgari ödenek artışı 3 trilyon TL mebebesindedir.

İkincisi, 1990 bütçesinde transfer ödeneklerinin payı düşük tutulmuştur, çünkü borç faizi ödemelerinin önemini azaltacağı öngörülmüştür. Bunun altında iç borçlanmanın daha uzun vadeli bir yapıya kavuşturulması (konsolide edilmesi) niyeti olabilir; ancak mevcut ekonomi yönetiminin bu konuda bu kadar köktü bir konsolidasyon yapması beklenemez. Dolayısıyla bütçe harcamaları bu açıdan da eksik tahmin edilmiştir diyebiliriz.

Üçüncüsü, vergi gelirleri artışı olduğundan büyük gösterilmiştir. Verili makro hedefler

(fiyat artışı, GSMH artışı vb.) çerçevesinde 43,7 trilyonluk vergi gelirinin sağlanması demektir. Oysa, vergi gelirlerinde büyük sıçrama söz edildiği 1989 yılında konsolide bütçe vergi yükündeki gelişme, 1988'deki % 14,2'lik yükün % 14,6'ya çıkarılmasından ibaret kalmıştır. Kaldı ki, parlamentoda görüşülen yeni vergi tasarıtı vergi gelirlerinde bir artışa neden olacak bir yapıda değil, tam tersine gelir azaltıcı özelliktedir.

Dördüncüsü, devlet patrimonyan (mal varlığı) gelirlerinde arsa sertifikaları satışı nedeniyle öngörülen % 517'lik artış hem gerçekçi gözükmemektedir, hem de bir iç borçlanma özelliği de taşıyan bu işlenin düzenli gelirler içinde yer alması tartışmalıdır. Arsa sertifikası satışı 1989 bütçesine dahi yeterli bir destek veremeyecek gözükmemektedir, çünkü bu belirsiz belgelere talep çok düşük gitmektedir.

Beşinci olarak, bütçe açıklarını olduğundan küçük gösteren ve 1986'dan itibaren devrede olan iki ayrı etkenden söz edelim. Bnlardan birisi, iç ve dış borç anapara ödemelerini bütçe dışına çıkarılan yeni bütçe teknigidir ve 1986'dan beri yürürlüktedir. Diğer ise, alt yapı yatırımlarının finansmanının katma bütçeli kuruluşlar (DSI, Karayolları Gn.Md. gibi) üzerinden Kamu Ortaklı Fonu (KOF)na kaydırılan bütçe dışına çıkarma operasyonudur. Ancak bütçe dışına çıkarılan yalnızca alt yapı harcamaları büyüğlüğü değildir; KOF kaynaklarının % 80'ini iç ve dış borçlanmadan elde ettiği için ve aynı yatırımlar bütçe içinden yapılma durumunda da borçlanma kaynaklarına başvurmak gerekeceğidir, bütçe dışına çıkarılan aynı zamanda reel bütçe açıklarıdır. KOF'un varlığı bütçe açıklarının gerçekten olduğundan daha küçük gösterilmel-

sine hizmet etmektedir.

Beşinci nedeni bir kenara bırakıksak dahi, 1990 bütçe açığının yıl sonunda başlangıçta öngörülenin iki katı düzeyinde olması ve GSMH'ye oranının % 6-7 dolayına çıkmasını beklemek gerçekçi olacaktır. 18-20 trilyon TL'lik bir bütçe açığının 66-70 trilyon TL'lik bir bütçe büyüklüğü içindeki payı ise % 26-30 dolaylarındadır. Enflasyona karşı politikalara kararlılıkla uygulanacağının söylendiği bir dönemde, bu denli önemli açıkların oluşturduğu handikap kolay aşılamayacaktır. Asıl önemli de, bu açıkların enflasyon beklenenlerini kökülesmesi ve programın ciddiyetine güvenilmemesidir.

3) Sağlık ve eğitim harcamalarının bütçedeki payının büyüməsi konusunda iktidar kanadının kendine çikardığı övünç payını da ihtiyatla karşılamak gerekdir. Bir kere, sağlık ve eğitim hizmetlerini daha fazla geriletmeyebilecek noktalara düşürenler 24 Ocak hükümetlerinden başkası değildir. İkinci de, yeni bütçede sağlık ve eğitim'in payının artıyor gözükmüş, esas itibarıyle 1989'daki maaş-ücret artışlarının yanı personel ödenekleri artışı sonucudur. Unutulmaması gereken, eğitim kadrolarının devlet memurları toplamı içindeki payının % 31'i bulunduğu, sağlık elemanlarıyla birlikte bu oranın % 40,4'e çıktıgıdır.

4) Nihayet, 1990 programının % 5,7'lik GSMH artısının da çok iddialı bir hedef olduğunu vurgulamak gerekdir. İçinde bulduğumuz yıl için büyümeye tahmininin binde 16 ile % 1,8 arasında değiştiğini ve ANAP hükümetleri döneminde öngörülen büyümeye hizasına ancak iki kez tesadüfen yaklaşılabilen düşünlürse 1990 öngörüsünün ne denli ciddiye alınabileceğinin ortaya çıkar. Nitekim, 1984-1989 döneminde GSMH artısına ilişkin program hedefleri hep % 5 ile % 5,5 arasında tutulmuş, gerçekleştirmeler ise iki kez bunun çok altına, iki kez de çok üstüne taşmıştır. 1990 için % 5,7'lik hedefin seçilmesi ise sadece VI. Beş Yıllık Plan'ın hedeflerine hiç olmazsa planın birinci yılında görüntüde uymak kaygısından doğmuştur.

1990 yılına ilişkin kamu yatırım ve tasarruf hedeflerindeki iddialı artışları da bu nedenle kuşkuyla karşılamak ve esas itibarıyle

**Başa fon ekonomisi
olmak üzere bütçe dışına
çıktıma operasyonunu akıl
alırmaz boyutlara
tırmandırarak dikensiz bir
gül bahçesi yaratma
eğilimindeki bir siyasal
yönetimin bütçenin ve
giderek kamu maliyesinin
demokratikleşmesiyle ne
ilgisi olabilir?**

Vergi yasalarında düşünülen değişiklikler

TEFECİLİĞİ ÖZENDİRİYORLAR

Vade farkı uygulaması tefeciliğin bir başka görüntüsüdür.

Faiz kelimesinden kaçanlar, vade farkı adı altında faiz alıyorlar.

Türk vergi sisteminde 1980 yılından bu yana yılda birkaç defa değişiklik yapılması alışkanlık haline dönüştürülmüştür. 1984 yılından itibaren yapılan değişikliklerle vergi sistemi, izlenen ekonomik politikalara uygun hale getirilmiş, buna karşılık verginin mali gücü gøre alınma özelliği unutulmuştur. Özellikle değişiklik tasarıları içerisinde yer alan bazı maddeler bazı gruplara vergisiz kazanç sağlama ortamını yaratmıştır.

Yapılan tüm değişiklikler için hazırlanan tasarımlarda vergi sisteminin daha basit, anlaşılır, uygulanabilir ve sosyal adaleti sağlayıcı bir yapıya kavuşturulacağı iddia edilmiştir. Ne yazık ki bu iddiaların hiçbirini gerçekleştirmiştir, bugünkü yapısı ile Türk vergi sistemi anlaşılmazı ve kavranması zor bir hale gelmiş, sosyal adaleti saglama özelliği ise tamamen kaybolmuştur.

Sosyal güvenlik ve fon kesintileri de dahil olmak üzere ülkemizde kamuya aktarılan zorunlu pay, toplam gayrisafi milli hasılın yaklaşık yüzde 26'sı oranındadır. Buna karşılık ücret geliri elde edenlerin üzerindeki yük yaklaşık yüzde 51'dir. Bu durumda ülkede mevcut vergi uygulamaları ile sosyal adalet anlayışı arasında bir çelişki olduğu açıktır.

Vergi yasalarında 1989 yılı sonlarına doğru yeniden değişiklik yapılması düşünülmektedir. Bu amaçla hazırlanan tasarı Büyüyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur. Tasarı ile 10 değişik yasaada çeşitli değişikliklerin ve eklientilerin yapılması öngörmektedir, buna karşılık sosyal adalet kavramına uygun düzen herhangi bir değişiklikle yer verilmemektedir.

Değişiklik tasarısında yer alan bir madde ile uygulamada çok rastlanan vade farkı olayı özendirilmekte, faizsiz çalışmalarını iddia eden kuruluşların büyümeyi saglayıcı ortam hazırlanmaktadır.

Yapılan değişikliklerle 1984 yılından bu yana vergi gelirlerinde onculuğu Katma Değer Vergisi almıştır. Toplam vergi gelirleri içerisinde Katma Değer Vergisi'nin payı giderek büyümektedir. Katma Değer Vergisi harcama vergisi nitelikinde olduğundan tüketim yapan her kişi bu vergiyi ödemek zorunda kalmaktadır.

Gelir düzeyi düşük olan kişiler kazandıklarının tümünü harcamak zorundadırlar. Bu nedenle tüm gelirleri kaçınılmaz olarak bu verginin kapsamına girmektedir. Oysa gelirinin bir bölümünü harcayanlar, ancak harcadıkları kısım üzerinden vergi ödemek zorunda kahrlar.

Katma Değer Vergisi ile sosyal adalet dengeyi sağlamaya olağan yok gibidir. Eğer lüks tüketim maddelerine uygulanması öngörtulen vergi oram artırılabilirse, bu takdirde sosyal adalet kavramına uygun davranışlığı söylenebilir.

Ülkemizde zorunlu tüketim maddeleri dahi Katma Değer Vergisi kapsamındadır. Zaman zaman eğitim ve sağlık üzerinden alınan Katma Değer Vergisi oranı düşürülmektedir. Ancak bu davranış sosyal adalet dengeini sağlamaya açısından yeterli değildir.

Kurumlar Vergisi yükümlülerini olan sermaye şirketlerinin vergi gelirleri içerisindeki payı çok düşüktür. Kurumlar Vergisi'ni daha çok kamu kuruluşları ödemektedir. Kamu kuruluşlarının yılda birkaç defa zam yapması ile Kurumlar Vergisi toplam hasılatı artırılabilir.

Gelir Vergisi tam anlamıyla bir ücret vergisi haline dönüştürülmüştür. Gerçekte Gelir Vergisi Yasası'nın 94. maddesinde yapılan de-

şikliklerle bu verginin gelir ve iratlardan alınma özelliği kaldırılmış, daha çok ödemelerden alınan bir vergi haline dönüşmesine neden olmuştur. Gelir Vergisi Yasası'nda yapılması düşünülen bir değişiklikle götürü usulde vergilendirilen veya vergiden bağıskan esnafa yapılan ödemelerden de vergi kesintisi yapılması öngörmektedir.

Ücret gelirlerinde vergi matrahının belirlenmesi sırasında indirim konusu yapılan "Özel Indirim" miktarlarında yapılması öngörülen değişiklik herhangi bir anlam tasıtmamaktadır. Yapılması öngörülen değişiklikle, 1988 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen günde 600, ayda 18.000, yılda 216.000 lira tutarındaki özel indirim miktarları yasa maddesinde yer alan miktarlar olarak kabul edilmekte, bu miktarları 20 kata kadar artırma yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilmektedir.

Ücret gelirlerinde indirim konusu yapılması öngörülen miktarlar, ekonomik açıdan anlaşılmazdır. İndirim miktarları hangi verilere göre belirlenmiştir? Bunu anlayabilme olağan yoktur.

1989 yılında günde 600 lira olarak uygulanan indirimin ücretliye sağladığı vergi avantajı 150 liradır. Bu miktarla ücretliye sağlanan olağan ekonomik açıdan değerlendirilmesi mümkün değildir.

Vergi kayıp ve kaçanın artırıcı davranışları önleme olağanı artık yavaş yavaş azaltmaktadır. Yasal olarak tanınan vergi kofayıkları karşısında bazı yükümlüler kasti davranışlarına önemle bakmaktadır, bu davranışların önlenmesi için hiçbir önlem alınamamaktadır.

Vergi gelirlerinin gerçekleşen bütçe uygulamaları içerisindeki payı giderek azaltmakta, bu açık devlet tarafından borçlanma yolu ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle gerçekleşen bütçelerin karakteristik yapısı borçlanma ağırlıklı olmaktadır.

Gelir Vergisi Yasası'nın 75. maddesinin 12 numaralı bendi hükmü uyarınca "faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları ile kâr ve zarar ortaklısı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumları kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları", menkul sermaye irâdi olarak kabul edilmiştir.

Faizsiz olarak kredi verme olayı peşin alınan bir malin vadeli satılması şeklinde olmakta, bu işlemeye aracılık eden kurum "vade farkı" almak suretiyle gelir sağlamaktadır. Örneğin herhangi bir ticari kuruluş satın almak istediği bir malı alabilmek için önce faizsiz kredi veren bir kuruluşu bulmakta, bu kuruluş söz konusu malı peşin olarak almakta, gerçek alıcıya bu malı vade farkı koymak su-

retiyle fatura etmeyece, malin alıcısı böylece aracı finansman kuruluşuna borçlanmaktadır. Gerçekte aracı finansman kuruluşu peşin aldığı bir mali vadeli satmak suretiyle bir kazanç elde etmeyece, bu kazanç faiz geliri olarak nitelendirilmemektedir.

Bazı sektörlerde peşin mal satış zaman zaman yapılmamakta, bu sektörlerde faaliyet gösterenler vadeli satış yapmak suretiyle hem normal ticari kazanç sağlamaktır hem de vadeli satış nedeniyle elde ettikleri vade farkından yararlanmaktadır.

Vergi yasalarında değişiklik yapılmasını öngören tasarı ile, Gelir Vergisi Yasası ile Kurumlar Vergisi Yasası'nın gelir ve kazanç belirlenmesi ile ilgili maddelerinde değişiklik yapılması, bu değişikliklerle vade farklı uygulanmasının yaygınlaştırılması veya vadeli farklı uygulanması ile kazanç elde eden kuruluşların daha aktif hale getirilmesi amaçlanmıştır bulmaktadır.

Gelir Vergisi Yasası'nın 41. maddesi ticari kazancın belirlenmesi sırasında indirim konusu yapılamayacak olan giderleri belirlemiş bulunmaktadır. Bu maddeye eklenmesi öngörülen bir bent ile işletmelerde kullanılan kredilere ilişkin olarak odenen faizlerin belli bir tutarının ticari kazancın belirlenmesi sırasında indirim konusu yapılması esası getirilmektedir. Yapılması öngörülen değişiklikle bundan böyle ticari faaliyette bulunan gelir vergisi yükümlülerini almış oldukları kredi faizlerinin tümünü indirim konusu yapamayacaklardır. Indirim olarak dikkate alınmayacak tutar, faizlerin tamamının yeniden değerlendirme oranıyla çarpılması suretiyle bulunacak olacaktır. Bakanlar Kurulu indirim konusu yapılmayacak faiz miktarını belirlemeye kullanılarak olan yeniden değerlendirme oranını azaltma yetkisine sahiptir.

Herhangi bir kuruluş kredi kullanarak ticari yaşamını sürdürdüğü vakit kredi faizlerinin tamamını gider olarak kayıtlarına intikal ettiremeyecek, buna karşılık faizsiz kredi veren kuruluşlara ödemesi bulunduğu vadefarklarını giderleştirebilecektir. Çünkü vadefarkları için fatura düzenleneceğ ve gider olarak kayıtlara mevcut düzenlemeler çerçevesinde aynen intikal ettirilebilecektir.

Kurumlar Vergisi Yasası'nın 15. maddesi "'kabul edilmeyen indirimler' i hükm'e bağlamıştır. Gelir Vergisi Yasası'nın 41. maddesine paralel olarak, bu maddeye eklenen bir fikra ile kuruluşlarda tahvil faizleri de dahil olmak üzere kredi faizlerinin bir bölümünü kazançlarından indirim konusu yapamayacaklardır.

Kurumların ihraç ettikleri tahvillerin çoğuluğu içe dönütür. Yani ihraç edilen tahvil faizlerinden ortaklar yararlanmaktadır, böylece kurum kazancının daha düşük oranda vergilendirilmesi sağlanmıştır.

Yapılması öngörülen değişiklikle kredi faizlerinin giderleştirilmesine oransal sınırlama getirilmekte, buna karşılık vadefarklarının yaygınlaştırılmasına ortam hazırlanmaktadır.

Faiz oranlarının yükselmesinde var olan temel etkenler yüksek enflasyon ve devletin aşırı borçlanma isteğidir. Bütçe gelirlerinin sağlık kaynaklarına oturtulmaması nedeniyle giderek büyütün bütçe açıkları iç borçlanma ile kapatılmaya çalışılmaktır, devlet iç borçlanma da faiz oranlarını yükseltmek suretiyle ken-

disine kaynak yaratmaya çalışmaktadır.

Devletin yapmış bulunduğu borçlanma faizleri vergi gelirlerinden karşılanmaktadır. Vergi yükü ülkemizde düşük gelirlilerin üzerinde yoğunlaştırmıştır. Vergi yasalarında son olarak yapılması öngörülen değişiklikler daha çok düşük gelirlileri etkileyecektir. Örneğin esnaf müfaşiginden yararlanmakta olanlar da vergi kesintisi kapsamına alınmış bulunmaktadır.

Kredi faiz giderlerinin kayıtlara intikalini sınırlayıcı kurallar, bugünkü koşullar dikkate alındığında faiz uygulamasına sadece isim değiştirecek, faizin adı vadeli farklı haline dönüsecek ve yine gereksinim duyanlar belki geçerli olan faiz oranlarının üzerinde vadeli farklı kayıtlarına gider olarak intikal ettirmek suretiyle vergiye tabi kazancını belirleyecektir.

Kredi faizlerinin banka ve sigorta işlemleme vergisine tabi olmasına karşılık vadeli farklı Katma Değer Vergisi'ne tabi olacak, bu vergiye sonuca nihai tüketici ödeyecektir.

Kredi faizlerinin belli bir kısmının kayıtlara gider olarak intikal ettirilmemesi sonucunda malî açıdan güçlü olan kuruluşlar piyasaya hakim olacak, fiyatlarının oluşmasında güçlü kuruluşların kararları etkili hale gelecektir.

Ulkemizde birçok konuda üretici kuruluşlar fiyat birliğine gidebilmektedir. Vergi yasalarında yapılması öngörülen değişikliklerle piyasa denetimi ekonomik açıdan güçlü kuruluşların elinde olacak, vadeli farklı uygulaması ile perakendeci kuruluşlar bağımlı hale getirilecektir.

Vergi yasalarında yapılan değişikliklerle vergi kayıp ve kaçağının azaltılması hedeflentiği söylemektektir. Alınan önlemler ve getirilen yeni mücyyideler rağmen ülkemizde vergi kayıp ve kaçağı her geçen gün daha da artmaktadır.

Ulkemizde özellikle kredi işlemlerinin kayıtlara intikal ettirilmediği, yasa dışı faaliyet gösteren kredi piyasasının yasal nitelikte faaliyet gösteren kredi kuruluşları ile rekabet ettiği ve hatta özellikle bundan bankaların sıkı çektiği bilinen bir gerçekdir.

Özel alacak tahsil ile uğraşanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır, protestolo senetlerin coğuluğu kayıt dışı kredi işlemlerinden kaynaklanmaktadır. Maliye ve Gümrük Bakanlığı tefecilik piyasasına karşı herhangi bir önlem almayı düşünmemekte, buna karşılık finansman giderlerinin kayıtlara intikalini engelleyici düzenlemeler yapmak suretiyle işlemleri tefecilik piyasasına kaydırıcı bir davranışa yönlendirmektedir.

Vadeli farklı uygulaması tefeciliğin bir başka görüntüsüdür. Faiz kefesinin kullanılmadan kaçanlar vadeli farklı adı altında faiz almaktadırlar. Vergi yasalarında yapılması öngörülen değişikliklerin yasal görüntüye kavuşması halinde vadeli farklı uygulayan kuruluşlar bu ortamı değerlendirecekler, bunların yanında tefecilik işi daha da canlanacaktır.

Ticari işlemlerin kayıtlara giriş ile doğrudan ilgili olan vergi matrahları vergi yasalarında yapılması öngörülen değişikliklerle daha da anlamsız hale gelecektir.

Felsefe dergisi

PSİKOLOJİ VE FELSEFE

89/4

Felsefe Tarihi

Thales'ten Platon'a - VII (Sokrates ve Erdemin Temellendirilmesi Sorunu) /

Helmut Seidel

Haliteler Ülkesinde Düşünürler - III
Bir Düşünür "İkinci Hoca" / **Gotthard Strohmaier**

Felsefe Sorunları

Yansıtmanın Üst Biçimi Olarak Bilinc - II
/ **Aleksander Šepulin**

Bilimsel Antropoloji ve Bilimsel Hümanizm / **Lucien Séve**

Özel Bölüm

Freud'un Dünyası / **Prof.Dr. Özcan Köknel**

Toplumsal Olanla Bireysel Olanın Farklığı ve İç içeliği / **Dr. Ataman Tangör**
Deneysel Ruhbilimin Gelişimi ve Freud / **Atşar Timuçin**

Psikolojik Açıdan Akraba Eviliği / **Barış Korkmaz**

Yalnızlık Duygusuna Karşı Kişiye Karası

Yakınlık / **Dr. Hayrettin Akyıldız**
Ruhbilimde Gelişim İlkesi / **Vasili Davidov - Vladimir Zinchenko**

Ruhsallık Yasalarının Araştırılması / **Boris Lomov**

Yapay Zeka ve Psikolojinin Paradoksları / **Vladimir Zinchenko**

Marksizm ve Psikoloji Bilimi / **Aleksis Leontiev**

Michelangelo'nun Musa'sı / **Sigmund Freud**

Estetik ve Sanat Kuramı

Freud ve Sanatsal Pratik / **Cathérine b. Clément**

Sanat ve Psikanaliz / **Lev. S. Vigotski**
Dışlanmanın Kazandırıldığı / **Jean Bollaert**

Felsefe Eleştirileri

Lacan: Bir Rönesans mı Yoksa

Psikanalizin Sonu mu? / **Natalya Avtonomova**

Fransız Devrimi ve Aydınlanma

Felsefesi

Erdem ve Terör / **Hans Heinz Holz Tarlı Felsefesi**

"Yeni Saçılıcların Tarih Felsefesi" / **Ivan Gobosov**

Felsefe Metinleri

Problemata Physica XXX: Kitap "Felsefenin Başlangıcı" Üstüne /

Ludwig Andreas Feuerbach

Felsefe Bibliyografyası

Felsefe Sözlüğü

Filozoflar Ansiklopedisi

USTAV
ÇIKIYOR

KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİ YENİDEN KURULMALI

AT'ye katılma çabasındaki bir Türkiye'de demokrasinin temel örgütlerinden olan kooperatiflerin AT normlarına uygun örgütlenmelerinin sağlanması kaçınılmazdır.

ö İşleri Bakanlığı tarafından 1965 yılında kurulan Köy Kalkınma Kooperatifleri çok amaçlı olarak üretim ve pazarlama işlevlerini üstlenmişlerdir. Bu yönyle Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin kırsal alanın çok yönlü kalkınmasına katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Bu kooperatiflerin kuruluşunu gerçekleştiren kişilerin yurtdışına gitmesine Köy İşleri Bakanlığı'na öncelik verilmesi düşüncesi içerisinde vatandaşların tasarruflarının kırsal yörülerin kalkındırılmasına得分leştirilmesi amaçlanmıştır. Yurtdışına çalışmaya gitmek üzere köyden ayrılan kişiler, Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin otomatik olarak ortaşı sayılmışlardır. Bu formül sayesinde kısa sürede binlerce kooperatif kurulmuştur. Başlangıçta, 13.053 ortağın oluşturduğu 296 kooperatif kurulmuşsa da, bugün bu sayı 5374'ü bulmuştur.¹

Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Köy tarım faaliyetlerini düzenlemek ve yönetmek, çiftçi işletmelerini verimli ve kazançlı çalışı bir duruma getirmek.
2. Pazarlama faaliyetlerini düzenlemek, konuya ilgili tesisler kurmak ve işletmek.

3. Ortakların üretim ve tüketim gereksinmelerini karşılamak.

4. Ortakların finansman gereksinmelerini karşılamak.

5. Ortakların konut ve işletme yapıları gereksinmelerini gidermek.

6. Yerleşmenin düzenlenmesi, doğal kaynakların geliştirilmesi, köy endüstrisinin kurulması amaçlayan çalışmalarına katılmak.

7. Köy topluluğu ve çevre toplumunda, ekonomik hareketlerin olumlu yönde gelişmesine yardımcı olmak, yaşam düzeyinin yükselmesine yönelik çalışmalarla bulunmak.

Yukarıda çok yönlü amaçlarını sıraladığımız köy kalkınma kooperatifleri, uluslararası kooperatif ilkelerine uygun tabandan gelen bir hareket biçiminde kurulmaları ve yönetim turanzıyla demokratik bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle de aynı kesimde çalışan Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri'nden ayrı bir belirgin bir özelliğe sahiptirler.

Sorunlar

Sayıları beşbinin üzerindeki bu kooperatiflerin çalışmalarına bakıldığı zaman, başarılı olanlar yanında başarısız olanların da bulunduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre bu kooperatiflerin gerek yapısal gereklilik uygulamadan kaynaklanan darboğazlarının olduğu da bir gerçektir. Örneğin, bazı kooperatiflerin çalışma alanları kesin olarak tanımlanmadığı gibi, yatırıma esas olacak projelere de sahip degillerdir. Ayrıca, belirli bir ölçegin altındaki projeler ortağın kooperatiften beklediğini veremeyecek nitelikte olup, fa-

aliyet gösterdikleri kırsal bölgelerin temel ürünlerile ilişkileri de zayıf kalmaktadır.

Bu kooperatiflerin yukarıda kısaca özetlediğimiz mikro bazdaki darboğazlarının yanı sıra, ülke kooperatiflerinin tümünün karşı karşıya kaldıkları temel sorunlardan da etkilendikleri bir gerçektir.

Bu temel sorunlar sistematik olarak aşağıdaki gibi sıralanabilemektedir:

- a. Finansal sorunlar
- b. Örgütlenmeye ilişkin sorunlar
- c. Eğitim sorunu (personel sorunu)
- d. Devlet-kooperatif ilişkileri
- e. Denetim sorunu
- f. Az gelişmişliğin sonucu olan bazı sosyo-
lojik ve psikolojik engeller
- h. Ekonomik ve politik gücün direnmesi
nin getirdiği kısıtlar.

Üst örgütlenme ve bugünkü durum

Ulkemizde halen faaliyetini sürdürmekte olan bu kooperatifler, 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı yasa ile üst örgütlenme olağanına

► Ürkmeylim. Köy-Koop 12
Eylü'lde tasfiye edilmişti.
Oysa köy kalkınma
kooperatiflerinin ülke
ölçüğünde yaygın
kazanmasında da
korkmamak gerekiyor.

kavuşmuşlardır. 1970'li yıllarda önemli gelişmeler kaydeden köy kalkınma kooperatiflerinin, 2476 kooperatifin ortak olduğu 59 il birliği oluşturduğu görülmektedir. Kısa süre sonra da öteki tarımsal amaçlı kooperatiflerin de katılımıyla, 1971 yılında Ankara'da Merkez Birliği'nin (Köp-Koop) kurulduğu ve böylece dikey bütünlüğünün sağlanmış olduğuna tanık olunmaktadır.

Ne yazık ki, tabandan gelen bir oluşum biçiminde demokratik tarzda üst örgütlenmelerini tamamlayan bu kooperatiflerin, en üst örgütün Köp-Koop, 12 Eylül 1980'den sonra yasa dışı kurallara dayanarak tasfiye edilmiştir. Bugün ülkemizde ayakta kalabilmiş tek merkez birliği, devlet gündümünde gelişme kaydetmiş Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRK-KOOP) dir. Bu gerçek ise, 12 Eylül 1980 sonrası hükümetlerinin kooperatifcililiğe ve üst örgütlenmelerine yaklaşım tarzının açık bir kanıtı olma durumundadır.

Ülke ekonomisindeki yeri oldukça önemli olan tarım kesimimizin gerçek potansiyelini harekete geçirmekte en etkin araçlar olma durumundaki kooperatiflerimizin bu işlevlerinden yararlanabilmek için yaylı ve dikey bütünlüklere gerçekleştirmeleri on koşuludur. Bu olgudan hareketle köy kalkınma kooperatifleri, 8 il birliği, yeniden merkez birliği kurmak için, 1163 sayılı yasa yerine geçen 3476 sayılı yasa çerçevesinde, ilgili bankanın nezdinde girişimde bulunmuşlardır. Elde edilebilen bilgiler çerçevesinde, üzürelerken ilgili genel müdürlüğün buriye karşı olumsuz bir yaklaşım içinde olduğu izlenimi edinilmiştir.²⁾

Sonuç

Türk kooperatifçilik hareketi içinde önemli bir yeri olan köy kalkınma kooperatifleri, ülkemizde kurulan ilk çok amaçlı kooperatiflerdir. Bu kooperatifler tabandan başlayan, bağımsız, demokratik kooperatifçilik uygulamasının örneklerini vermişlerdir.

Avrupa Topluluğu'na (AT) katılma çabasındaki bir Türkiye'de demokrasinin temel örgütlerinden kooperatiflerin AT normlarına uygun örgütlenmelerinin sağlanması kaçınılmazdır. Nitekim, 1163 sayılı kooperatifler yasası burası açık bir modeli bünyesinde bulundurmaktadır.

Köy kalkınma kooperatiflerinin ülke ölçüğünde yaygın kazanmasından korkmamak, urkumemek gerekmektedir. Aksine, temel sorunlarının çözümlenmesi, anayasamın kooperatiflerin desteklenmesi ve geliştirilmesi konusunda devlete verdiği bir ödev konusu olarak görülmeliidir. Gerçek bir halk girişimi olan kooperatiflerin örgütlenmeleri yolunun ilk adımı olarak tasfiye edilmiş köy kalkınma kooperatifleri merkez birliğinin yeniden kurulması çabalarına destek vererek açılması akıcı olacaktır.

1) Sinan Vargi, *Cooperative Report*, Ankara 1989, s. 14

2) Ata Ünver, *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Eylül 1989, s. 2

Prato

Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler (IPPNW) örgütü bu kentte de kurulmuş ve bir konferans düzenlenmiş.

Prato, İtalya'nın ortasında, Floransa'ya onbeş km. uzaklıkta, yüzelli bin nüfuslu şirin bir kent. Batısında ormanlık dağla çevrili, doğusunda ova, ortasından dere akıyor. Kentin kale içinde kalan kısmındaki tarihi değerler titizlikle korunuyor, restore ediliyor. Orneğin; kimbilir kaç yüz yıllık kapı, yanısını yırtıldığı halde yine de bir kapının girişini örmeye devam ediyor. Sanki insanlar ve tarihi yapılar sürekli borç alışıveriş içinceğer. Kentin öbür bölümünde alabildiğine modern. Çağımız yakalamış olmanın verdiği kıvançla bir de çağdaş müzesi kurmuşlardır. Orada sanatın bütün dallarının çağdaş yapıtları var. Müziğin bile en moderni şimdide dek duymadığım bir tarza sergiledi. Kentin kültürel zenginliğini yanında ekonomik zenginliği de var.

Kuşkusuz bu yazının amacı Prato'nun tarihi, doğal ve ekonomik zenginliklerini anlatmak değil. Asıl sizlere demokratik zenginliklerini anlatmak istiyorum. Birey ve toplum olarak özgür davranışın insanların özgürlükleri kimseyi rahatsız etmiyor. Akdeniz insanların sıcaklığı yanında inceliğide var. Dünya medeniyetine öncülük eden İtalya, şimdiden de medeniyetin konumması için çaba harciyor. 2. Dünya Savaşı sonrası değişen düşünceler ve kavramlar tüm incelikleri ile bu ülkeye yansıyor. Detanb ve insan mutluluğunu demokratik sosyalizme sağlayabileceklerini çok önceden keşfeden İtalyanlar, insanlığı ve dünyayı korumanın tek yolunun yeryüzündeki tüm nükleer silahları yok etmekten geçtiğine inanarak örgütlenmişler. Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler (IPPNW) Örgütü orada da kurulmuş. İki bin üyesi var. İşte bu IPPNW'nin İtalya sekisi ve İKP'li Prato belediyesi, 13-15 Eylül'de uluslararası bir konferans düzenlediler. Konferansın konusu, "Akdeniz Ülkelerinin ekonomik, politik ve askerî durumu" idi. Konferansa bütün Akdeniz ülkeleri dışında Birleşmiş Milletler'den 6 uzman, ABD'den 2, Sovyetler Birliği'nden 5 kişi katılmışlardı. Toplantıda din adamları da vardı. Bir kardinal, dört papaz ve bir hoca toplantıdan sonuna degen izlediler. Konuşmalanda Lübnan'daki Müslüman-Hristiyan anlaşmasının anlamsızlığını dikkat çektiler. Akdeniz ve dünyaya nükleer silahsız ve adaletli bir başlangıç önerdi. Toplam 57 konuşmacı içinde Türk Hükümeti'ni temsil eden İtalya Büyükelçiğ'in avukatı, Sovyetler Birliği'nden Igor Andropov (Andropov'un oğlu), "ABD Savunma Haberalma Daire Başkanı" James Bush vardı.

Türkiye'nin avukatı yalnızca Kıbrıs konusundaki resmi görüşlerimizi bildirdi. Diğer konuşmacılar ise Akdeniz'in dünyanın en militarıza, yaralı ve yerüstü zenginlikleri açısından en zengin bölgesi olduğunu söylediler. James Bush konuşmasında, "ABD ve SSCB silahsızlanmayı istiyor, o nedenle bu görev başarılı olur. Belki seneye. Kalıcı güvenlik sağlanma yolları aranıyor. ABD bir gün Avrupa ve Akdeniz'e çekilecektir. çekilemelidir" dedi ve ABD'nin bölgede amfibi birlikleri, nükleer denizaltıları ve uçak gemisi, 700 nükleer başlı, 11861 Cruise ve Tom Hawk tüzeleri olduğunu söyledi.

SSCB'den konuşmacılar, kazaya nükleer savastan, nükleer denemelerin yaptığı ekolojik kirlenmeden ve nükleer kazalarından söz ettiler.

Filistin, İsrail ve Lübnan temsilcilerinin kendi sorun-

tarını dile getirmeleri ilgi çekti, ağırlıklı olarak tartışıldı. İsrail'den siyasal bilimler doçenti Edy Kaufman soruların demokratikleşme ile çözülebileceğini söyleyen yorumlarından biriydi. Sık sık Nazım'dan şiirler okuyan Nazareth'in şair belediye başkanı Tawfiq Zayyat, "Dünya kamuoyu Filistinliler'in kafaledilmesine aitti. Ortadoğu'daki başlangıç ancak Filistinliler'in kurtuluşu ile olur" dedi.

Konferansın sonuç bildirisinde; yabancı ülkelerin bölgesinde çekilişesi, yeryüzünden tüm nükleer silahların kaldırılması, uluslararası ilişkilerde sömürünün olmasına ve karşılıklı bağımlılığın eşit koşullarda olması, halkın kendi kaderlerini belirleme hakkına saygı gösterilmesi, az gelişmiş ve gelişmeye olan ülkelerin dış borçlarının silinmesi, Akdeniz'in ölü bir deniz olmaması için büyük özen gösterilmesi, bu konuda yeni anlaşmalar yapılması, Filistin, Lübnan ve Kıbrıs konularında uluslararası konferanslar yapılması istendi.

Belediye-demokratik kitle örgütü işbirliğinin en güzel örneğinin sergilendiği Prato'daki konferansta son olarak ilginç bir çağrı yapıldı: 15-26 Temmuz 1990'da Bologna Üniversitesi "Silahların kontrolü ve silahsızlanma" hakkında, Akdeniz üniversiteleri ve yüksek okulları öğretmenleri için bir yaz okulu açıyor. İsteyenlerin Dr. Roberto Farne, Via Zamponi 34 40126 Bologna-Italy. Tel.: 051-258453, adresine başvurmayı duyuruldu.

TARİHİN İVME KAZANAN TEKERLEĞİ

Reel sosyalizmde inisiyatif "öncü" partilerden ve ortodoks Marksizmden yiğinlara geçiyorsa bu hem sosyalizmin yeni bir devinin kazanması hem de Marksizmin en temel tarihsel varsayımlının doğrulanmasıdır.

Polonya ve Macaristan'dan sonra Demokratik Almanya ve Bulgaristan'da da değişim'in ilk ipuçları gözükmeye başladı. Çekoslovakya ve Romanya'nın da bu değişim sürecine katılacekları, Doğu Avrupa sosyalizminin ortak bir evrimden geçerek yeniden yapılanacağı anlaşılmaktadır.

Her bir sosyalist ülkenin kendi yolunu kendisinin seçmesi ilkesi işleyecek olsa bile, sosyalizmin yeniden yapılanmasında sosyalizmin bir sistem olarak davranışını kaçınılmaz olacaktı. Sosyalizmin bir dünya sistemi olmadığı, tarihsel gelişme üzerinde, Marx'ın öngördüğü anlamda bir hükümetranlığı ulaşamadığı gerçi doğrudur, ama bu aynı sosyalizmin

kendine yarattığı ayrı mekanda ve bir sistem tarzında yapıldığı da doğrudur. Bu bakımdan, Polonya ve Macaristan'da nelerin olup bittiği, Demokratik Almanya ve diğer sosyalist ülkelerde ne tarz gelişmeler olabileceğü, her bir ülke için ayrı ayrı sorulduktan başka real sosyalizmin bütünü için de sorulmalıdır.

Doğu Avrupa'daki gelişmenin belirgin karakteri siyaset olmasına bir de değişimin yukarıdan yaşandığı anlamına gelmektedir. Yukarıdan yaşanan süreçlere bakılarak değişimin niteliğini ve yönünü isabetle saptamanın her zaman kolay olmayacağı besbellidir. Gelişmenin "şartsız" olması bu nedenle doğaldır.

Sorunu global bir çerçeve içinde kavrama ya çalışanların sorabildikleri, henüz bir iki basit şorudan ibarettir. Bu gelişme bu ülkeler için acaba sosyalizmi kurmak için verilmiş kırk yıllık boşuna bir mücadeleden sonra kapitalist Avrupa'ya ve fakat bu kapitalist Avrupa'nın Marksist kökenli sosyaldemokrat varyantına, öylese sosyalist ideolojinin sosyaldemokrat ideolojiden kendini ayırtıldığı

tarih noktasına geri dönüşü mü oluyor? Belki de Doğu Avrupa, emekçilerin kapitalizme dönük bastırılamaz özlemleri nedeniyle ortaya çıkan bir siyasal devrimi, o halde aynı anda, sosyalizmin emekçiler karşısında bozguna uğradığı bir süreci yaşıyor! Acaba hangisi?

Kanımcı bu aşama, bu tarz klasik yaklaşımlarla okunamaz, çünkü sürecin kendisi klasik değil, kendine özgü nitelikler taşıyor. Belki de özgünlüğünün en çarpıcı yanı, siyaset sahnesinin sosyal sahneden çok daha zengin veya fakir olabileceğidir. Başka bir deyişle, siyasette toplumun "sentezini" ya da topluma siyasetin temellerini birebir arayıp bulmanın imkansız olduğu bir dönem söz konusudur. Öyleyse bu aşamada, yukarıdan gelişen bir ekonomik veya siyasal reform hareketinin, toplumun temel pozisyonundan ileriye veya geriye düşmesi, bundan dolayı bugün gerçeli gözüken bir varsayımlı hemen yarın geçersiz hale gelmesi mümkündür.

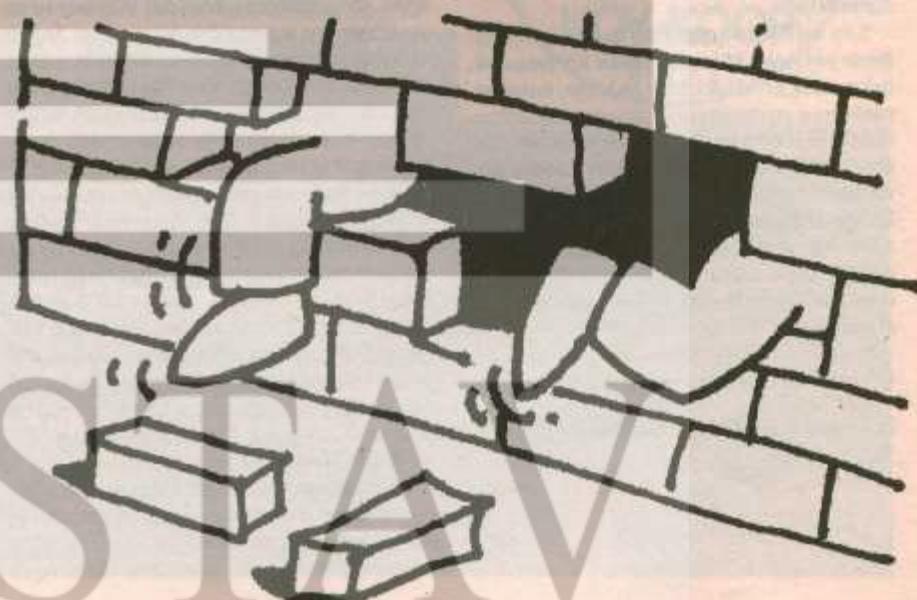
Doğu Avrupa'daki yakın geleceği kestirmeye çalışanların dikkatlerini halkın olarak çevirdikleri nokta, halkınının gelişen inisiyatifidir. Edilgen yiğinların bu ülkelerde bire sahneye çıkmaları ve reel sosyalizme sundukları kırk yıllık onay iptal etmeleri bugünün tek gerecidir. Ama bu sadece bugünün verisidir. Bu veri üzerinden, bundan sonra olacak değişik faktörlerle göre değiş-

sık gelişme varyantlarına girilecektir.

"Tarihin tekerleği ivme kazandı" (Helmut Kohl) ama bu saptama bay Kohl'ün ve "hür dünya ideolojisini" anlamak istediği bağlamda değil, yüzylimizin ortasında kendi geleceklerine elköymekla yeni bir dünya yaratın halkların, şimdi bir kere daha kendi gelecekleri olarak dünyamızın geleceğine el koydukları bağlamında doğrudur. Tarihin tekerleği bu nedenle ivme kazanmıştır ancak bunun nasıl bir gelecek olacağı ve buna kimin karar vereceği henüz açıklık kazanmış değildir. Herkesin kendince bir varsayımlı geliştirmesine imkan tanıyan bugünkü koşullardan, "tarihin çarkının kapitalist demokrasije takılıp kaldığı" bir gelecek çıkarınlar, geleğin böyle şekillenmesi için kapitalizmin bütün olanaklarını ve yöntemlerini kullanmaktan gericiliği durmayacaklardır ve bu çabalar Doğu Avrupa'daki gelişme varyantları üzerinde çok etkili bir faktör-rol oynayacaktır.

Bu etkin faktörü yenilmez bir güçmiş gibi görmek sadece "hür dünya ideolojilerine" münhasır bir eğilim olmayacağındır. Reel sosyalizmi bir kenara, gerçek sosyalizmi de gelişkin kapitalizmden daha gelişkin bir "sosyal kapitalizmin" arkasına, başka bir ifadeyle tarihsel evrim spiralinin bundan sonraki sarmalına birakanlar da "sosyalizm içi yeni bir ideolojik varyant" geliştirmeye çalışacaklar-

Sosyalizm ile kapitalizmin bir kere daha ve 20. yüzyıldan bambaşa koşullarda kapışmalarına tanık olacağımız bir çağ'a giriyoruz.

dir. Eğer yiğinlar bir "sürü" tavriyla ayağa kalkıyor ve kırk yıllık sosyalizmin bütün birikimini reddediyorlarsa, kapitalizmin renkli vitrinlerine ulaşmaktan başka bir amaçları yoksa, yiğinların insiyatifi ve sonsöz hakkını ele geçirdikleri özgün tarihsel durumlar daima kapitalizmin öntünlüğünü açmış ve gene açacaksa, Doğu Avrupa'da kapitalizmin kazanacağı düşününenlere hak vermek gerekecektir.

Halbuki sosyalist düşüncenin, bunca deforsmasyona ve keyfi yorumu uğramış olmasına karşın hâlâ canlı kabullenip her halktarda kendini insandan yana ilan eden özgü, eğer orta yerde insan varsa, iyimser ve umutlu olmamızı anımlı kılmıyor. Reel sosyalizmde insiyatif, "öncü" partilerden ve ortodoks Marksizmden yiğinlara geçiyorsa bu hem sosyalizmin yeni bir devinin kazanması, hem de Marksizmin en temel tarihsel varsayıminin doğrulanmasıdır. Doğu Avrupa'daki gelişmeye damgasını vuracak olan şayet yiğinlar olağanüstü bundan sosyalizmin kazanacağını düşünmemiz için nedenler vardır. Yiğinların reddettiği şey "öncü" partiler ve ortodoks Marksizm de reddedebiliyor, ama aynı zamanda yiğinlara onların kabul ettikleri bir sosyalizm modeli sunabiliyorsa, gelişme varlığı doğal olarak, yiğinların devre dışı kaldıkları bir sosyalizm modelinden, yiğinların sahip çıkarak temellük edecekleri, daha gelişkin ve gerçek bir sosyalizme doğru olacaktır. Öyleyse bu gelişmeler içinde geleceği sosyalizmde yana belirleyeceğ olan faktörlerden biri hareket halindeki yiğinlarsa, en az bu kadar önemli bir diğer faktör de sosyalist düşüncenin ve sosyalizmin kendini yenileme yeteneği olacaktır. Belki de sosyalizmin reel tarihinin en büyük şansı, **İnsanlar** tarafından reddedilmesi ve böylece kendini yenileme gereğini farketmiş olmalıdır.

Doğu Avrupa'da halkın kitleleri sadece hoşnutsuzluk belirtmekte yetinmiyorlar, ortaya bellî belirsiz bazı alternatifler de çıkıyorlar. Ortaya koymaları eğilim sosyalizmin eksik yanlarından birine, demokrasije vurgu yapıyor. Bu vurguyu kapitalizm kurumlaştmak, böylece sosyalizm üzerindeki tarihsel restorasyon iddiasını gerçekleştirmek istiyor; ama o bu aşamada reel sosyalizmi eleştiren yiğinlara değil, onların eleştirisine dayanıyor; yiğinların pozisyonundan yararlanıyor. Halbuki yiğinların vurgusu demokrasiyi gene yiğinlara dayanarak kurumlaştmayı başarabilen bir sosyalizm, sadece kendi insanların değil, büyük bir "çıkış" sancısı yaşıyan insanların da önlünü açacaktır.

Doğu Avrupa'da "yıkılan duvarlar"ın açıldığı mekânda, bir ihtiyal olarak kapitalizmin filizlenmesi belki mümkünüktür fakat aynı mekânda sosyalizm kendisini daha insanı bir düzen olarak yenilemesinin imkanları çoğalmaktadır. Sosyalizm ile kapitalizmin bir kezre daha ve 20. yüzyıldan başta farklı koşullarda karşılaşmalarına tanık olacağımız bir çağ'a giriyoruz. Dikkate değer olan ve böylece bize sosyalizmin parlak geleceğini de tasarıma hakkını veren şey, reel sosyalizmi tartışanların, karşı konulmaz bir yasallılıkla insanlığın geleceğini de tartışıyor olmalarıdır. "Doğu Avrupa Sorunu" bu değilse nedir?

Duvarın iki yakası

Demokratik Almanya yönetimi, yurttaşlarının yurtdışına pasaportsuz çıkışabileceklerini açıklayınca, hafta sonuna rastlayan ilk günlerde 3 milyon kişi F. Almanya'ya girdi. geldi. F. Almanlar'ın kayıtlarına göre 5 bin kişi İltica talebinde bulundu. Böylece, Batı'ya göçmek isteyenlerin Avusturya yolunu kullanmalanın gerek kalmadı. Buna rağmen, birincie D. Alman Avusturya'ya kimlikleriyle gittiler ama bu kez F. Almanya'ya göçetmek için değil, Viyana'daki Avusturya-D. Almanya macını izlemek için.

Bizim basında da yerıldığı gibi, 18 milyon Demokratik Alman yurttaşından yaklaşık 1 milyon kadının önümüzdeki aylarda F. Almanya'ya göçeceklerini tahmin ediyor. F. Alman yetkilileri, göç edecek olanların F. Almanya'da daha iyi olanaklara sahip olamayacaklarını, yer ve iş bakımından sıkıntı çekileceklerini hatırlatarak, D. Almanlar'ın ancak Batı'da iş bulduktan sonra gelmeleri çağında bulunuyorlar. Sürekli 2 milyonu aşkın ıssızın bulunduğu F. Almanya'da, belli ki, Doğu'dan kalifiye işgücü bekleniyor. Batı'ya geçişlerin serbest bırakılmasıyla D. Almanlar'ın F. Almanya'daki işgücü pazarına girmeleri, İltica yoluna başvurmayı gerek kalmadan, Batı'da iş bulup, ev tutup sonra göçetmeye olanak F. Almanya'daki pek çok kişiyi rahatsız ediyor, Batı Almanya'nın ortalaması yurttaşları arasında Doğu'dan geleceklerle karşı pejoratif sözlerle dile getirilen tepkiler doğuyor. Hatta Nazi Almanyası nda yahudiler için kullanılan alışmış birtakım deyimler, ya da Türk aleyhtarlığının küfürleri, bu kez Demokratik Almanlar'a da yönlüyor.

□

Batı'ya geçişler üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmışından sonra en heyecanlı ve en kalabalık günler kuşkusuz ki, Batı Berlin'de yaşandı. 28 yıldır her iki Berlin'i ayıran duvar, bugün artık kapılarından karşılıklı geçişin serbest olduğu bir sınıra dönüştü.

İlk hafta sonu, Batı Berlin caddeleri, birahaneleri, mağazaları Doğu'dan gelen Berlinlilerle doluydu. Berlin'in Champs Elysee'si ünlü Kurfürstendam gece geç valitlere kadar bir miting alanı gibiydı.

Deutsche Bank ve Sparkasse, daha sonra hükümetten tahlil edilmek üzere D. Almanya'dan gelenlere 100'er DM veriyorlardı. Banka şubeleri ve seyyar gişelerin önünde uzun kuyruklar oluşuyordu. Böylece, 100 DM almak için saatlerce kuyrukta beklemey göze alan Doğu Berlinlilerin kimlik cüzdanlarında birisi çıkışta D. Alman sınır görevillerinin, diğeri ise banka memurlarının görevini olmak üzere iki damga bulunuyor.

Berlin'in iki yakası arasında Friedrichstrasse'de birisi yerinde metroyla geçen, diğeri yerinden otobüsle geçen iki sınır kapısı var. Otomobille geçen kapıda Doğu yakası terkedilince Amerikan, Fransız ve İngiliz askerlerinin görev yaptığı "Checkpoint Charlie" adlı kontrol noktasından geçiliyor. İlk geçişler başladığında, Batı yakasındaki bu noktada coğuluğu 16-18 yaşlarındak Alman gençlerinden ve her yaştan Türkler'den olmuş bir kalabalık vardı. İlk pazar gününden sonra bu ilgi dağıldı, sadece Amerikalı ya da Avrupalı turistler Checkpoint Charlie'ye fotoğraf çekmek için uğrar oldular. Ama, ünlu Brandenburg kapısı önündeki duvarın yıkılacağı, buranın da trafik'e ve yayalara açılacağı öğrenince, 100'e yakın televizyon ve basın ajansının araçları ve muhabirleri başta olmak üzere, metruk bir topluluk tabii genel çok sayıda Türk'ün bulunduğu bir topluluk-Brandenburg kapısı önünde ve Batı'da kalan Reichstag binası arkasında nöbet tutmaya başladılar. Batı Berlinli gençler, duvarın üzerindeki DDR'yi birkaç nöbetle uzun uzun sohbetler yapıyorlar, oradaki askerlik koşullarıyla, F. Almanya'daki askerlik ko-

▲ Checkpoint Charlie.
Meraklıların uğradığı yeri oldu.

şularını karşılaştırıyorlar. Brandenburg kapısı önünde, duvannın Batı yakasında genelice bir alan bulunduğu ve kalabalık gece geç valitlere de感恩 eksik olmadığı için, seyyar büfeler kurulmuş. Her ne kadar, bizdeki gibi çok sayıda sucuk-ekmekçi, kokoreççi, lahmacuncu, turşucu ve suyu bulmuyorsa da, gene de, Brandenburg kapısı küçük bir panayır yerini andırıyor.

İlgili gözlemlerimden birisi de duvarın Batı yakasındaki fotoğrafını çeken Almanlara deyin: 28 yıllık bu duvar Batı Berlinliler için fotoğraf çekilecek bir İlginçlık taşımaktan çıkmıştı. Nitekim, fotoğraf çekenler, Doğu Berlinliler'di. Duvannın, doğu cephesini tanıttı, şimdi de batı cephesinden resim çekiyorlardı.

Duvannın öte yakasında ise, mitingler düzenleniyor. Gerek Sosyalist Birlik Partisi'nin gerekse çeşitli muhalif grupları düzenledikleri mitinglerin yanı sıra, sokak forumlarında, kahvehanelerde insanlar tartışıyorlar, düşünülerini ve taleplerini dile getiriyorlar.

Batı Berlin'deki din adamı bir arkadaşının ölümü üzerine Batı ya gelmiş bir profesör, bundan sonra DDR'de ne gibi gelişmelerin olabileceği, yapılacak seçimlerde ne gibi bir sonuç çıkabileceğini sorusunu yanıtlamak için, kendisinin komünist olmadığını açıklamasını yaptıktan sonra, Batı'ya gitmeye geldi, Batı basınının, televizyonlarının "Özgürlik" diye tanıtımalarını içteniz buluyor ve bunu "100 Marklık Özgürlik" diye nitileyerek, kendi ülkesindeki Sosyalist Birlik Partisi'nin (SED) güclü olduğunu, özellikle genç kuşaklar arasında yaygın ve dinamik bir tabana sahip olduğunu, "başka ihtiyaçların" bir an önce gitmeleri gerektiğini söylüyor ve şu ilginç testilini dile getiriyor: "Diger sosyalist ülkelerde durum nasıl, bir şey söyleyemem, fakat bizde partimizin halk üzerinde diktatorluğu yoktur, sadece yaşanmış ve statüko parti yönetiminin parti üzerinde diktatorluğu vardır". Profesör, bu kez daha, kendisinin SED üyesi de, komünist ce olmadığını hatırlatarak, bugünkü dinamiklerin, gelişkin bir sosyalizme yol açacak düzeyde olduğunu, bunun için gerekli sınırlar, teknolojik ve toplumsal kültür baziının DDR'de bulunduğuunu söylüyor.

RESTORASYON

Kapitalizm ve sosyalizm üretici güçler açısından aynı düzlemin niceliklerindeler. Ama bu, sosyalizm alanının ne genişlemesi ne de daralması için bir garantiidir. Geçiş olanakları mevcuttur ancak sadece ekonomi, bu aşamada belirleyici bir öneme sahip değildir.

Cercekleşmesi mimaride çok değerli, toplumsal yaşamda ise çok acı sonuçlara yolacan bir sözcük. Eski binanın ihyası, yüzyıllardan süzülmüş bir hırıkmı ayağa kaldırıp yaşatır, eski sosyal düzenin ihyası ise tarihsel gelişimin bir geri kıvrımına tekabül eder, ileri omanın yenilisi, insanlığın duraklıyasıdır.

Ekim Devrimi'nin ardından Sovyetler Birliği iki kez restorasyon tehlikesini yaşadı. 1918- 21 arasında içerde karşı devrimciler, emperyalist ülkelerin askeri birlikleri, Karadeniz'de, Baltık'ta, Kuzey Denizi'nde Ingiliz, Fransız savaş gemileri... 1939-45 döneminde

bir saldırı daha. Bu kez yalnızca dışardan, Nazi Almanyası'ndan,

Yaşadığımız günlerde bir karşı devrimci ayaklanma söz-konusu değil. Emperyalist askeri müdahale de yok. Sosyalizmin 70 ve 45 yıllık deneyimleri ekonomide tıkanmalarla, geniş kitlelerde toplumsal gelişime karşı kayıtsızlıkla, milliyetçi kırıldanmalarla, iktidardaki partilerin yoğun bir biçimde yaşadığı yönetim buhranlarıyla karşı karşıya...

Polonya Birleşik İşçi Partisi artık hükümetin azınlık kanadını oluşturuyor. Macaristan Sosyalist Partisi, iktidar tekelinden vazgeçmeye hazırla-

lamıyor ve bunu yaparken iktidarnın bir parçasını elinde tutmak için kendi kendini ameliyat ediyor. Büyük kitle gösterileri birbirini izliyor, alışlagelen yönetim biçimleri ardarda terkediliyor, partiler halkın kopan bağlarını yeniden kurmaya çalışıyor.

İşte bu ortam, restorasyon tehlikesi üzerinde durmayı yeniden aktuel hale getiriyor. Bu hayatı konuya ülkemizde önem verenlerden biri de Ahmet Kaçmaz.

Kaçmaz restorasyon *ihtimalini Görüş*'ün Ekim 1989 sayısında "Sosyalizme İlerleyen Sürecin Garantileri" başlığı altında incelemis ve şu tesbitler yapmıştır:

► Varolun sosyalist uygulamalarda, ne üretici güçlerin gelişkinlik seviyesi ne de üretim ilişkileri geriye dönüşe karşı bir garanti olmaktadır.

► Üretici güçlerin gelişkinlik seviyesinin ve mevcut üretim ilişkilerinin bir garanti teşkil etmemesi "kapitalizme geri dönülmeli kaçınılmazdır" anumptionu gelmemektedir. Geri dönüş bir *ihtimalidir*.

► Bu ihtimali ortadan kaldırmanın çaresi üstyapı kategorilerinde ve en başta da siyasette yanı "insanların sosyalizmi istemeleri ve ne bahasına olursa olsun sosyalizmin yerleştirilip geliştirilmesi için kararlı bir şekilde direnmeleri" nde yatkınlıkta.

Bu tesbitlerin ilkine ve sonuncusuna bir dileyceğim yok. Ben daha çok ikincisini tartışacağım ve *ihtimale* ne kadar *ihtimal* verilmesi gerektiği konusundaki farklı düşüncelerimi dile getireceğim.

Ama daha önce Kaçmaz'ın birinci tesbitini biraz açmak istiyorum. Yazısının giriş bölümünde feudalite-kapitalizm açısından geri dönüş sorununu incleyen Kaçmaz "erisilmiş olan ekonomik tecrübe" geri dönüşe engel olduğu sonucuna varıyordu. Gerçekten de feudal düzen üzerinden işgünün metalaşması, meta üretiminin üretimin esas karakteri haline gelmesi sosyo-ekonomik yapıda öylesine köklü bir değişiklik yaratır ki bu noktaya ulaşıldıktan sonra üretici güçlerin gelişkinlik düzeyi, geriye dönüşü imkansız hale getirir. Feodal düzenin üretici güçler bakımından uğradığı bu transformasyon belki bir olgunluk derecesinde sınıf egemenliği düzleminde de bir transformasyona yolaçar, burjuva devrimiyle feodalitenin siyaset yükü tamamlanır. İktidardan uzaklaştırılan aristokrasi kaybetliğini kazanmak amacıyla camii dışına takar, siyasal düzlemede gel-gitler olsa da, hatta kırallık yeniden ihya edilse de bu siyasal düzlemede kendi mütekabilini üretim ilişkileri düzleminde yeniden yaratamaz. Restorasyonun restorasyonu kaçınılmazdır, yeni ve üstün üretim ilişkilerine tekabül eden üstyapı, tekrar ve pekişerek kurulur.

İşte soru tam bu noktada sorulmaktadır. Sosyalist ülkelerde, esas olarak Sovyetler Birliği'nde üretici güçler o gelişkin aşamaya ulaşmışlardır ki bundan böyle bu üretici güçlerle kapitalist üretimi yapmak imkansız hale gelsin? Siyasal düzlemede de bir burjuva sınıf egemenliği söz konusu olamasın?

Süphesiz sosyalist ülkelerdeki üretici güçlerle "Bati"nın üretici güçleri arasında feudalite ile kapitalizm arasındaki gibi bir nitelik, bir düzlemlerdeki farklı yok. Feodalitede üretim

canlı enerjiye (hayvan ve insanın adalesine) rüzgarla ve suya dayanıyordu, kapitalizmin üretici güçleri ise esas olarak buharın itici gücüne. Oysa günümüzde kapitalizm de sosyalizm de aynı tip enerjileri kullanıyor; karbon esaslı yakıtlar, nükleer enerji, güneş enerjisi, elektrik enerjisi... Kullanılan araçlar, üretimin uygulayımı bilimi, yani teknoloji ve üretim gücüne dönüştürülmüş bilim her iki sistemde de aynı nitelikin, aynı düzlemin sınırları içinde farklılaşıyorlar. Bu farklılaşma emek üretkenliğinde de bir fark yaratıyor. Söz konusu fark kapitalizm lehine ve yapılan hesaplara göre kapitalizm onbeş yıl kadar önde. Sovyetler Birliği'ndeki emek üretkenliğinin 2000 yılında kapitalizmin 1985'teki düzeyine varabileceği hesaplanmıştır.

Eğer kapitalizmle sosyalizmin yanına varıldığı bir dünyada sınıfsız toplumun nitelikçe üstün üretimi güçlerine ulaşabilseydik, o zaman bizzat bu nitelikçe üstün düzeyin geri dönüşü imkansızlaştırdığını söyleyebilirdik. Ama bu olanaksız olduğuna göre farklı sosyal sistemlerde olsalarına rağmen aynı düzlemede bulunan üretici güçlerden, geri dönüşü önleyecek bir garanti beklememiz zaten mümkün değil. Ancak şu söyleylenebilir, eğer sosyalizm üretici güçlerdeki gelişme temposunu kapitalizmden daha geri bir düzeye gerçekeleştirir ve bir süre sonra iki sistemin üretim güçleri farklı düzlemlerde gerçekleştirse sözgelimi sosyalist ülkeler sanayi toplumu aşamasında kalırken kapitalist ülkeler bilgi toplumu aşamasına çıkarsa üretici güçler arasındaki bu nitelik farkı, garanti, restorasyon neden olur. Şu anda ise ne kapitalist sistemin tamamıyla bilgi toplumu nitelidine ulaştığı söylenebilir ne de sosyalist ülkelerin bilgi-işlem, enformatik ve siber netik alanlarında tamamen yaya kaldı. Demek ki geriye dönüştürülemez kılacak bir üstünlüğe kapitalizm sahip değil. Şöyle özettreyebilirim:

► Ancak gelişkin sınıfsız toplumun üretici güçleriyle kapitalizm "yapılması" olanaksızdır. Kapitalizmle sosyalizmin yanına varıldığı bir dünyada,ambaşka enerji kaynaklarına, tamamen farklı makinalara ve teknolojiye veambaşka bir insana dayanacak olan gelişkin sınıfsız topluma varılamayacaktır. O halde günümüz dünyasından, kapitalizme geri dönüşü bırakacak bir üretici güçler seviyesi beklemek mümkün değildir.

► Bugün gerçek kapitalizm, gerek sosyalizm esas olarak aynı düzlemede bulunan üretici güçlerle sahiptir. Bu yüzden de siyasal egemenliğin değişmesi durumunda aynı düzlemedeki üretici güçlerle, egemen olan sınıf arasında

esasta bir çelişki olmayacağı.

► Kapitalizmin ve sosyalizmin üretici güçler açısından aynı düzlemin niceliklerinde bulunuyor olmaları sosyalizm alamının ne genişlemesi için, ne de daralması için bir garanti oluşturmamaktadır.

► Böylece geçiş olanakları kategorik olarak mevcuttur ancak üretici güçlerdeki ıstırılık farkı, yani sadece ekonomi, bu aşamada belirleyici kertede bir öneme sahip değildir, görürün gelecekte de olmayacağı.

Şimdi tartışmak istediğim esas yere geliyorum. Geri dönüş ihtimaline ne kadar ihtiyacım var mı? Kaçmaz, bu ihtiyalî mülkiyet ilişkileri alanında kalan gelişmeleri değerlendirecek inceliyor. Ve yerinde bulduğum başlangıç tesbitleri yapıyor. Bazi halk demokrasilerinde sınırlı bir ücretli emek istihdamına izin verilmesinin ekonominin geneline kıyasla fazla bir ağırlığa sahip olmaması; modern üretim temelini sanayi oluşturduğu için tarımda uygulanması planlanan yöntemlerin etkilerinin tali kalacağı; kapitalist ülkelerde üretimin eriştiği toplumsallaşma düzeyinin sosyalist ülkelerden hiç de geri kalmadığı yanı üretimin asrı toplumsallaşmasına rağmen üretim araçlarının özel mülkiyetinin sürebiliyor olması ve sonuç olarak sosyalist ülkelerdeki üretim araçlarının yeniden özel mülkiyete geçmesinin **nazari planda ihtimal dışı olmadığı**; üretim araçlarının özel mülkiyete geri dönmemesinin başlıca garantisini, onların mülkiyetinin sadece hukuki değil, fiilen emekçi halkın elinde bulunması olduğu ve bu noktada tüm sosyalist uygulamaların son derece handikaplı olduğu bu yerinde tesbitleri oluşturuyor.

Bir olgunun **nazari planda** gerçekleşme olanağının bulunup bulunmadığı tesbiti elbette tek başına bir anlam ifade etmiyor. Bu olgunun **pratik planda** gerçekleştirilebilir olup olmadığı, ancak somut güçler temelinde bir analizle saptayabiliriz. Kaçmaz'ın analizlerinde hangi somut güçlerin böyle bir **pratik gerçeklemenin taşıyıcıları olabileceğine** yer veriliyor. Bunlar da tartışmalı olmakla birlikte, bu **gerçekleşmeye** hangi somut güçlerin ve süreçlerin engel olabileceği üzerinde ise yeterince durulmuyor.

Örneğin Kaçmaz, yeni uygulamalarda pazar ekonomisi kategorilerine bir hayli ağırlık tanıdığını, pazar ekonominin önemli kategorilerinden birinin "**teşebbüs ruhu**" olduğunu, oysa girişimcilikte temayül edenlerin, bir süreç boyunca toplumda da imtiyazlı hale gelmeleri ihtiyalî bulunduğu söyleiyor. Hemen ardından da kâr esasına göre çalışan tek tek işletmelerin "herkese emeği kadar" ilkesini aşındıracağını, "**ekstra artı değer**" elde eden bir kısım işletmelerin, diğer çalışanlar aleynine, yaratılan toplumsal gelirden emek dışı paylar almaları sonucunu vereceğini ve hepsinden önemlisi işletmelerin başta "**müteşebbisleriyle**" parti yöneticileri arasında bir seri faktör sonucunda bir rezonans durumunun ortaya çıkabileceğini ifade ediyor. Eğer böyle olursa gerçekten de Kaçmaz'ın dediği gibi "**burjuva... sınıfa ait karakteristiklerin bir bölümün sahibi, yönetimde ve ekonominde imtiyazlı bir zümrenin varlığında sosyalist üretim ilişkilerinin yürürlükte olduğunu söylemek.... inandırıcı olmayacağı**".

Gerçekten de işçilerin kendi çalışıkları fab-

rıkayı,larında kuracakları bir kooperatif işletmeleri, kamuya ait üretim aracını kullanmak için kamuya bir kira ödemeleri, üretimi elbirliğiyle kotarıp, piyasada diğer kooperatillerle rekabet etmeleri bir **teşebbüs ruhunun** ortayamasına yol açabilir. Zaten hedeflenen biraz da budur. Bence de sosyalist toplum işletmelerinin bu ruha ihtiyacı vardır. Ama bu ruhun, kapitalist devlet ve kapitalist ilişkiler çerçevesindeki müteşebbis ruhla bir ve aynı şeyi ifade edeceğini kim söyleyebilir? Sosyalist devletin piyasa tamamen vazgeçmesinin söz konusu olmadığı, gerek tüketicinin, gerek çalışan insanın korunmasını sağlayan yasaların, örgütlerin mevcudiyeti, "**girişimcinin**" üretim aracı üzerindeki sahipliğinden dolayı değil de, kooperatif üyesi işçiler tarafından seçildiği ve denetlendiği için varolabildiği ve tüm bu **tekil kooperatiflerin** üzerinde halk örgütleri Sovyetler'in, Partinin ideolojik öncülüğünün oluşturduğu bir irade bulunduğu gözönüne alınınca "**bu ruhun bir başka ruh**" olacağı çok açık değil mi?

İleri teknoloji uyguladığı için bir malın toplumsal olarak gerekli emek zamanından daha düşük bir emek zamanı kullanarak üretmesini sağlayan fabrika kooperatif, evet bir "**ekstra artı değer**" elde edecektir. Başka fabrika kooperatifleri aynı teknolojiyi kullanıp toplumsal emek zamanı ile söz konusu fabrikalar ulaştığı emek zamanı arasındaki farkı ortadan kaldırıncaya kadar fabrika bu ekstrayı elde edecek, daha sonra aynı halka yeniden olusacaktır. Böylece malların üretilmesi için gerekli emek zamanı azalacak bu da toplumun ve sosyalizmin çökmeceğini olacak. Fabrika kooperatifinin elde ettiği "**ekstra artı değer**" ise yine sosyalist ülkenin vergi yasalarıyla, üretim araçlarının kiralanmasına ilişkin hükümlerle, sendikaların gelir dağılımının bozulmasına karşı yükselticegi tepkilerle dengelenebilecektir.

İşte ancak böyle dengelenmiş bir süreç Kaçmaz'ın şart gördüğü sonucu varlığını sağlayabiliyor: "**İşletmedeki mülkiyetin kolektif olduğu kadar sosyalist nitelikli olabilmesi için orada çalışanların işletmenin sahipliği ile sosyalist düzenin sahiplliğini uyumluşturmaları.**"

Yine böyle bir süreçte fabrika kooperatiflerinin başında, sanki üretim aracının sahibi bir kapitalist gibi, aynı müteşebbis ruhlu emanların kalması mümkün değildir. Çünkü çok başarılı bir fabrika yöneticisinin oğlu, fabrikaların sahibi olmadığı için, babasının yerini alamayacaktır. Bu müteşebbis ruhlu insanlar bir "**simi**" teşkil edemeyecektir. Üstelik sosyalist demokrasının gelişmesiyle birlikte bu "**müteşebbislerin**" toplumla uyumu ve onun nihai hedeflerini paylaşan insanlar olmaları kaçınılmazdır. Çünkü toplum, kendi hedefleriyle uyumu "**müteşebbisler**" bulmakta sıkıntılı çekmeyecektir.

Bu başarılı müteşebbislerin asalak bir zümrə olmasını engellecek pek çok faktör sayılabilir. Ben yukarıdakilerle yetinmıyorum. Ama bu kadaryla bile, oyunlara parti yöneticileri arasında bir rezonansın ortaya çıkabileceğini şeklindeki endişenin abartılı olduğunu gösterebiliyorum kâsihendim. İşin parti tarafı hakkında elbette söylemeyecek şeyler daha az degildir. Monoitik olmayan bir parti, sadece ideolojik öncülüğünü hedefleyen ve yönetim alamından çekilmeye başlayan bir

partidir söz konusu olan. Sovyet seçimlerinde partisiz adaylarla yarışmak zorunda olan bireylere dayanan bir partidir bu. Parti, ya halkın sağlam bağlar kurabilecek ve bu sayede ideolojik öncülüğünü sadece hegemonik araçlarla gerçekleştirebilecek ya da ipin ucunu kaçıracaktır. Böyle bir partinin toplumun gelişme dinamiklerini doğrultusunda kadrolarını hızla yenileyebilen bir parti olması kaçınılmazdır. Öncülük anayasal bir hükümetle garanti altında olmayacağı. Anayasal garanti türlerin halkın demokrasilerinin partilerini müttedir kılmaya yetmediği görülmüştür. Öncülüğü her gün yeniden üretmek, yeniden hak etmek gerekmektedir. Yöneticiliğin iki dönemle sınırlı olduğu da gözönüne alınırsa "**müteşebbislerle**" sürekli olarak rezonansa gelebilecek **kast biçiminde kâlicâşmış parti yöneticilerinin varolamayacağı** görülebilir sanıyorum.

Bir de işin şu yönünden bakalım: Tüm devrimlerin hemen ardından büyük üretim araçları kamuflaştırılmıştır. Halk demokrasilerinde 45, SSCB'de 72 yıldır bu kamu mülkiyeti geliştirilip büyütülmüştür. Günümüzün sosyalist ülkelerde büyük kitleler değişim istemekle birlikte özlemlerini kapitalizm olarak, emek gücünün meraştırılması isteği olarak, üretim araçlarının kişilere devri talebi olarak dile getirmemektedirler. Sosyalist ülkelerde karşı devrim gibi ani bir alt üst olus beklenmediğine göre, birlikte kamu mülkiyetinin özelleştirilmesinin altından hangi "**babayığıt**" kalkabilecektir? Eğer -ani bir geriye sıçrama anlamında- bir karşı devrim söz konusu olsaydı, toplumsal mülkiyeti, anında bireysel mülkiyete geri çevirebilirdi. Ama bunun tarihsel treni kaçmıştır, eski egemen sınıflar artık mevcut degiller. Günümüzde kamu mülkiyeti ise, onlardan kamuflaştırılanlarla kıyaslanmayıacak kadar büyük. Demek ki söz konusu olabilecek olan, yeni bir egemen sınıflının yavaş yavaş târemesidir. Hiçbir sosyalist ülkede, varolan devasa toplumsal mülkiyeti, özel mülki haline getirebilecek bir "**yenî**" sınıf bugünden yarına türeyemez. O halde olsa olsa bir restorasyon sürecinden söz edebiliriz, bir restoratif "**sıçrama**" dan değil.

Şimdi de soru şudur: Bazi "**eski**" halk demokrasilerini **bir kenara bırakıksak** bile bundan 70 yıl önce kapitalizmin, siyasal ve gidecek toplumsal olarak ilga edilisini yaşamış bir ülkenin insanları ve esas olarak işçiler bu restoratif süreçte direnmeyecekler midir?

Gördüğün gibi ben, geri dönüş ihtimaline Kaçmaz kadar **ihtimal vermiyorum**, bu ihtimale ıvme verecek faktörlerden çok, onu durduracak faktörleri öne çıkarıyorum.

Kaçmaz'ı ve beni yakından tanıyanlar, onun gerçekçi bir insan, benim ise "**ıflah olmaz bir iyimser**" olduğunu iyi bilirler. Umarım ki bu sefer, ben gerçekçiyimdir de Kaçmaz kötümser olsun.

Eğer pratik kamıtlarsa konuya ilişkin bu rol değişimine en çok sevinecek olan da o olur. ■

70 yıl önce kapitalizmin siyasal ve giderek toplumsal olarak ilga edilisini yaşamış bir ülkenin insanları ve esas olarak işçiler bu restoratif süreçte direnmeyecekler mi?

SOSYALİZME EVRİLİŞ...

Sosyalizmi inşa ederken binbir çeşit zorlukla karşılaşmayı göze almak ve dünyamızın sosyalizme evrilmesine karınca kararınca katkıda bulunmak...

İşte dünyayı değiştirmenin yolu!

Görüş'ün Ekim 89 sayısında "Sosyalizme İlerleyen Sürecin Garantileri" başlığı altında yazılan yazımın konunun bir de dış dinamik - ya da dünya dinamiği - açısından tartışılmazı gerektiği söylemiştim. Bu yazıda bu vaadimi yerine getirmeye çalışacağım.

Bazı formüllerimiz vardır, pek benimsenmişsizdir; onun için de, muhakeme yürütürken

böylesi "tartılmaz" postülalardan hareket etmek bize rathatlık verir. Buntardan pek bilinen birisi de "dış dinamikle kıyasla iç dinamığın esas belirleyici olduğu"dur. Ben bu "formülün" doğruluğundan kuşkuluyum. Bu belirlemenin altında yatan saik kanımcası şu: "Devrim ihraç edilemez!" Arma buradaki "edilemez" kelimesi bence "edilmemeli" kelimesinin yerine ikame edilmiş. Çünkü tarihe bakıyoruz, devrimler pekâlâ ihraç edilebiliyor. Yani "ic dinamığın esas olduğu" formülü, bir gerçeği

ifade etmekten çok etik-moral bir düstur maaşıyinde. Demeye getiriyor ki, "ey devrimciler, sosyalistler vb. kendi ülkenizdeki işinizden en başta sorumlu olanlar sizlersiniz, başkalarından medet ummayın!" Formül sadecce bu maksatla kullanıldığından buna ben de katılırım. Arma enternasyonalist dayanışmayı da gözardı etmeden. Orneğin İspanya İç Savaşı sırasında Franko'ya karşı Enternasyonal Tugayları'nın Cumhuriyetçilerle gerçekleştirdiği dayanışma göğüsümüzü kabartan bir olaydır. Çünkü faraza Franko yenilgiye uğratılsayıdı ve Halk Cephesi'nin seçimleri kazanmasıyla başlayan süreç sosyalizme doğru ilerleme imkânına kavuşsaydı devrim bir olçüde ihraç edilmiş olacaktı. Ve bu farazi ihtiyal gerçekleşseydi samur hıçkırımız gocunmayıacaktı.

Halk Cephesi içinde sosyalizmi hedefleyen güçlerin zaten başı çektiği, Franko'nun Alman ve İtalyan faşizminden gördüğü büyük desteğe karşı enternasyonalist dayanışmanın sonuna kadar haklı olduğu türünden gerekçelerle İspanya örneğinin iyi seçilmemiş oldu-

ğu öne sürülebilir. Ancak burada bile, aksi yönde de olsa bir dış etken (Franko'nun aldığı yardım) belirleyici rol oynamış gözükmektedir. Bu nedenle ben "kendi işimizi kendimiz görmeliyiz" ikazı dışında, iç ve dış dinamiklere ilişkin formülün, özellikle analizlerde kullanılmasının yanılıltıcı olacağı kanısındayım. Hete günümüzün küçülen dünyasında neyin ne kadar iç dinamik, neyin ne kadar dış dinamik olduğunu belirlemek hiç de kolay olmuyor. Örneğin devasa transnasional şirketlerin varlığında tek tek ülkelerdeki finans-kapital zümrelerin politikalarının iç ve dış dinamikler açısından değerlendirilmesi bir hayatı karmaşık bir problem olsa gerek.

Ayrıca tartışmaka olduğum, kapitalizmden sosyalizme geçiş süreci açısından iç dinamikle dış dinamik ilişkisinin bir başka özelliği var. Sosyalizm bir dünya sistemi. Onun için de geçiş süreci tüm dünyayı ilgilendiriyor. Bu nedenle tek tek ülkeler - ya da ülkeler blogusuzkonusu olduğunda dış kategoride sayılan dinamikler, sosyalizmin dünya boyutundaki serüveninde bir bakıma işselleşiyorlar. Dolayısıyla hangi dinamığın esas belirleyici olduğu bu açıdan da bize bir kolaylık sağlayamıyor.

Bütün bunlara rağmen basitlik uğruna sosyalizme ilerleyen süreci dış dinamikler açısından incelemeye çalışacağım. Yaptığım "girişgâh" in diyeceklerimin, demek istediğim gibi algılamalarına yardımcı olacağımı umuyorum.

Başlayalım Ekim Devrimi'nden. Ekim Devrimi'nde belirleyici faktörün Çarlık Rusyasının iç dinamikleri olduğunu iddia etmek sanırım pek inandırıcı olmaz. Devrimi, Bolşevikler'in başını çektiği Rus işçi, köylü ve asker Sovyetlerinin gerçekleştirmiş olmaları, iç dinamığın esas olduğunu kanıt söylemeyeceğim. Devrim'in bunlar sayesinde gerçekleştiği, bunlar olmassa devrimden de söz edilemeyeceği tartışmayı absürdeleştirir. Çünkü iç veya dış dinamikler verili toplumsal şartlar temelinde değerlendirilmek zorundadır. Bu esas alındığında kolayca iddia edilebilir ki, o günlerde dünyadaki olağanüstü değişiklikler olmasaçdı Çarlık Rusyasının iç dinamığı ile Ekim Devrimi'ne erişmek bir hayalden öteye gidemezdi. Benzeri şekilde ilk işçi-köylü devletinin ölüm kalm savaşımı atlatması da yine dünyadan o günde şartları sayesinde mümkün olabilirdi. Birinci Dünya Savaşı'nın halklarda yarattığı bezginlik, savaşa duyulan nefret, öte yandan Devrim'in tüm dünyada uyandırdığı sevgi ve yeni bir toplumun yaratılmakta olduğu inancı emperyalist ülkelerin saldırısının karşısında ilk işçi-köylü devletinin hayatı kalabilmesini mümkün kıladı. Aksi halde sonuç

Paris Komünü'ndekinden farklı olmayıabilirdi.

Kanımcı, sonrasında da, yani SSCB'de deenen sosyalist uygulamanın ilerleme sürecinde de dış faktörler belirleyici kerte rol oynadı. Emperyalistlerin nihaî aşamasına gelmiş olan kapitalizmin dünya çapında yaşaması olduğu kritik atlatamayacağı ve emperyalist zincirin en zayıf halklarından kırılmasıyla bir seri ülkede kapitalizmin sosyalist devrimlerle çıktıığına uğrayacağı beklenisi gerçekleşmemiş ve sosyalizme giden yolun emperyalist kuşatma altında, hem de sanayii geri bir tarım ülkesinde tek ülkede döşenmesi zorluluğuyla karşı karşıya kalılmıştı. Bu dünyadan kapitalizmden sosyalizme geçişine ilişkin öngörlüler açısından olağanüstü bir durumdu. Ama ne yapalım ki önceden kesin hesapları belirlenmeyecek kadar değişken içeren, alabildiğince karmaşık bir dokuya sahip tarihin ilerleyişi böyle tecelli etmişti. Bu durumda ilk sosyalist uygulamada da olağanlıklar kaçınılmazdı.

Orneğin, teoriye göre sosyalist kuruluşun ilerlemesiyle birlikte devletin öneminin ve etkinliğinin azalması söz konusuysu. Oysa SSCB'de bunun tam tersi oldu. SSCB emperyalist kuşatma altında olmasayı, bir başka deyişle Marksistlerin Ekim Devrimi öncesindeki tahmİNleri gerçekleşip Avrupa'nın agrılık bölümünde kapitalizme son verilmiş olmayı, milis, gizli servis, Kızılordu, çalışma kampları vb. devlet kuruluşları giderek güçleneceklerine herhalde etkinliklerinden kaybedeceklerdi. Ancak güçlü bir dış destek imkanıyla gerçekleştirebilecek karşı devrim kabusunun ürettiği ve farklı görüşleri saf dışı etmenin enkestirme bahanesi haline gelen "karşı devrimci", "komplotçı", "emperyalist ajan" vb. suçlamalar inandırıcı olmayacağı için iktidarı çok dar bir çevrenin elinde toplaması son derece zorlaşacaktır. Bunlara sosyalist ülkeler arasındaki dayanışmanın SSCB'ye sağlayacağı imkânlar da eklenince sosyalist demokrasının yerlesip köleleşmesi ve gelişmesi için elverişli bir zemin oluşacaktır. Böylece sosyalizmin inşasında hayatı oneme sahip "kitle inisiyatifi" - ki günümüzde sosyalist dünyada olup bitenin verdiği başlıca ders kanımcı budur - yaratıcı bir şekilde devreye sokulmuş olacak, en önemlisini bu yoldan düzene bizzat sahiplenmiş bireylerden oluşmuş bir topluma ulaşabilecekti.

Billyorum bütün bunlar speküasyon. Bunu bilerek yapıyorum; surfü dünya sistemi olarak dünyamıza damgasını vuran ve onu küçültlenen kapitalizmin başında tek tek ülkeler açısından dış dinamiklerin nasıl tayin edici rol oynadıklarına dikkat çekmek için...

Bugün Demokratik Almanya'da olup bitenlerden sonra "Almanya'nın doğusundaki sosyalizm uygulamasında dış dinamik belirleyici rol oynadı da ne oldu?" diye sorulabilir.

Dış dinamik, sosyalizmin tek ülkede olmaktan çıkararak çok ülkelere bir "dünya sistemi" haline gelmesinde de belirleyici işlev görür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın batısında kapitalizm daha gelişirken, doğusunda sosyalizme geçilmesinin esas nedeni herhalde iç dinamik değildi. Evet, ABD faktörü olmasaydı B. Avrupa ülkeleri de kuşkusuz değişik bir süreçten geçecekti, ama Yugoslavya hariç Doğu'nun sosyalistleşmesinde SSCB herhalde tayin edici rol oynadı. Dış dinamının gücünü en çarpıcı bir şekilde ortaya koyan sanırı "iki Almanya" örneğidir. Almanya'nın batısı kapitalist kalırken doğusunda sosyalizme geçilmesinin esas sahki herhalde iç dinamik değildi.

Bugün ADC'de olup bitenlerden sonra "Almanya'nın doğusundaki sosyalizm uygulamasında dış dinamik belirleyici rol oynadı da ne oldu?" diye sorulabilir. Datası bu olayın, dış dinamının yetersizliğini ve iç dinamının esas olduğunu kanıtladığı, ADC'de sosyalizm için gerekli toplumsal onşartlar yetersizken dış dinamikle yapılan zorlamanın tutmadığı ileri sürülebilir. İlk bakışta haklı gibi gözükene bu tür değerlendirmeler olup bitenleri kavramamıza yetmez. Bugün ADC'nin geçirdiği süreç dünyada sosyalizmin yaşadığı bunalımdan bağımsız ele alınamaz. Sosyalizmin krizinin temelinde ise bana göre kapitalizmin dünya sistemi olarak ağır basmaktadır devam etmesi ve büyütülenen dünyada kapitalist kuşatma altında, kapitalist dünyadan bağımsız, kendi içinde yeterli ve sonuna kadar geliştirilmesi mümkün bir sosyalizmin imkansızlığı yatkınlıdır. Yani bugün ADC'de olup bitenler, diğer sosyalist ülkelerdekine benzer şekilde ülkenin iç dinamiginden çok genel olarak sosyalizmin global capitaki iç dinamigi ve onu da kuşatan kapitalist dünyadan yansiyan dış dinamik ile açıklamak sanırı daha inandırıcı olur.

Bu durumda ben dünyamıza tepeden, bir başka deyişle dışardan, adet bir "Meraklı" gibi bakılmamasında yarar bulunduğu kamışındayım. Ülke sınırlarına bakılmaksızın dünyayı bir bütün olarak kavramaya çalışıyorum. Görüğüm: Kapitalist ilişkilerin egemen olduğu bir dünya. Üretim genel olarak üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanıyor. Ancak yer yer bunun istisnaları var. Buralarda üretim araçlarının tamamı ya da bir bölümü özel mülk olmaktadır çıkarılmış ve kamu mülkü haline getirilmiş, üretimin sosyalist temele oturtulması için çeşitli denemeler yapılmıyor. Bu denemelerde başarısızlığından da oluyor, başarısız kalındığı da... Başarılar sosyalizmin kapitalizme üstünligini pratikte kanıtlıyor. Ancak henüz başarılar ağır basmaktadır bir hayli uzak; çünkü özel mülkiyetten çıkarılan üretim araçları bizzat onları kullanan bireylerin büyük çoğunluğu tarafından henüz sahiplenmemiş, sosyalist düzen çalışanların çoğunluğunda benimsenmiş olmaktan uzak. Bunda, hem sosyalist uygulamalarda kitlenin yaratıcı ve yapıcı enerjisini yeterince seferber edilmemiş olmasının, dolayısıyla içinde yaşadığı toplumu hakkıyla algılayıp onu daha yetkinleştirerek yeniden üretmeyi esas bilen sosyalist insanın yetişmesinde bir hayli yaya kalımı olmasına, ama esas olarak ileri bilim ve teknoloji ile donanmış kapitalizmin, kendi bağında boy veren sosyalizme pek çok bakımından ağır basmasının rolü var.

Biliyoruz, Marx'a göre bir toplumsal devrimde önce altyapı değişikliği uğrar, yanı eskiyen ve üretici güçlerin gelişmesine dayanamayan üretim ilişkileri yerini yeniseine bırakır, bunu **slyaset dahil** üst yapıdaki devrimci değişiklikler izler. Yine biliyoruz, bu tâm sosyalist devrim için, kapitalist üretim ilişkilerinin varlığında, üretim araçlarının kolektif mülkiyetine dayanan sosyalist üretimin gerçekleşmesinin imkansız olacağı gereçesiyle "revize" edilmiş ve sosyalist devrimde, siyasi devrime **tayin edici öncelik** tanınmıştır. Ben tek tek ülkeler için gecerli olabilecek bu "revizyon" -a -ki şimdide kadarki dünya devrimci pratiği buna uygun düşüyor- dünyamızın bütünü söz konusu olduğunda gerek olmadığı, bir dünya sistemi olarak kapitalizmin yerini sosyalizme bırakmasında Marx'ın klasik toplumsal devrim tasvirinin geçerli olduğu kanınlıdır. Dünyamız bir bütün. Buna kapitalizm damgasını vurmuş. Ancak kapitalizmin keskinleşen iç çelişkileri sosyalizmi gündeme getirmiştir. Sosyalizmin güçleri dünyamın kapitalizmde sosyalizme geçmesi için mücadele veriyorlar. Bunu hem dünya çapında yürütüyolar, hem de tek tek ülkelerde. Ve şartlar olgunalığı ölçüde tek tek ülkelerde siyasi devrimi gerçekleştirip sosyalist inşaya geçiriyorlar. Böylece kapitalist dünyamızın başında sosyalist üretimin örgütlenebilmesi mümkün oluyor. Dünyaya bir bütün olarak bakıldığından Marx'in toplumsal devrim kuramı aynıyla geçerli: Eski kapitalist üretim tarzının başında, yeni, sosyalist üretim boyuyor. Ve tüm dünyada hükümlü südürmen uluslararası kapitalist pazارın şartlarında bu üretimi yürütmek şu veya bu ölçüde mümkün olabiliyor.

Buradan varacağımız sonucu şu: Sosyalim hedefleyenler, bugün dünyamın burasında, yarınurasında, obur gün orasında, nerede nasıl imkânı bulurlarsa sosyalist üretimi örgütlemenin yoluna bakacaklar. Buların kimileri şimdilik Macaristan ve Polonya örneklerinde olduğu gibi kalıcı olmayıabecek. Hatta belki de 20. yüzyılda dünyamızı saran ilk sosyalizm dalgası emperyalizmin bastırması sonucu kalıcı bir sosyalist üretim adacığı da bırakmadan sonumonip gidecek. Ama ne olursa olsun sömürüden ve baskidan arınmış, eşit ve özgür insanların yaşadığı bir dünya özlemi, bunun mücadeleini veren toplumsal güçler varlığını koruyacak. Onceki sosyalizm deneyleri olumlu ve olumsuz yanlarıyla sonrakilere örnek olacak. Çıkarılan derslerle her seferinde kapitalizmin saldırısına daha dayanıklı sosyalist yapılar gerçekleştirilecek. Ve bugün kapitalist dünyamızın başında bir bakıma kurtarılmış bölgelerde ayakta tutulmaya çalışan sosyalist inşa girişimleri kimi zaman ağır aksak, kimi zaman gerileyerek de olsa -belki de şimdiden kestiremeyecek- geniş boyutlu sıçramalarla- dünyamın bütününde ağır basmaya başlayacak.

Öngördüğüm -ve tarafsızlığında yarar bulduğum- böylesi bir geçiş süreci perspektifi sanırı biz Marksistlere öntümzdeki dönem için yol gösterici bazı ipuçları veriyor. Sosyalizmin tek tek ülkelerde geri dönümez bir sağlamlığı ve oturmuşluğa erişebilmesinin ga-

rantisi, onun dünya çapında kapitalizme üstün gelmesi olacaksas, bütün ülkelerin Marksistleri kendi halklarının geleceği kadar dünyayı da geleceği ile ilgilennmek zorundadırlar. Bunun somut anlamı "sosyalist bencillik" diye biliceğim bir dar görüşlüükten uzak durmak, enternasyonalizmin gereklerini, adet yeri bulsun anlayışıyla değil gerçekten işlevli bir şekilde, ama ayakları yere basan politikalarla yerine getirmektir. Unutmayalım ki enternasyonalist dayanışmanın güçlemesi, onu yüreğeyle ve kafasıyla benimsyecek, yanı çok yolu yetişme sürecindeki işçilerin hızla çoğalmasına bağlıdır. Böyle olunca da tek tek ülkelerdeki Marksistlere çalışan insanların yetkinleşmelerinin imkânlarını artırmakta hayatı sorumluluk düşer.

Bu noktada ülkemiz için öngördüğümüz sosyalizm projesi tayin edici önem kazanır. Dünyamızın sosyalizme doğru evrilisinin tek düzeye olmayan mekanizmasını -isterseniz bu evrimin dialektığını- kavrama ilişkin bu yazida tartışmaya çalıştığımız yaklaşım kâğından olmakla birlikte, öncelikle sosyalizm ugruna mücadeleyi daha acilleştirir, her şeyin utsûne koymayı gerektirir. Sosyalizm için onşartları Türkiye'den çok daha elverişli bazı ülkelerde sosyalizmin tutturulamamış olmasının ve kapitalizmin restorasyonuna doğru gidilmesinin yarattığı ve yaratılabileceği ideolojik-psikolojik olumsuzlukları aşmanın yolu buradan geçer. Sosyalist uygulamaların sevaplarından ve güñahlarından daha çok öğrenerek, kapitalist dünyamın başında sosyalist inşa için bir "kurtarılmış bölge" daha yaratmayı hedeflemek ve mevcut sosyalist uygulamaların başına gelenlerin aynılıyla değil ama binbir çeşit zorlukla karşılaşacağı bilerek bunu göze almak ve böylece dünyamızın sosyalizme evrilmesine karınca kararname katkıda bulunmak... İşte dünyayı değiştirmenin yolu!

* Bu noktada, tarihin ilerlemesinde determinist bir kesinlik aradığım, tarihte insanın ve tesadüfün rotunu hesaba katmadığım yolu eleştirelere ugrayabilirim. Bu yazının amacı ve kapsamı gözönüne alındığında bu tür eleştirileri hakkı bulmam. Bu yazada genel hâliyle dış dinamının etkisini tartıyorum. Tarih tek düzeye gitmeyince böyle olmasından kuşkusuz tesadüf in ve kişi faktörünün önemli yeri var. Örneğin Almanlar "zırhlı tren"e için vermeyediler. Yüzylimizin tarihi nasıl tecelli ederdi? Bu soruya kesin bir cevap bulamayız. Ama böyle olması dünyamızın sosyalizme doğru ilerlediği genel doğrultuyu herhalde değiştirmeyecekti.

Yine kişilere ilişkin sevaplar ve günahlar da tartsılmayacak bir oneme sahip. Örneğin NEP politikasından dönmesi ve tâmında cibî kolektivizasyon bugün eleştiriliyor ve bunlar hata olarak görülmüyor. Doğru olabilir. Ama bu politikaları uygulayanların kendilerine göre, en azından ertedeki teorik sosyalizm projesine bakarak hakkı sebepleri vardı. Yanlırlarsa bunda sosyalizm için onşartları alıbildigine yeterliken pratiği teoriye uydurmadı iradeinin rolünü abartımlarının payı olabilir. Ayrıca böylesi yanıkların bir mazereci bulunabilir, ama örneğin Sovyetler sayesinde gerçekleşen bir devrim sonrasında o Sovyeler'i Parti'nin tasdik mekanizmasına dönüstürmek herhalde da o gün başlanması gereken bir curly idd.

**Bugün kapitalist dünyyanın
bağında, bir bakıma
kurtarılmış bölgelerde
ayakta tutulmaya çalışan
sosyalist üretim
girişimleri, kimi zaman
ağır aksak, kimi zaman
gerileyerek de olsa -belki
de geniş boyutlu
sıkramalarla- dünyamın
bütününde ağır basmaya
başlayacak.**

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

Toplumsal çöküntü ve sosyalist hareket • Almany'a'nın birleşmesi perspektifi ve giderek taşralaşan Türk siyasal yaşamı • "Devrimcilik" / "reformculuk" ayrimi ve devrimci Marksizm • Leninizm sonrasına doğru yürüyen Doğu Avrupa • Sosyalist ideoloji ve işçi sınıfı • E.Laclau: Alternatif bir epistemoloji ve politika • Öğrenci hareketinin sorunları • Paşa'ya karşı galmek!.. • Otomobil-İş Kongresi ve Birlik • Kürt sorunu uluslararası gündemde • Öğrenci ve de sosyalist olmak • Babiali'nin Pravda'sı ve Bolşevik dudusu • Adaletin bu mu İngiltere? • Siyasi mültecilik statüsünün sonu mu?

İrfan Yavru

Ahmet İnsel

Türkay Demir

Halil Nalçaoğlu

Tanıl Bora

Süleyman Denizmen

Serdar Dikkatli

Ercan Yaşa

Faruk Can

Mete Tunçay

Akdoğan Özkan

Ali Çiçek

Aralık sayısında

Sovyetler Birliği'nde neler oluyor?

Abone olmak için aşağıda belirtilen abone bedelli Birikim Ltd. Şirketi'nin Pamukbank Turbe Şubesi 210233 no'lu hesabına yatırmanız ve banka dekontu fotokopisini Birikim Yayınları, Küçükayasofya Caddesi No. 17-19/A Sultanahmet-İstanbul adresine göndermeniz yeterlidir. Abone işleminizin hangi sayıdan başlayacağını lütfen belirtiniz. ABONE ÜCRETLERİ (YILLIK): Yurtçi: 36.000 TL / Avrupa-Ortadoğu: 25\$ / Amerika, Avustralya: 30\$